

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΡΕΛΙΑ
ΠΡΩΗΝ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΤΟ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

[Βγαλμένο απ' τὴ ζωὴ τῶν Ἑλληνοπαίδων]

Τὸ παλαιὸ σχολεῖο διδάσκει τὸ
παιδὶ νὰ λογικεύεται κατὰ τρόπο
ἀφηρημένον.

Τὸ νέο σχολεῖο κάμνει τὸ
παιδὶ νὰ θέλῃ, νὰ ἐννοῇ, νὰ
ἐνεργῇ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
4 - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ - 4

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν
τοῦ συγγραφέως

PRINTED IN GREECE 1930
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ—290

Στὸν ἀγαπητό μου Κώνσταν Λαγουμιτζάκην Ἐπιθεωρη-
τὴν Δημοτ. Σχολείων γιὰ τὴν μεγάλη προθυμία μὲ τὴν
ὁποία ἐβοήθησε τὴν ἐργασία τὴν ὁποίαν ἐκθέτω.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι δὲν ἐσκεπτόμην νὰ δημοσιεύσω τὴν ἐργασία ἣ ὁποία ἔγινε εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ σχολείου τὸ ὁποῖον διηύθυνα, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Πρῶτον διότι ἐνόμιζα ὅτι μία ἐργασία ἣ ὁποία ἔγινε γιὰ πρώτη φορά πειραματικά, ἐπάνω εἰς τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι τόσο σπουδαία, ὥστε νὰ δημοσιευθῇ καὶ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα καὶ εἰς ἄλλα σχολεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἤθελαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Δεύτερον διότι γιὰ ἓνα οἰκογενειάρχῃ μὲ πολυμελῆ οἰκογένεια, δὲν ἦτο εὐκόλο νὰ ἔχῃ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ἐχρειάζοντο γιὰ τὴ δημοσίευση τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ μὲ ἔκαμε νὰ ἀποφασίσω καὶ προσπαθῇσω μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴ δημοσιεύσω, ἦτο ἡ γνώμη τὴν ὁποίαν ἔχω, ὅτι κάθε ἐργασία ἣ ὁποία γίνεται γιὰ πρώτη φορά, ἔστω καὶ πειραματικά, ἐπάνω εἰς ἓνα νέο σύστημα καὶ φέρει ἀποτελέσματα ὅπωςδῆποτε καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔφερε τὸ παλαιὸ σύστημα, πρέπει νὰ δημοσιεύεται καὶ τίθεται ὑπὸ τὴν κρίση ὅλων ἐκείνων, ποῦ μποροῦν νὰ ἔχουν γνώμην, διότι μόνον ἔτσι θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ὁ καταλληλότερος τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐργασία, διὰ νὰ φέρῃ περισσότερα καὶ καλύτερα ἀποτελέσματα.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμῃ ἡ ἐργασία αὐτὴ, τὴν ὁποία δημοσιεύομε καὶ γιὰ τὴν ὁποίαν ζητοῦμε τὴν ἐπικρὴ κρίση τῶν συναδέλφων, δὲν ἤθελε κριθῇ ἀξία γιὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βοήθημα, εἰς ὅσους θὰ ἤθελαν νὰ ἐφαρμόσουν εἰς τὸ σχολεῖο των τὴν ἀρχὴ τῆς ἐργασίας. ἔχομε τὴ γνώμη ὅτι θὰ χρησιμεύσῃ ἐξάπαντος, ὡς

ἀφορμή εἰς τὸ νὰ προσπαθήσουν ἄλλοι καλύτεροι ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἶπουν τὴν γνώμη των γιὰ τὸν τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο μπορούμε νὰ ἐφαρμόσωμε εἰς τὰ σχολεῖά μας τὴν ἀρχὴ τῆς ἐργασίας καὶ νὰ συγχρονίσωμε τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου μὲ τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ ἀρχὴ αὕτῃ ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα τὰ κράτη καὶ εἰς αὕτῃ τὴν Τουρκίᾳ, τὴν ὁποία νομίζαμε ὡς τώρα πολὺ καθυστερημένη.

Ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ πλέον ποῦ ἔχομε νὰ προσθέσωμε εἶναι τὸ ὅτι ἡ δημοσιευομένη ἐργασία, εἶναι καθαρῶς ἐργασία βγαλμένη ἀπὸ τὴν ἴδια ζωὴ τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ μάλιστα Ἐπαρχίας καὶ ὡς τοιαύτην τὴν θέτομεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν ἀγαπητῶν συναδέλφων.

ΑΠΟ ΠΟΥ ΩΡΜΗΘΗΚΕ Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τὸ Β'. μεικτὸ δημοτικὸ σχολεῖο 'Αλεξανδρουπό-
λεως διευθύνω ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1927—1928.

Εἰς τὸ σχολεῖο αὐτὸ φοιτοῦν περὶ τὰ 310 παιδιὰ
καὶ κορίτσια τὰ ὁποῖα ἀνήκουν στὴ γεωργικὴ καὶ ἐπαγ-
γελματικὴ τάξιν. 'Αφ' ὅτου ἀνέλαβα τὴ διεύθυνση τοῦ
σχολείου αὐτοῦ, ἀπὸ τὲς παρατηρήσεις ποὺ ἔκαμα γιὰ
τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν παιδιῶν, ἐσχημάτισα
τὴ γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ δώσωμεν στὰ παιδιὰ κάποιαν
πρακτικὴν μόρφωσιν ἢ ὁποῖαν θὰ τοὺς χρησιμεύσῃ στὴ
μετασχολικὴ τὴν ζωὴν καὶ μὲ τὴν ὁποῖαν θὰ πολεμοῦσαν
ὅσο ἦτο δυνατόν τὴν πτώχειαν τῶν καὶ θὰ θεράπευαν
μερικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς τῶν. Διότι καθὼς ἀνέφερα
ὅλα τὰ παιδιὰ ἦσαν ἐργατικῆς τάξεως καὶ πτωχὰ
προσφυγόπουλα.

Τὴ γνώμην αὐτὴν δὲν ἐδίστασα νὰ τὴν ἀναφέρω
πρὸς τὸν τότε 'Επιθεωρητὴν τῶν δημοτικῶν scho-
λείων κ. Λαγουμιτζάκην καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω,
νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐργασθοῦμε μὲ κάποιαν μεγαλυτέρα
ἐλευθερίαν καὶ στὴν ἐργασίαν μας αὐτὴν νὰ δώσωμεν πρα-
κτικωτέρα μορφήν, χωρὶς ἀφ' ἑτέρου νὰ παραλείψωμε
τίποτε ἀπὸ τὴν διδασκομένην ὕλην τοῦ ἰσχύοντος προ-
γράμματος τῶν σχολείων. 'Ο κ. Λαγουμιτζάκης
ὄχι μόνον προθύμως μᾶς ἐπέτρεψε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ
μὲ ἐνθουσιασμὸν φρόντισε νὰ μᾶς βοηθήσῃ στὴν ἐρ-
γασίαν μας αὐτὴν, ὅσο τοῦ ἦτο δυνατόν.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν προθυμίαν αὐτὴν ποὺ ἔδειξε ἡ προ-
ϊσταμένη ὑπηρεσία, ἐκανονίσσαμε τὴν ἐργασίαν τοῦ scho-
λείου, κατὰ ἓνα τέτοιον τρόπον, ὥστε καὶ τὲς μελλοντι-
κὰς ἀνάγκας τῶν παιδιῶν νὰ ἐξυπηρετήσωμεν ὅσο ἦτο

δυνατό και τὴν ὕλη τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος νὰ διδάξωμε.

Εἰς ὅλη δὲ τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου καὶ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο γινόνταν ἡ ἐργασία αὕτη, εἶχαμε πάντοτε ὑπ' ὄψει μας, πρῶτο καὶ τὸ σπουδαιότερο, τὸ πῶς θὰ εἶναι δυνατόν νὰ συνειθίσουν τὰ παιδιά νὰ ἐργάζωνται ἐργασίες ποὺ θὰ τοὺς χρησιμεύσουν ἀργότερα στὴ ζωὴ των καὶ δεύτερον νὰ διδάξωμε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο διὰ τῆς ἐργασίας, τὸ ὑλικὸ τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος καὶ τοῦτο γιὰ νὰ εἴμεθα σύμφωνοι μὲ τὰ ἄλλα σχολεῖα ὡς πρὸς τὴν διδασκομένην ὕλην τοῦ Προγράμματος. Ὡστε τὴν μὲν ἀφορμὴν γιὰ τὴν ἐργασία ποὺ θὰ γινόταν εἰς τὸ σχολεῖό μας, τὴν ἐλάβαμε ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασιν τῶν παιδιῶν, τὰ ὁποῖα ἦταν, καθὼς ἀναφέραμε, πτωχὰ γεωργικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς τάξεως, ἡ δὲ ἐργασία ἐγίνε τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ τὰ καταστήσῃ ἱκανὰ νὰ θεραπεύουν ὅσο ἦτο δυνατό τὲς ἀνάγκες ποὺ θὰ εἶχαν στὴν μετασχολικὴ των ζωὴ.

Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ κανένας ὅτι ἐὰν ζητήσωμε νὰ συνδυάσωμε καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ γνώσεις χρήσιμες γιὰ τὴ ζωὴ διὰ τῆς ἐργασίας νὰ μάθουν τὰ παιδιά καὶ τὴν ὕλη τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος νὰ διδάξωμε, εἶναι κίνδυνος νὰ μὴ ἐπιτύχωμε κανένα, ἀλλὰ νὰ πελαγώσωμε καὶ νὰ μὴ ξεύρωμε τί κάμνομε.

Εἰς τοῦτο ἀπαντῶμεν ὅτι μία καλὴ θέλησις καὶ ἐπιμονὴ εἶναι δυνατό νὰ συνδυάσῃ καὶ τὰ δύο. Διότι καὶ τὸ ἰσχύον Πρόγραμμα ἔχει ἀρκετὸ ὑλικὸ γνώσεων, τὲς ὁποῖες διὰ τῆς ἐργασίας μποροῦν νὰ μάθουν τὰ παιδιά, εἶναι δηλαδὴ κατάλληλο γιὰ τὴν πρακτικὴ μόρφωσιν αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ διδαχθῇ ὅπως πρέπει καὶ τὲς γνώσεις αὐτὲς τοῦ προγράμματος νὰ τὲς μάθουν τὰ παιδιά αὐτενεργοῦντα καὶ μὲ ἄλλες πρακτικὲς γνώσεις νὰ ἐφοδιασθοῦν, μὲ τὲς διάφορες ἐργασίες, τὲς ὁποῖες θὰ ἐργάζωνται εἰς ὥρες ἐκτὸς τοῦ προγράμματος.

Τὸ καλύτερο θὰ ἦτο, ἂν αἱ σημερινές ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκες τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας κανόνιζαν τὸ πρόγραμμα τῶν σημερινῶν σχολείων. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ παρὰ πολὺ σπουδαῖο, ἀνήκει εἰς ἄλλους νὰ τὸ ἐξετάσουν καὶ τὸ κανονίσουν. Γιὰ μᾶς εἶναι πολὺ τολμηρὸ νὰ ἐκφέρωμε γνώμην. Ἐκεῖνο ποὺ μονάχα μποροῦμε νὰ ποῦμε εἶναι, ὅτι ἐφ' ὅσον τὸ ἴδιο πρόγραμμα ἰσχύει καὶ σήμερα γιὰ τὰ σχολεῖα μας, μὲ μιὰ καλὴ θέληση μποροῦμε νὰ κάμωμε ἓνα κατάλληλο συνδυασμὸ ὅπως ἀναφέραμε πάρα πάνω.

Σύμφωνα λοιπὸν πρὸς ὅσα ἀναφέραμε, ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου μας ὠρμήθηκε ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κατὰστασι καὶ τὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν καὶ ἐκανονίσθη κατὰ ἓνα τέτοιο τρόπο, ὥστε

α') Τὰ παιδιὰ νὰ συνειθίσουν ἐν τῷ σχολείῳ νὰ ἐργάζωνται ἐργασίας, αἱ ὁποῖες θὰ τοὺς χρησίμευον στὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των, ἀμέσως μόλις θὰ ἐξήρχοντο ἀπ' τὸ σχολεῖο καὶ θὰ ρίχνονταν στὴ κοινωνία.

β') Νὰ μάθουν τὲς γνώσεις ποὺ περιελάμβανε τὸ ἰσχύον ἀναλυτικὸ πρόγραμμα γιὰ νὰ εἴμεθα σύμφωνοι μὲ τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ

γ') Ὅλες αὐτὲς τὲς γνώσεις ὅσο θὰ ἦτο δυνατό, νὰ τὲς μάθουν ἐργαζόμενα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου στηρίχθηκε εἰς τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου μας, ἐφ' ὅσον εἶχε σκοπὸν νὰ ἀναπτύξῃ τὲς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις τῶν παιδιῶν, κατὰ τρόπον ποὺ νὰ μπορέσουν νὰ τὲς χρησιμοποιήσουν γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ζωῆς των, γιὰ τὸ καλὸ των καὶ τὸ καλὸ τῆς κοινωνίας μέσα εἰς τὴν ὁποία θὰ ζούσανε, ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ ἐπάνω στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, διότι μόνον τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας μποροῦσε νὰ ἐκ-

πληρώση τὸ σκοπὸν γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γινόνταν ἡ ἐργασία καὶ μόνο αὐτὸ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς σημερινὰς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας.

Καὶ μιὰ πού κάμαμε λόγο γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας, νομίζομε πῶς εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναπτύξωμε ὅσο θὰ μπορέσωμε καλύτερα, τί εἶναι αὐτὸ τὸ σχολεῖο ἐργασίας, τί σκοπὸν ἔχει καὶ γιατί τάχα τὸ σχολεῖο αὐτὸ νὰ λέγεται σχολεῖο ἐργασίας, καὶ τὸ σχολεῖο εἰς τὸ ὁποῖο ἐργαζόμαστε ὡς τὰ σήμερα νὰ μὴ λέγεται σχολεῖο ἐργασίας, ἀφ' οὗ καὶ εἰς αὐτὸ ἐκάμαμε ἐργασία, καὶ ἴσως μάλιστα μεγάλην.

Καὶ προκειμένου νὰ κάμωμε λόγο γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας καὶ γιὰ τὸ σκοπὸν τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκει, ὀφείλομε νὰ δηλώσωμε ὅτι, ὅσα θὰ ἀναφέρωμε γι' αὐτό, δὲν εἶναι γινῶμαι ἰδικαί μας, ἀλλὰ τῶν παιδαγωγῶν οἱ ὁποῖοι ἡσχολήθησαν μὲ αὐτὸ καὶ ἔχουσι δοκιμάσει τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Θὰ προσπαθήσωμε λοιπὸν μὲ κάθε τρόπο καὶ πιὸ συγκεκριμένα μὲ πολλὰ παραδείγματα νὰ περιγράψωμε, τί εἶναι αὐτὸ τὸ σχολεῖο ἐργασίας καὶ τί σκοπὸν ἐπιδιώκει. Θὰ συγκρίνωμε δὲ τὴν ἐργασία πού γίνεται μέσα εἰς αὐτὸ μὲ τὴν ἐργασία πού γινόνταν καὶ γίνεται ἀκόμη εἰς τὰ μέχρι σήμερον σχολεῖα, γιὰ νὰ ἀποδείξωμε, ὅτι τὸ σχολεῖο τὸ ὁποῖο δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς σημερινὰς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖο ἐργαζόμαστε, ἀλλὰ τὸ νέο σχολεῖο, τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ζωῆς.

Ποία ιδέα ἐπικρατεῖ γιὰ τὸ σχολεῖο ἐργασίας.

“Ολοι μας ἔχομε ἀκούσει νὰ γίνεται μία μεγάλη συζήτηση γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ σχολείου τῆς ἐργασίας. Τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι σπουδαιότατο καὶ ἀπασχολεῖ τοὺς Παιδαγωγοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς

ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Μέχρι σήμερα ἔκαμαν πάρα πολλὰ πειράματα ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος σχολείου ἐργασίας, τὰ ὅποια κατέληξαν εἰς πολὺ εὐχάριστα ἀποτελέσματα καὶ ἐνίσχυσαν τὴ γνώμη ὅλων ἐκείνων πού πειραματίσθησαν, ὅτι τὸ σχολεῖο πού θὰ μπορέσῃ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς ὅλες τὰς πλευρὰς τῆς ζωῆς καὶ τὰς σημερινὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας.

Ἄλλ' ἂν καί, ὅχι μόνον στὴν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερική, ἀλλὰ καὶ στὰ γειτονικά μας Κράτη, ἔγειναν πολλὰ πειράματα ἐφαρμογῆς τοῦ σχολείου ἐργασίας, ἢ μᾶλλον ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται τὸ σχολεῖο τοῦτο, στὴν Ἑλλάδα τώρα στὰ τελευταῖα χρόνια, ἄρχισε νὰ γίνεται κάποια συζήτηση γι' αὐτό, ἢ ὅποια ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέραν ἐπεκτείνεται περισσότερο καὶ ἀκούονται διάφορες γνώμες, χωρὶς νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴ εἰς μερικὰ τοῦλάχιστον σχολεῖα ὑπὸ τῶν Παιδαγωγῶν μας, ἔστω καὶ πειραματικά, ὥστε ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν νὰ κριθῇ, ἂν καὶ κατὰ πόσον εἶναι δυνατό νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ σχολεῖο ἐργασίας καὶ ποῖα θὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ, ἐν συγκρίσει μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι σήμερον σχολείων. Καὶ ὅχι μόνον δὲν ἔγινε τοῦτο, ἀλλ' οὐδὲ καὶ συζητήσεις σοβαραὶ εἶδαμε νὰ γίνωνται εἰς τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ συνέδρια τῶν διδασκάλων, γιὰ τὸ σπουδαῖο τοῦτο ζήτημα, τὸ ὅποῖον ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ μόνο γιὰ τὴ σύγχρονη ἐκπαίδευση. Τὸ μόνο δὲ πού ἔγινε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται καὶ νὰ μᾶς δίδῃ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπικρατήσῃ κάποτε καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸ νέο σχολεῖο, εἶναι τὰ πειράματα πού γίνονται στὸ Πρότυπο τοῦ Μαρασλείου διδασκαλείου, τὰ ὅποια ὡς πληροφορούμεθα εἶναι πάρα πολὺ ἱκανοποιητικά.

Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἀπὸ πολλοὺς ἔχει παρανοηθῇ. Ἄλλοι π στεύουν ὅτι εἶναι μόνο ἐπαγγελματικό, πού παρασκευάζει τὰ παιδιὰ γιὰ ὠρισμένα ἐπαγγέλματα πού θὰ ἐξασκήσουν. Ἄλλοι ὅτι τοῦτο δύναται νὰ

ἐφαρμοσθῇ μόνον εἰς τὰ χειροτεχνικά μαθήματα καὶ ἀποκλείουν ὅλως διόλου τὴ διανοητικὴ ἐργασία, ὥσάν νὰ μὴ εἶναι ἐργασία ἢ διανόηση. "Ἄλλοι ὅτι τὸ σχολεῖο ἐργασίας δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰ χειροτεχνικά, Φυσιογνωστικά, Φυσικά καὶ Γεωγραφίαν, ἀποκλείουν δὲ ὅλα τὰ ἄλλα μαθήματα. "Ἐχουν δηλαδὴ γιὰ γνώρισμα τοῦ σχολείου ἐργασίας μόνον τὴν ἐργασία τοῦ χειριοῦ καὶ ὄχι τοῦ μυαλοῦ. "Ἄλλοι τέλος ἀποροῦν γιὰ τὴ τάχα τὸ νέο σχολεῖο ἢ καλύτερα τὸ νέο σύστημα τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου, νὰ ὀνομάζεται σχολεῖο ἐργασίας καὶ τὸ μέχρι σήμερα σχολεῖο ὄχι, ἀφοῦ καὶ εἰς αὐτὸ ἐγένετο ἐργασία καὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ποὺ δίδασκαν τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ μάθαιναν τὰ διδασκόμενα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους.

Μὲ ὅλα ὅσα εἶπαμε ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ σχολεῖο ἐργασίας γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀποτελεῖ ἀκόμη ἓνα κυκεῶνα, ἓνα λαβύρινθον εἰς τὸν ὁποῖο δὲν τολμοῦν νὰ εἰσέλθουν γιὰ τὸ δὲν θὰ βροῦν καμμιὰ διέξοδο. Ἀλλὰ καὶ γιὰ κείνους ποὺ πιστεύουν πῶς κατάλαβαν τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου τῆς ἐργασίας, ἢ ἐφαρμογὴ στὴν πράξιν εἶναι δύσκολη, διότι ξεύρομε ὅλοι πόσον ἀπέχει ἡ πράξιν ἀπὸ τῆ θεωρίας, καὶ ὅτι ἡ μὲν θεωρία εἶναι εὐκόλη, ἡ δὲ πράξιν δύσκολη. Ἐπομένως καὶ αὐτοὶ δὲν τολμοῦν νὰ βάλουν εἰς ἐφαρμογὴ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας, ἔστω καὶ πειραματικά, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι δὲν ἔχουν κατάλληλα διδακτήρια καὶ τὰ μέσα ποὺ χρειάζεται ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχολείου αὐτοῦ.

Καὶ ἔτσι ἐξακολουθοῦμε νὰ ἐργαζώμεθα στὰ σχολεῖα μὲ τὸ ἴδιο σύστημα, μὲ τὸ ὁποῖο συνειθίσαμε νὰ ἐργαζώμεθα ὡς τὰ σήμερα, χωρὶς νὰ λοξεύωμε ἀπ' αὐτό, οὔτε μιὰ γραμμὴ, ἀπὸ φόβου νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ἀμέθοδοι, χωρὶς νὰ ἐξετάζωμε, ἂν τὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμόζαμε ὡς τώρα, μπορεῖ νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ χρειάζονται αἱ σημερινὲς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Καὶ ἐν ᾧ ἐξακο-

λουθοῦμε νὰ ἐφαρμόζωμε τὸ ἴδιο σύστημα στὴν σχολική μας ἐργασία καὶ μάλιστα πιστά, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ἀμέθοδοι, δὲ φοβούμεθα νὰ μὴ θεωρηθοῦμε καθυστερημένοι καὶ στάσιμοι, ἐν ὅσῳ αἱ μὲν ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς ὅλως διόλου μετεβλήθησαν, ἡμεῖς δὲ ἐπιμένουμε καὶ θέλουμε νὰ ἀνταποκριθοῦμε εἰς αὐτές, μὲ τὸ ἴδιο σύστημα τῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ τὸ καλλιτερεύσωμε κἄπως καὶ νὰ τὸ κάμωμε ἀνάλογο μὲ αὐτές. Μὲ ἄλλα λόγια ζητοῦμε νὰ περάσωμε τὸ χειμῶνα τῆς σημερινῆς ζωῆς μὲ λινὰ θερινὰ φορέματα. Δὲν ἐλάβαμε οὔτε λαμβάνουμε ἀκόμη ὑπ' ὄψει, ὅτι αἱ διάφορες ἀνάγκες τῆς σημερινῆς ζωῆς κανονίζουν τὴν ἐργασία τῶν ἀτόμων καὶ ἀντιστρόφως, ὅτι αἱ ἐργασίες τῶν ἀτόμων πρέπει νὰ εἶναι τέτοιες, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνονται στὲς ἀνάγκες αὐτῶν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν σωστό, οὔτε πρέπει νὰ ἐπιμένωμε νὰ ἐργαζώμεθα στὰ σχολεῖα μας μὲ τὸ ἴδιο σύστημα, ποὺ ἐργαζόμεθα ὡς τὰ σήμερα. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον αἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς ἀλλάξανε καὶ αἱ ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις αὐτῆς πολλαπλασιάσθηκαν, πρέπει ἐξάπαντος καὶ τὸ σύστημα τῆς σχολικῆς ἐργασίας νὰ ἀλλάξῃ καὶ νὰ γίνῃ τέτοιο ποὺ νὰ παρασκευάζῃ τὰ παιδιὰ καὶ νὰ τὰ κάμνῃ ἱκανὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των.

**Διατὶ τὸ σημερινὸν σχολεῖο πρέπει νὰ εἶναι
σχολεῖο ἐργασίας.**

Εἶπαμε πάρα πάνω ὅτι αἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς ἀλλάξανε καὶ αἱ ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις αὐτῆς πολλαπλασιάσθηκαν. Ἡ σημερινὴ ζωὴ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἀνθρώπους παραγωγικοὺς, δυνατοὺς, δραστηρίους, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ἀγωνίζωνται καὶ νὰ ἔχουν πρωτοβουλία. Σήμερα γιὰ νὰ μπορῇ κανένας νὰ ζῇ, πρέπει νὰ μπορῇ νὰ ἀγωνίζεται, νὰ γνωρίζῃ μιὰ ὅποιανδὴποτε ἐργασία, ἢ ὁποῖα νὰ βοηθῇ τὴν ἐπιτυ-

χία τοῦ σκοποῦ ποὺ ἔχει ἡ πολιτεία. Κανένας, ἀπολύτως κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς ἐργασία καὶ ὅχι μονάχα δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει, ἀλλὰ θεωρεῖται ἄχρηστος, ἀνωφελὴς καὶ ἀνῆθικος. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔτυχε νὰ βρῇ ἀπὸ τὸν πατέρα του πλοῦτον καὶ τὸν ἀπολαύει χωρὶς νὰ κάμνη καμμιὰ ἐργασία διὰ τὸ κοινὸ καλόν, εἶναι ἄχρηστος πολίτης. Ἡ σημερινὴ ζωὴ χρειάζεται ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι νὰ μποροῦν νὰ ἐργάζονται καὶ νὰ δημιουργοῦν μὲ τὴν ἰδική των σκέψη. Τοὺς τοιούτους δὲ ἀνθρώπους ποὺ χρειάζεται ἡ ζωὴ, θὰ τοὺς παρασκευάσῃ τὸ σχολεῖο. Τὸ σημερινὸ σχολεῖο πρέπει νὰ κάμῃ τὰ παιδιὰ ἱκανὰ γιὰ νὰ ζήσουν. Πρέπει νὰ τὰ κάμῃ ἱκανὰ νὰ παρατηροῦν καὶ ἐξετάζουν τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀποκτοῦν μόνα των τὰς γνώσεις καὶ νὰ μὴ τὲς δέχωνται ἕτοιμες ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δασκάλου. Πρέπει νὰ τὰ συνειθίσῃ νὰ ἐργάζονται καὶ μὲ τὴν ἐργασία των αὐτὴ νὰ ἀποκτοῦν τὲς γνώσεις. Τὸ καλὺτερο σχολεῖο θὰ εἶναι σήμερα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο δὲν θὰ ἐπιδεικνύῃ τὲς γνώσεις ποὺ μετέδωκε ἕτοιμες στὰ παιδιὰ, ἀλλὰ τὲς γνώσεις ποὺ ἀπέκτησαν μόνα των μὲ τὴ δική των παρατήρηση μὲ τὴ δική των ἐργασία. Τὸ καλὺτερο σχολεῖο θὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ ὁδηγῇ τὰ παιδιὰ μπροστὰ στὰ πράγματα νὰ τὰ παρατηροῦν, νὰ τὰ ἐρευνοῦν, τὰ ἐξετάζουν καὶ ἀποκομίζουν γνώσεις ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ νὰ τὰ κάμῃ τέτοια, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ριχτοῦν στὸν ἀγῶνα τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, τῆς δράσεως καὶ τῆς ζωῆς.

Πρώτη καὶ σπουδαιότερα ἀπαίτηση σήμερα εἶναι γιὰ κάθε ἄτομο, τὸ νὰ μπορῇ νὰ κάμῃ μιὰ ὅποια-δήποτε ἐργασία ἢ νὰ ἀσχολῇται εἰς ἓνα ὅποιοδήποτε ἐπάγγελμα, ὅχι μόνο γιὰ τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ συμφέρον ὅλης τῆς κοινωνίας, ἢ ὁποία τὸν βοηθεῖ τὸν προστατεύει καὶ τοῦ ἀπονέμει δικαιοσύνην. Εἶναι χρησιμώτερος ἓνας ὅποιος δὴποτε ἐπαγγελματίας, ἔστω καὶ ὁδοκαθαριστής,

ἀπὸ ἑνα πλούσιου, ποὺ δὲν θὰ προσφέρῃ καμμιά ὑπηρεσία διὰ τὸ κοινὸ καλόν. Τῇ σπουδαίᾳ αὐτῇ ἀπαίτησιν ποὺ ἔχει σήμερα ἡ ζωὴ ἀπὸ τὸ ἄτομον, μόνο τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας μπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ.

Ὡστε τὸ σχολεῖο ποὺ θὰ ὀδηγήσῃ τὰ παιδιὰ μπροστὰ στὰ πράγματα, γιὰ νὰ τὰ ἐρευνοῦν καὶ τὰ ἐξετάζουν μόνον τῶν καὶ ν' ἀποκομίζουν τὰς γνώσεις ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ θὰ τὰ κάμῃ ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἐργάζωνται γιὰ τὸ καλὸ τὸ δικό των καὶ τῆς κοινωνίας, αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς.

Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ πῇ κανένας, μήπως ὥς τώρα δὲν ἐργαζόμεθα στὰ σχολεῖά μας καὶ δὲν μετεδίδουμε στὰ παιδιὰ γνώσεις καὶ δεξιότητες τέτοιες καὶ τόσες, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ γίνουν πολῖτες χρήσιμοι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ γιὰ τὴν κοινωνίαν, μὲ τὴν ἐξάσκηση μιᾶς οἰαςδήποτε ἐργασίας; Καὶ ἐν ὅσῳ ἐργαζόμεθα καὶ ἐργαζόμεθα ἀκόμη καὶ μεταδίδομε γνώσεις καὶ δεξιότητες, γιατί νὰ μὴ ὀνομάζωνται καὶ τὰ σχολεῖα αὐτὰ σχολεῖα ἐργασίας;

Ἐπάνω στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν θὰ παντήσω μὲ ἕνα ξηρὸ ὄχι, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσω ὅσο μοῦ εἶναι δυνατό καλύτερα νὰ ἀναλύσω, πῶς γινόταν καὶ γίνεται ἀκόμη καὶ σήμερα ἡ ἐργασία εἰς τὰ σχολεῖα μας, δηλαδή πῶς μετεδίδουμε τὰς γνώσεις καὶ δεξιότητες καὶ πῶς ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνεται αὐτὴ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ζωῆς, ὅπως θέλετε ὀνομάσετέ το. Ἀπὸ τὴν σύγκρισιν δὲ αὐτῇ ἐλπίζω νὰ κατανοηθῇ, ἂν τὸ τίτλο αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸν δώσωμε καὶ στὸ παλιν καὶ στὸ νέο σχολεῖο ἢ πρέπει νὰ τὸν δώσωμε μόνον στὸ νέο. Ἐπίσης ἐλπίζω νὰ κατανοηθῇ σὲ ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο γίνεται καλύτερα ἐργασία καὶ ἐπομένως, ποιὸ πρέπει νὰ προτιμήσωμε, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσωμε καλύτερα τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς.

Γιὰ νὰ γίνη ὅμως πιὸ καλυτέρα ἡ σύγκριση, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετόσωμε μὲ κάθε λεπτομέρεια, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐγίνετο ὡς τὰ σήμερα ἡ διδασκαλία εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀπαιτεῖ νὰ γίνεταὶ αὕτῃ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Ἄς ἀρχίσωμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ὡς τὰ σήμερα.

Ἴδου πῶς γινόνταν ἡ διδασκαλία τὴν παλαιὰ ἐποχὴ. Οἱ δάσκαλοι. α') Διηγόνταν τὸ μάθημα καὶ τὰ παιδιὰ ἄκουαν.—β') Ὑπηγόρευαν καὶ τὰ παιδιὰ ἔγραφαν.—γ') Διάβαζαν καὶ τὰ παιδιὰ παρακολουθοῦσαν.—Δηλαδή καὶ στὲς τρεῖς περιπτώσεις, ἐκεῖνος ποῦ ἐργάζονταν ἦταν μόνον ὁ δάσκαλος, τὰ δὲ παιδιὰ δεχόνταν χωρὶς ἀντιλογία ἐκεῖνα ποῦ τοὺς ἔλεγε ὁ δάσκαλος καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ τὰ ποῦνε καὶ αὐτὰ λέξη μὲ ξέξη, ὅπως τὰ ἄκουαν, χωρὶς νάχουν τὸ δικαίωμα νὰ ποῦνε μιὰ λέξη παραπάνω ἢ νὰ βγάλουνε μιὰ λέξη. Ἄν δὲ συνέβαινε κανένα τέτοιο, θεωροῦνταν ὡς ἀδιόρθωτα. Θὰ ἦταν δὲ ἐγκλημα καθοσιώσεως, ἂν κανένα παιδί τολμοῦσε νὰ ἀντεῖπῃ ἢ νὰ κάμῃ κάποια συζήτηση ἢ νὰ πῇ καμμιά γνώμη καὶ θὰ θεωροῦνταν ἀπειθαρχο καὶ θρασὺ καὶ ἔπρεπε νὰ σπάσουν ἀπὸ πάνω του τρεῖς βέργες, γιὰ νὰ διορθωθῇ ἡ ἀναίδεια ποῦ εἶχε, νὰ μὴ πιστεύῃ τυφλὰ σὲ κεῖνα ποῦ θὰ τῷ λεγε ὁ δάσκαλος.—Τὸ μεγαλύτερο προτέρημα ποῦ εἶχε τὸ σχολεῖο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦταν ἡ νέκρα ποῦ βασίλευε σαυτό, τὴν ὁποία μὲ κάθε τρόπο προσπαθοῦσε νὰ τηρήσῃ ὁ δάσκαλος, ὅχι βέβαια μὲ τὴ γοητευτικὴ διδασκαλία του, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη τῆς βέργας καὶ τῶν χαστουκίων. Αὐτὸς ἦτο ὁ διδάσκαλος ἢ καλύτερα ὁ ἀποσπασματάρχης τοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔκαμνε τὴ διδασκαλία. Μὲ τέτοια διδασκαλία ὅλοι μας καταλαβαίνουμε, ἂν μποροῦσαν νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ καὶ ἂν αὐτὸ ποῦ γινόνταν στὰ σχολεῖα μποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ σχολικὴ ἐργασία.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσωμε ἐποχὴ τῶν λόγων ἢ τῆς ἀποστηθίσεως.

Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου τῆς νεωτέρας ἐποχῆς.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ διαδέχθηκε μιὰ ἄλλη νεωτέρα ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεκράτησε ἡ Ἑρβαρτιανὴ λεγομένη μέθοδος, δηλαδή ἡ διδασκαλία μὲ τὰ στάδια, τὴν ὁποία μεταχειριζόμεθα ἀκόμη καὶ σήμερα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας μεταδίδομε τὰς γνώσεις στὰ παιδιά, μὲ τὴν αὐτενέργεια δῆθεν αὐτῶν, τὴν ὁποία προσπαθοῦμε νὰ προκαλέσωμε, μὲ ἓνα σωρὸ ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας ἀπευθύνομε γιὰ τὰ πράγματα τὰ ὁποῖα δείχνομε στὰ παιδιά. Γιαυτὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὴν ὀνομάζουν ἐποχὴ τῶν πραγμάτων.

Μὲ τὴ μέθοδο αὐτὴ συμμορφωθήκαμε ὅλοι μας καὶ τὴν ἐφαρμόζουμε εἰς τὴν διδασκαλίαν ὅλων τῶν μαθημάτων καὶ πιστεύουμε, ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας προσφέρομε γνώσεις στὰ παιδιά, μὲ τὴν αὐτενέργεια αὐτῶν τῶν ἰδίων. Εἰς κάθε διδασκαλίαν προσπαθοῦμε νὰ ἐφαρμόσωμε τὴν καθωρισμένη αὐτὴ πορεία, δηλαδή τὰ στάδια, τόσο πιστά, ὥστε μπορεῖ νὰ πῇ κανένας ὅτι περισσότερο φροντίζομε νὰ ἐφαρμόσωμε κατὰ γράμμα τὰ στάδια καὶ ὀλιγώτερο προσέχουμε, ἂν τὰ παιδιά μαθαίνουν, καὶ μάλιστα μὲ τὴν αὐτενέργειάν των καθὼς πιστεύομε. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ἀμέθοδοι. Μὲ ἄλλα λόγια τὴν πορεία αὐτὴ, δηλαδή τὴ διδασκαλίαν μὲ τὰ στάδια, τὴ νομίσαμε γιὰ καλοῦπι, στὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ χωρέσῃ κάθε ὑλικὸ ποῦ θὰ βάλωμε. Δὲν πιστεύω νὰ παρεξηγηθῶ γιαυτὰ ποῦ λέγω ἀπὸ τοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους, διότι ὅλοι μας τὰ κάμνομε, οὔτε θέλω νὰ ὑποστηρίξω μὲ αὐτὰ ποῦ λέγω, ὅτι ἡ διδασκαλία μὲ τὰ στάδια δὲν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη σήμερον, διότι δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ τὸ ὑποστη-

ρίζω. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ θέλω νὰ ἀποδείξω εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάσωμε, ἂν ἡ πορεία αὐτῇ τῆς διδασκαλίας (ἡ διδασκαλία μὲ τὰ στάδια), προκαλῇ πραγματικὰ τὴν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν καὶ ἂν φέρῃ τὰ ἀποτελέσματα ποῦ πιστεύουμε ὅτι φέρει, νὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ μὲ τὴν αὐτενέργειά των, ὅ,τι πρέπει νὰ μάθουν.

Τοῦτο θὰ τὸ κατορθώσωμε, ἂν μὲ κάθε λεπτομέρεια ἀναλύσωμε τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο γίνεται ἡ διδασκαλία ἐκάστου μαθήματος, σύμφωνα μὲ τὰ στάδια καὶ ἐξετάσωμε, ἂν πράγματι μὲ τὴ διδασκαλία αὐτῇ ἐξεγείρεται ἡ αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν.

Ἄς ἀρχίσωμε λοιπὸν τὴν ἐξέταση αὐτῇ, πρῶτα πρῶτα ἀπὸ τὴν διηγηματικὴ μορφή τῆς διδασκαλίας αὐτῆς. Ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ἔχομε νὰ διδάξωμε ἓνα γεγονός ἀπὸ τὴν ἱερὰ ἱστορία. Τὴν πώληση τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του. Τὴν διδασκαλία αὐτῇ, σύμφωνα μὲ τὴν πορεία τῶν εἰδολογικῶν σταδίων θὰ τὴν διατάξωμε ὡς ἑξῆς.

Θὰ θέσωμε πρῶτα πρῶτα τὸ Σ κ ο π ὸ τῆς διδασκαλίας μὲ τὸ «Σήμερα θὰ μάθωμε, παιδιὰ, πῶς ἐπώλησαν τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί του, εἰς τοὺς ἐμπόρους τῆς Αἰγύπτου» ἢ «Σήμερον θὰ ἰδοῦμε, παιδιὰ, τί ἀπέγινε ὁ Ἰωσήφ», ἢ «Τί νὰ ἀπέγινε, παιδιὰ, ὁ Ἰωσήφ;»

Καὶ ὅλοι μας ξεύρουμε πόσοι τέτοιοι σκοποὶ ἐπαναλαμβάνονται μέχρις ἀηδίας κάθε μέρα στὸ σχολεῖο μας. Μπορεῖ νὰ πῇ κανένας ὅτι, ἂν οἱ σκοποὶ αὐτοὶ ἦταν δυνατό, μόλις τοὺς λέμε νὰ ἀποτυπώνωνται εἰς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης, δὲν θὰ ὑπῆρχε τώρα, οὔτε μιὰ σπιθαμὴ ἀπὸ τὴν αἴθουσα, ποῦ νὰ μὴ ἔχῃ γραμμένο, τὸ «σήμερα θὰ μάθωμε, παιδιὰ». Γιὰ νὰ μάθητε δέ, ἂν αὐτὸ εἶναι εὐχάριστο ἢ ἀνιαρὸ καὶ γιὰ σᾶς καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐξετάσητε, ἀλλὰ ἀρκεῖ νὰ φέρητε στὸ μυαλό σας, τὴν ἀνία ποῦ αἰσθάνεσθε, τὴν ὥρα ποῦ ἀρχίζετε τὸ

μάθημα μὲ τὸ Σήμερα θὰ μάθωμε καὶ Σήμερα θὰ μάθωμε. Ἄν πῆτε καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ, αὐτὰ πολλές φορές πού ξέρουνε τί μάθημα ἔχουν νὰ μάθουν παρὰ κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἔμαθαν, ἀρχίζουν πρὸ τοῦ νὰ τοὺς πῇ τίποτε ὁ δάσκαλος νὰ λέγουν μόνον τους. «Σήμερα θὰ μάθωμε γιὰ τὸ δεῖνα», καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ πῇ κανένας ὅτι ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον θέτομε σὲ κάθε διδασκαλία, ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν ἂν τὸν θέτωμε ὅχι μονάχα δὲν ἐξεγείρει τὸ διαφέρον καὶ τὴν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ προκαλεῖ τὴν ἀνίαν καὶ ἀηδίαν, ὥστερα ἀπὸ τόσες μάλιστα φορές πού τὸν ἀκούουν νὰ ἐπαναλαμβάνεται κάθε μέρα.

Μὲ ὅσα εἶπαμε ὡς τώρα, δὲν θέλομε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ σκοπὸς σὲ κάθε διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ τίθεται ἢ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστος, τοῦναντίον εἶναι ἀπαραίτητος, διότι ὅχι μόνον ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ κάθε ἐργασία γίνεται μὲ κάποιον σκοπὸν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού θέλομε νὰ ποῦμε, εἶναι ὅτι πρέπει νὰ προβάλλεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐργασία πού ἀναλαμβάνουν τὰ παιδιὰ νὰ κάμουν, ἢ ἀνατίθεται στὰ παιδιὰ νὰ τὴν ἐκτελέσουν, δηλαδή νὰ τίθεται κατὰ ἓνα τέτοιο τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖον πράγματι νὰ προκαλῆται τὸ διαφέρον καὶ ἡ αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν ὑπὲρ τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνουν ἢ τοῖς ἀνατίθεται νὰ ἐκτελέσουν ἢ τοῦ ἀντικειμένου πού ἔχουν νὰ παρατηρήσουν καὶ ἐξετάσουν. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ κατορθωθῇ αὐτό, θὰ τὸ ἀναφέρωμε παρὰ κάτω, ὅποτε θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν προβάλλεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐργασία πού ἀνατίθεται στὰ παιδιὰ διὰ νὰ ἐκτελέσουν, ἢ τὸ ἀντικείμενον πού θέλουν νὰ παρατηρήσουν ἢ ἐξετάσουν.

Ἀφοῦ θέσομε τὸ σκοπὸν τῆς διδασκαλίας, λαμβάνομε ἀφορμὴν ἀπ' αὐτόν, καὶ μὲ ἓνα σωρὸ ἐρωτήσεις, πού ἀπευθύνομε πρὸς τὰς παιδιὰ, προσπαθοῦμε σὰν νὰ ρίχνωμε δίκτυα μέσα στὸ μυαλό τους νὰ φέρωμε στὴ μνήμη τους παραστάσεις ὅμοιες μὲ τὸ ὕλικόν

πού θὰ διηγηθοῦμε, γιὰ νὰ τὸ ἀφομοιώσουν καλύτερα καὶ εὐκολώτερα. Μὲ ἄλλα λόγια κάμνομε τὴ λεγομένη Ἀνάλυση τῆς πείρας τῶν παιδιῶν. Καὶ εἶναι ἀλήθεια, πῶς πράγματι φέρομε στὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν τὲς παραστάσεις ποὺ θέλομε, ἀλλὰ αἱ παραστάσεις αὐτές, δὲν ἐπαναφέρονται εἰς τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μὲ τὴν αὐτενέργεια αὐτῶν, καθὼς κολακευόμεθα νὰ πιστεύωμε, ἀλλ' ἐπαναφέρονται ἢ καλύτερα τὰς φέρομε μὲ τὴ βία στὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μὲ τὲς ἐρωτήσεις ποὺ ἀπευθύνομε πρὸς αὐτά. Καὶ στὴν περίστασι δὲ αὐτὴ ἐκεῖνος ποῦ ἐνεργεῖ εἶναι μόνον ὁ δάσκαλος καὶ ὅχι τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα ἀναγκάζονται νὰ ἀπαντοῦν στὶς ἐρωτήσεις τοῦ δασκάλου.—Ὡστε εἰς τὸ στάδιο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας, τὴν Ἀνάλυση, καμμία ἀπολύτως δὲν γίνεται αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν. Διότι δὲν μποροῦμε νὰ ὀνομάσωμε αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν τὰς ἀπαντήσεις ποῦ τὰ ἀναγκάζουμε νὰ μᾶς δώσουν μὲ τὰς ἐρωτήσεις μας.

Μετὰ τὴν ἀνάλυση ἀκολουθεῖ ἄλλο στάδιο τῆς διδασκαλίας—ἡ Π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ. Κατὰ τὸ στάδιο αὐτό, ὁ μὲν δάσκαλος διηγεῖται στὰ παιδιὰ τὸ γεγονός, τὰ δὲ παιδιὰ ἀκούουν.—Καὶ εἰς τὸ στάδιο αὐτὸ καμμιά αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν δὲν παρατηρεῖται.—Ἐκεῖνος δὲ ποῦ ἐνεργεῖ εἶναι ὁ δάσκαλος μόνον, τὰ δὲ παιδιὰ δέχονται ἐκεῖνα ποὺ τοὺς διηγεῖται ὁ δάσκαλος.

Μετὰ τὴν προσφορὰ τὰ παιδιὰ ἀποδίδουν ἐκεῖνα ποὺ ἤκουσαν. Μὲ ἐρωτήσεις δὲ ποὺ τοὺς ἀπευθύνει ὁ δάσκαλος, προκαλοῦνται καὶ κάμνουν τὴν περίληψιν τὴν ὁποίαν καὶ γράφουν στὸν πίνακα ὡς Ἐ π ι γ ρ α φ ῆ.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο γίνεται ἡ προσφορὰ ὅλου τοῦ γεγονότος. Ἐπειτα γίνεται ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὅλου γεγονότος ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Μετὰ τὴν ἀπόδοσιν γίνεται ἡ λεγομένη βαθυτέρα ἐπεξεργασία αὐτοῦ. Ἐπακολου-

Θεῖ ἡ Σύγκριση αὐτοῦ μὲ ἄλλα ὅμοια γεγονότα. Καὶ τέλος ἐξάγεται τὸ ἠθικὸ συμπέρασμα.

Γιὰ νὰ μὴ πολυλογοῦμε, ἐὰν παρακολουθήσωμε ὅλη αὐτὴ τὴν πορεία τῆς διδασκαλίας μὲ τὰ στάδια, ποῦ κάνομε εἰς ὅλα τὰ μαθήματα ποῦ διηγούμεθα, θὰ ἴδωμε ὅτι καμμία αὐτενέργεια δὲν προκαλοῦμε ἀπὸ τὰ παιδιά, τὰ ὅποια μᾶς ἀποδίδουν ὅ,τι τοὺς προσφέραμε καὶ τὰ ὅποια ἂν λοξεύσουν καὶ λίγο ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια τοὺς προσφέραμε, προσπαθοῦμε δι' ἐρωτήσεων νὰ τὰ ἐπαναφέρωμε εἰς ἐκεῖνα ποῦ τοὺς εἴπαμε.

Ἄν ἐξετάσωμε δὲ καὶ τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑρβαρτιανῆς μεθόδου θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει. Καὶ εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Διάλογο ἢ τὴν λεγομένη Ἀνελίσσουσα μορφή κατὰ τὴν ὁποία πιστεύαμε ὅτι ἀνεπτύσσονταν ὅχι ἡ αὐτενέργεια ἀπλῶς, ἀλλὰ ὑπερβολικὴ τοιαύτη, ἀπεδείχθη ἀπὸ ὅλους τοὺς Παιδαγωγούς, ὅτι τοιαύτη αὐτενέργεια δὲν ἀναπτύσσεται. Καὶ γιὰ νὰ πεισθοῦμε, δὲν ἔχομε νὰ κάμωμε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἐξετάσωμε μιὰ διδασκαλία ποῦ κάμνομε μὲ τὸν ἀναπτύσσοντα διάλογο καὶ θὰ ἴδοῦμε ὅτι καὶ εἰς αὐτόν, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μόνον ἐνεργοῦμε, μὲ τὰς συνεχεῖς ἐρωτήσεις ποῦ ἀπευθύνομε στὰ παιδιά, τὰ ὅποια μᾶς δίδουν τὴν ἀπάντησιν ποῦ ζητοῦμε, κανένα δέ, ἀπολύτως κανένα παιδί δὲν μᾶς ἐρωτᾷ, οὔτε μᾶς λέγει τίποτε, ἂν δὲν τὸ ρωτήσωμε. Ἀλλὰ αἱ ἀπαντήσεις αὐτές, τὲς ὁποῖες προκαλοῦμε μὲ τὰς ἐρωτήσεις, δηλαδή· μὲ τὴν βία, νομίζω πῶς δὲν μποροῦμε νὰ τὲς ὀνομάσωμε αὐτενέργεια. Π.χ. Λέμε στὰ παιδιά ὅτι ὁ Κανάρης εἶχε τὸ ἐπάγγελμα ποῦ ἔχουν ὁ περισσότεροι Νησιῶται, καὶ τὰ ἐρωτοῦμε. Τί νὰ ἔγινε, παιδιά;—Τὰ παιδιά ἀπαντοῦν: ναυτικός.—Ἐπειτα τοὺς λέμε, πῶς ἦτο τολμηρὸς καὶ γενναῖος καὶ τὰ ἐρωτοῦμε. Δηλαδή; Καὶ τὰ παιδιά ἀπαντοῦν, ὅτι δὲν ἐφοβεῖτο τὰς τρικυμίας. Ἐπειτα τὰ ἐρωτοῦμε. Τί νὰ ἡσθάνοντο οἱ

Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων ποῦ κατέστρεψαν τὴν Χίον. Καὶ τὰ παιδιὰ ἀπαντοῦν. Λύσσα, μῖσος.

Ἀλλὰ αἱ ἀπαντήσεις αὐτὲς δὲν εἶναι αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ αὐτενέργεια ἡ ὁποία προκαλεῖται ἀπὸ τὲς ἐρωτήσεις τοῦ δασκάλου.

Ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ποῦ γινόνταν ὡς τὰ σήμερα στὰ σχολεῖά μας.

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε πάρα πάνω ἀποδεικνύεται ὅτι τόσο κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, ὅσο καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν, ἡ διδασκαλία ποῦ ἐγίνετο στὰ σχολεῖα δὲν κατῴρθωνε νὰ ἐξεγείρῃ καμμιά αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν.—Καὶ δὲν μπορεῖ μὲν νὰ γίνῃ καμμιά σύγκριση μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς ἐποχῆς μὲ δάσκαλο ἀπαιδωγὴτο καὶ τῆς νεωτέρας μὲ δάσκαλο παιδαγωγικῶς μορφωμένον, ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτὴ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς μὲ τὸ Ἑρβαρτιανὸ σύστημα δὲν προκαλεῖ τὴν αὐτενέργεια τῶν παιδιῶν, οὔτε φέρει τὰ ἀποτελέσματα ποῦ ἔπρεπε νὰ φέρῃ.—Δὲν κατῴρθωνε νὰ ὀπλίσῃ τὰ παιδιὰ μὲ τὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες ποῦ τοὺς χρειάζονταν γιὰ νὰ ζήσουν καὶ ἐπομένως δὲν κατῴρθωνε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ ποῦ ἐπεδίωκε καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο εἰργάζετο τὸ σχολεῖο. Ἐγέμιζε τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν καὶ τὸ γεμίζει ἀκόμη μὲ γνώσεις ἀλλὰ ἀπὸ τὲς γνώσεις αὐτὲς δὲν εἶναι ἱκανὸ τὸ παιδί νὰ ἐφαρμόσῃ παρὰ πολὺ λίγες στὴ ζωὴ του. Ἐπομένως δὲν ἔχει καμμιά δεξιότητα νὰ ἐνεργήσῃ ἐλεύθερα, νὰ δράσῃ, νὰ ζήσῃ. Τελειώνουν τὰ παιδιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἢ καὶ τὸ Γυμνάσιο, βγαίνουν ἔξω στὴν κοινωνίαν καὶ στέκονται μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, χωρὶς καὶ αὐτὰ νὰ ξέρουν τί νὰ κάμουν γιὰ νὰ ζήσουν. Θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τους δυστυχισμένο καὶ καταρῶνται τὴν ἡμέρα ποῦ θέλησαν νὰ πᾶνε νὰ μάθουν γράμματα καὶ τώρα δὲν γνωρίζουν, δὲν μποροῦν, δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ κάμουν μιὰ δουλειὰ

για νὰ ζήσουν. Νομίζουν τὸν ἑαυτό τους ἀνίκανο γιὰ κάθε ἐργασία, διότι ποτὲ δὲν δοκίμασαν τὴν ἱκανότητά τους στὸ σχολεῖο. Δὲν ἀποφασίζουν, δὲν αὐτενεργοῦν, διότι ποτὲ εἰς τὸ σχολεῖο δὲν αὐτενήργησαν καὶ δὲν ἀπεφάσισαν τίποτε μόνον τῶν, γιὰ νὰ δοκιμάσουν τὰς δυνάμεις τῶν. Τὰ χειραγωγοῦσε παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ δάσκαλος, ὡς τὴν ἡμέρα ποῦ παρουσιάστηκαν στὴν κοινωνία καὶ ρίχθηκαν στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἡ κοινωνία τὰ θέλει μὲ ζωὴ, μὲ δημιουργικὴ δύναμη, μὲ πρωτοβουλία, μὲ δραστηριότητα. Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ εἰς ὅλες αὐτὰς τὰς ἀπαιτήσεις ἀπαντοῦν, ὅτι ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποῦ ζητεῖ ἡ κοινωνία, ἐκεῖνο μόνον ποῦ ἔχουν εἶναι, ὅτι γνωρίζουν πολλά, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ κάμουν καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας. Καὶ ἀφ' οὗ βέβαια δὲν μποροῦν νὰ ἐκπληρώσουν καμμία ἀπαίτηση τῆς κοινωνίας, δὲν μποροῦν καὶ νὰ ζήσουν εἰς βάρος αὐτῆς καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ της. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας, ποῦ γινόνταν ὡς τὰ σήμερα εἰς τὰ σχολεῖα μας καὶ ἔτσι προητοίμαζαν τὰ παιδιὰ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν. Καὶ ἀφ' οὗ ἦσαν τέτοια ὡς τὰ σήμερα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας τῶν σχολείων μας, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, τί πρέπει νὰ κάνωμε γιὰ νὰ γίνουν τὰ παιδιὰ ἱκανά, νὰ μποροῦν νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας;

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπαντᾷ τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας.

Στὸ μεγάλο αὐτὸ ἐρώτημα ποῦ προβάλλει μπροστά μας, μία εἶναι ἡ ἀπάντηση ποῦ μποροῦμε νὰ δώσωμε. "Ὅτι πρέπει ἐξάπαντος νὰ μεταρρυθμίσωμε καὶ ἀλλάξωμε τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας ποῦ κάμναμε εἰς τὰ σχολεῖα μας καὶ νὰ τὸν κάμνωμε τέτοιο, ὥστε τὰ σχολεῖα μας νὰ ἔχουν γιὰ γνώρισμα τὰ ἔργα ποῦ θὰ κάμνουν τὰ παιδιὰ, νὰ γίνουν δηλαδὴ σχολεῖα στὰ

ὅποῖα θὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ νὰ ἐργάζωνται ἢ καλύ-
τερα νὰ ἀνακαλύπτουν τὲς γνώσεις ἀπὸ τὲς ἐργασίες
ποῦ θὰ κάμνουν καὶ νὰ μὴ μαθαίνουν γνώσεις, ὅπως
τὲς μάθαιναν ὡς τὰ σήμερα.—Νὰ μάθουν νὰ ἀγωνί-
ζονται, νὰ ἐρευνοῦν τὰ πράγματα, τὰ ἀντικείμενα
τῆς διδασκαλίας, νὰ ἀποκτοῦν μόνα των μὲ τὴν ἑ-
ρευνα, τὴν παρατήρηση καὶ τὴ συζήτηση τὲς γνώσεις,
καὶ νὰ μὴ τὲς δέχωνται ἔτοιμες ἀπὸ τὸν δάσκαλο.
Καὶ ἔτσι θὰ ξεύρουν τί κάμνουν, πῶς τὸ κάμνουν,
γιατὶ τὸ κάμνουν, καὶ ποῦ θὰ καταλήξῃ ἡ ἐργασία
των. Ὁ δὲ δάσκαλος θὰ χρησιμεύῃ ὡς λύτης τῶν
ἀποριῶν τῶν μαθητῶν, θὰ κατευθύνῃ τὴν ἐργασίαν
καὶ θὰ φυλάσῃ τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ παραστρατήματα.
Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ γίνουν ἱκανὰ νὰ ζήσουν ὡς οἰκο-
γενειάρχαι, ὡς μέλη μιᾶς κοινωνίας, μιᾶς πολιτείας
καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ποῦ θὰ ζήσουν ὅταν φύγουν
ἀπὸ τὸ σχολεῖο, πρέπει νὰ ἀσκηθοῦν νὰ τὴν ζήσουν
ἀπὸ μικρὰ μέσα στὸ σχολεῖο καὶ μὲ τὴν καθημερινὴν
αὐτὴ ζωὴ νὰ ἀσκῶνται εἰς τὴ μετασχολικὴ ζωή.
Μὲ ἄλλα λόγια τὴ μετασχολικὴ αὐτὴ ζωή, τὸ σημερινὸ
σχολεῖο πρέπει νὰ τὴν κάμῃ καθαρῶς σχολικὴ ζωή.
Μόνον δὲ μιὰ τέτοια σχολικὴ ζωὴ θὰ προετοιμάσῃ
τὰ παιδιὰ γιὰ τὴν οἰκογενειακὴν, κοινωνικὴν καὶ πολι-
τικὴν ζωή.—Αὐτὴ θὰ ἀναγκάσῃ τὰ παιδιὰ νὰ μάθουν
νὰ ἐκτελοῦν τὰ καθήκοντά τους καὶ τὰς ὑποχρεώσεις
των πρὸς τὰ ἄλλα παιδιὰ, ἂν θέλουν νὰ ζήσουν μιὰ
καλὴ σχολικὴ ζωή. Ἀμα μάθουν δὲ νὰ ζοῦν καλὴ
ζωὴ στὸ σχολεῖο, ἀσφαλῶς θὰ ζήσουν καὶ καλὴ ζωὴ
ὡς πολῖτες καὶ θὰ φέρουν εὐτυχία καὶ πρόοδο στὴ
κοινωνία ποῦ θὰ ἀποτελέσουν.

Λοιπὸν τὸ σχολεῖο στὸ ὅποῖο θὰ παύσῃ ἡ λογο-
κοπία καὶ θὰ κυριαρχήσῃ ἡ ἐργασία, στὴν ὁποία τὰ
παιδιὰ θὰ ἐργάζωνται ἐλεύθερα καὶ ἔτσι θὰ ἀσκοῦν
ὅλας τὰς αἰσθήσεις, θὰ παρατηροῦν, θὰ σκέπτονται,
θὰ λέγουν ἐλεύθερα τὰς σκέψεις των θὰ βγάζουν συμ-
περάσματα ἀπὸ τὴν ἄσκηση καὶ θὰ χρησιμοποιοῦν

ἐλεύθερα τὸ χέρι καὶ τὸ μυαλό, αὐτὸ τὸ σχολεῖο μπο-
ροῦμε νὰ τὸ ποῦμε σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἢ τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ δὲ τῆ σύγκριση ποῦ κάμαμε ὡς τώρα γιὰ
τὴν ἐργασία ποῦ γινόνταν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν διαφό-
ρων ἐποχῶν μπορούμε νὰ βγάλωμε τὸ παρακάτω
συμπέρασμα.

α) Σχολεῖο τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς.—Τὰ παιδιὰ
μάθαιναν ὅ,τι ἄκουαν χωρὶς καμμιὰ αὐτενέργεια.—

β) Σχολεῖο τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Τὰ παιδιὰ μά-
θαιναν ὅ,τι τοὺς διηγοῦντο—τοὺς περιέγραφαν, τοὺς
ἔδειχναν γιὰ νὰ παρατηροῦν—ὄχι μὲ τὴν αὐτενέργειά
των, ἀλλὰ προκαλούμενα ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Μάθαιναν
γνώσεις χωρὶς νὰ μπροῦν νὰ τὲς ἐφαρμόσουν.—

γ) Σχολεῖο τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, τὸ νέο σχολεῖο,
τὸ σχολεῖο ἐργασίας. Τὰ παιδιὰ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν
τοῦ δασκάλου ἐργάζονται ἐλεύθερα, παρατηροῦν,
σκέπτονται, λέγουν τὲς γνώμες των, ἐργάζονται μὲ τὸ
χέρι καὶ τὸ μυαλό καὶ γίνονται ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρε-
τήσουν τὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των καὶ νὰ ζήσουν σὰν
καλοὶ πολῖτες.

Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι σήμερον.

Τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ὑπῆρχε ἀπὸ τῆς ἀρ-
χαίας ἐποχῆς, καθὼς μᾶς λέγει ὁ Πλάτων εἰς τοὺς
Νόμους αὐτοῦ. Εἰς αὐτὸ ἐμάθαιναν τὰ παιδιὰ μὲ παι-
γνίδια καὶ διάφορες ἀπασχολήσεις, γνώσεις ἀριθμη-
τικῆς, χειροτεχνίας, γυμναστικῆς, οἰκονομίας καὶ
γινόνταν πολῖτες χρήσιμοι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τοὺς
καὶ γιὰ τὴν πατρίδα. Τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας δὲν
εἶναι νέα ἰδέα. Ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν ὡς τὰ
σήμερα πολλοὶ Παιδαγωγοὶ ἐτόνισαν τὴν ἀνάγκη τοῦ
σχολείου τῆς ἐργασίας. Πρῶτος ὁ Κομένιος συνέστησε
τὴν ἐργασία στὸ σχολεῖο καὶ γιὰ νὰ ἀγαπήσουν τὰ
παιδιὰ τὴν ἐργασία καὶ γιὰ νὰ γίνουν ἱκανὰ νὰ ζήσουν.

Συνιστᾷ διάφορες ἀπασχολήσεις τῶν παιδιῶν. Ζύγισμα πραγμάτων. Μεταφοράν. Ταξινόμηση. Κτίσιμο. Κρήνισμα καὶ κάθε ἀσχολία στὴν ὁποία τὰ παιδιὰ θὰ ἔδειχναν φυσικὴ κλίση.

Περισσότερο ἀπὸ τὸν Κομένιο συνιστᾷ τὴν ἐργασία ὁ Ρουσσώ, ὁ ὁποῖος κατακρίνει φοβερὰ τοὺς δασκάλους ποῦ μεταδίδουν τὲς γνώσεις μὲ τὸ στόμα καὶ ζητεῖ ὅπως τὰ παιδιὰ μόνον τῶν κατασκευάζουν ὄργανα καὶ κάμνουν ἐργασίας καὶ μαθαίνουν γνώσεις μὲ τὴν ὁδηγία τοῦ δασκάλου καὶ λέγει ὅτι, τὰ παιδιὰ μὲ ἐργασία μόνον μιᾶς ὥρας, μαθαίνουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα θὰ ἐμάθαιναν, ἂν ἀπομνημόνευαν μαθήματα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας.

Ὁ δὲ Πεσταλότσης εἶχε ἀπόλυτον πεποίθηση στὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν μὲ τὴν ἐργασία καὶ πίστευε, ὅτι τὸ παιδί συμμορφώνεται περισσότερο μὲ ὅ,τι κάμνει, ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἀκούει. Καὶ ὅτι ἡ ἐργασία μορφώνει τὴν διάνοια, δυναμώνει τὸ συναίσθημα καὶ προλαμβάνει τὴν καταστροφή στὴ μετασχολικὴ ζωή.

Αἱ σωστὲς καὶ σωτήριες αὐτὲς γνώμες τοῦ Πεσταλότση, αἱ ὁποῖαι πολεμήθηκαν πολὺν καιρό, εἶναι τώρα τὸ θεμέλιο, ἐπάνω στὸ ὁποῖο στηρίζεται τὸ σημερινὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Ὅλες αἱ κοινωνίαι ποῦ σκέπτονται γιὰ τὴν εὐημερία τῶν, πιστεύουν ὅτι τότε μόνον θὰ εὗρουν αὐτήν, ὅταν ἡ ροκάνη καὶ ἡ λίμα, ὁ διαβήτη καὶ τὰ ἄλλα ἐργαλεῖα, λάβουν μέσα στὸ σχολεῖο τὴν ἴδια θέση μὲ τὰ ἄλλα μαθήματα.

Τὲς ιδέες αὐτὲς ἠκολούθησε πρώτη ἡ Γαλλία, ἀργότερα δὲ ἡ Ἀγγλία. Καὶ αἱ δύο λιγόστευσαν τὸ χρόνο τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας καὶ ἡῤῥξησαν τὸ χρόνο τῆς ἐργασίας τῶν ματιῶν-χεριῶν καὶ μυαλοῦ. Μεγάλῃ δὲ σπουδαιότητῃ ἔδωκε στὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἡ Ἀμερικὴ, ἡ ὁποία ἔχει γιὰ δόγμα τὰ σχολεῖα τῆς τό: «Νὰ μανθάνουν τὰ παιδιὰ ἐργαζόμενα». Ὁ Ἐπιφανὴς Παιδαγωγὸς Jon. Dewey ζητεῖ ὅπως, εἰς κάθε σχολεῖο τὰ παιδιὰ ἀποτελέσουν μικρὰν κοι-

νωνίαν καὶ μὲ τὲς ἀσχολίες των μέσα στὴ κοινωνία, αὐτὴ συνειθίσουν στὴ ζωὴ, ποῦ θὰ ζήσουν στὴ μεγάλη κοινωνία, στὴ ὁποία θὰ ριχτοῦν μόλις τελειώσουν τὸ σχολεῖο. Καὶ ὅχι μόνο στὰ δημοτικὰ ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνώτερα σχολεῖα ἔβαλαν χειροτεχνικὲς ἐργασίες καὶ τὲς ἔχουν εἰς καλυτέρα θέσιν ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα.

Οἱ Ἀμερικανοὶ θεωροῦν ἀμόρφωτο ὅχι μόνον ἐκεῖνον ποῦ δὲν γνωρίζει νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ γράφῃ ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε μὲ τὰ χέρια του γιὰ νὰ ζήσῃ. Ἡ πάρα πολλὴ μεγάλη βιομηχανία ποῦ ἔχει, μᾶς δείχνει ποιά σημασία δίδει· ἢ Ἀμερικὴ εἰς τὰ σχολεῖα ἐργασίας.

Καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἰς ὅλα τὰ Κράτη τὰ παλαιὰ σχολεῖα ἔδωκαν τὴ θέσιν τους εἰς τὸ νέο σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἡνωμένας πολιτείας κατέκτησε εὐρύτατο ἔδαφος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ σχολεῖα προσαρμόσθηκαν μὲ τὸ νέον σύστημα. Εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἡ ἐκπαίδευση δίδεται ἀπὸ τὰ νέα σχολεῖα. Εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σοβιετικὴν Ρωσσίαν ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν νέα. Εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Γερμανίαν λειτουργοῦν μόνον σχολεῖα ἐργασίας καθὼς καὶ εἰς τὸ Βέλγιο. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπάρχουν πολλὰ ὑποδειγματικὰ σχολεῖα ἐργασίας. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Τσεχοσλοβακίαν καὶ Πολωνίαν ἄρχισε ἡ λειτουργία νέων σχολείων.

Τέλος καὶ αὐτὴ ἡ Τουρκία ποῦ ἔτρεμε κάθε νεωτερισμὸς ὡς τὰ σήμερα, ἐνόησε τὴν ἀξίαν τοῦ σχολείου ἐργασίας καὶ προσέφυγε εἰς μεγάλα καὶ ταχέα μέσα. Ἐκάλεσε εἰς τὴν Ἀγκυρὰ τοὺς ἰδίους Παιδαγωγοὺς ποῦ ἐπενόησαν τὸ σχολεῖον ἐργασίας τὸν Ἀμερικανὸν John Dewey καὶ τοὺς Βέλγους Decroly καὶ Buyse καὶ τὸν διευθυντὴν τοῦ διεθνοῦς γραφείου τῶν «Νέων Σχολείων» Ferrière οἱ ὅποιοι ἔδωκαν τὰ φῶτα των εἰς τὸ Τουρκικὸν Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, τὸ ὁποῖον ἱδρυσε πρὸ καιροῦ τὸ Ἀνώτατον Διδασκαλεῖον διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων διὰ τὸ «νέον σχολεῖον».

Ἐδωκαν διαλέξεις εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Τουρκίας καὶ κατὰ τὰς βεβαιώσεις των, πολλὰ ἐκ τῶν Τουρκικῶν σχολείων ἐργάζονται μὲ τὸ νέον σύστημα καὶ λειτουργοῦν θαυμάσια, ὑπολογίζουν δὲ ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν θὰ ἀλλάξῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῆς Τουρκίας.

Ἀναφέρομε ὀλίγα ἀπὸ ὅσα γράφει ὁ Διευθυντὴς τοῦ διεθνοῦς γραφείου τῶν νέων σχολείων Φεριέρ διὰ τὴν πρόοδο τῶν σχολείων τῆς Τουρκίας. α') Καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι μορφωμένοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῶν νέων μεθόδων. β') Διδασκαλεῖα θαυμάσια. γ') Μετεκπαίδευσις Δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν. δ') Κτίρια νέα καὶ ὑλικά ἀπαραίτητα διὰ τὰ σχολεῖα ἐργασίας.—ε') Πρόγραμμα τέλειον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὸ ὁποῖον καὶ ἐφαρμόζουσι. στ') Μικρὰ παιδαγωγικὰ μουσεῖα. Καὶ ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὅτι: Εἶδε μὲ τὰ μάτια του στὰ σχολεῖα τὰ παιδιὰ νὰ φτιάνουν βουναλάκια ἐπάνω στὴν ἄμμο. Νὰ σκεπάζουν μὲ δάση ἀπὸ κλαδιὰ τὰ βουναλάκια αὐτά, νὰ κάμνουν λίμνες, πεδιάδες χρωματισμένες μὲ πράσινη σκόνῃ. Νὰ τρυποῦν τὰ ψεύτικα βουναλάκια καὶ νὰ κάμνουν Τοῦνελ—Γεφύρια—Γραμμὲς σιδηροδρόμου. Νὰ καλλιεργοῦν κήπους, νὰ σπείρουν, νὰ θερίζουν τὰ σπαρτὰ τῆς ἐποχῆς. Εἶδε νὰ κάμνουν μαθήματα γιὰ τὰ ζῶα μὲ τὰ ἴδια τὰ ζῶα, μπροστὰ στὰ μάτια τῶν παιδιῶν. Καὶ ἀπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος πῶς ὁ Τουρκικὸς λαὸς παρουσιάζει τόση θέληση, δράση, ἐργασία, ὕστερα ἀπὸ τὸ λήθαργο ποῦ βρισκόνταν τόσοι αἰῶνας.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ὁ ἴδιος Ferrière διακρίνει τὸ παλαιὸν σχολεῖον ἀπὸ τὸ νέο. Τὸ παλαιὸν σχολεῖον ἐργάζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μνήμης καὶ περιορίζεται νὰ διδάσκῃ ἀπλῶς τὸ παιδί νὰ λογικεύεται κατὰ τρόπο ἀφηρημένον. Στὴ ζωὴ ὅμως συνυπάρχουν ἡ θέληση, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ νόησις ποῦ πρέπει νὰ συμβαδίζουν στὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπάνω εἰς αὐτάς ὑπάρχει ἡ ἐνεργητικότης. Τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ μορ-

φώνη εἰς τὰ παιδιὰ τῇ θέλησῃ, τῇ νόησῃ, καὶ τὴν ἐνέργειαν. Τὸ νέον λοιπὸν σχολεῖον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεμελιώδους ἐνεργητικότητος.

Διὰ τὸ ἐν τῇ πράξει σχολεῖον ἐργασίας λέγει ὅτι ὑπάρχει κατὰ πρῶτιστον λόγον τὸ ὑπαιθρον—ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ σχολείου—τὸ ἐργαστάσιον—ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς—τὸ χωράφι—τέλος ὅλη ἡ φύσις καὶ τελευταῖον μόνον, ἡ αἴθουσα. Ἐν ἀρχῇ ἐκλέγεται τὸ θέμα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἢ ὑπὸ τούτου καὶ τῶν μαθητῶν, τὸ ὁποῖον θὰ μελετηθῇ. Μετὰ ταῦτα τὸ σχολεῖον θὰ μεταβῇ ἐκεῖ ποῦ θὰ μπορέσῃ νὰ μελετήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ θέμα, νὰ συλλέξῃ τὰ στοιχεῖα μὲ τὴν παρατήρησιν καὶ νὰ κρατήσῃ σημειώσεις γιὰ νὰ τὸ ἐπεξεργασθῇ.

**Ποῖο πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας
τῶν παιδιῶν καὶ πόθεν πρέπει νὰ
λαμβάνεται τοῦτο.**

Μὲ ὅσα εἶπαμε ὡς τώρα προσπαθήσαμε ὄχι μόνον τὴν ἐννοίαν τοῦ σχολείου ἐργασίας νὰ δώσωμε, ἀλλὰ καὶ τὸ σκοπὸν τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκει νὰ περιγράψωμε. Ἀνάλογο ὅμως πρὸς τὸ σκοπὸν, πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας, ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν ἐλεύθερη, ἀνάλογη μὲ τὴν παιδικὴ φύσιν, μὲ τὰ μέσα ποῦ θὰ ἔχωμε στὴ διάθεσίν μας, τὸ χρόνον, τὴν ἐπαγγελματικὴ συνείδησιν τοῦ δασκάλου καὶ νὰ χωρίζηται εἰς τμήματα, τὰ ὁποῖα ἐνούμενα νὰ ἀποτελοῦν ὅλην τὴν ἐργασίαν.

Ἐφ' ὅσον τὸ σχολεῖον ἐργασίας ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς μελλοντικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας καὶ θέλει νὰ συνειθίσῃ τὰ παιδιὰ νὰ παρατηροῦν, νὰ σκέπτονται, νὰ λέγουν τὴν γνώμην τους, νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ χέρι καὶ τὸ μυαλό, νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ ζοῦν τὴν ζωὴν ποῦ θὰ ζήσουν ἀργότερα στὴν μεγάλη κοινωνία, εἶναι εὐκόλῳ νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸν αὐτόν, πρέπει

ὅλο τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας νὰ τὸ πάρῃ ἀπὸ κεῖ ποῦ θὰ ζήσουν μετὰ τὸ σχολεῖο τὰ παιδιά, δηλαδή ἀπὸ τῆ ζωῇ τῆς μεγάλης κοινωνίας, καὶ νὰ τὸ μεταφέρουν μέσα στὸ σχολεῖο καὶ ἐκεῖ νὰ τὸ ἐπεξεργασθοῦν. Ὡστε τὸ ὑλικὸ ἢ καλλίτερα τὲς γνώσεις ποῦ θὰ μάθουν τὰ παιδιά πρέπει νὰ τὲς πάρουν, ὅχι βέβαια ἔτοιμες ἀπὸ τὸ δάσκαλο ὅπως γινόνταν ὡς τὰ σήμερα ἀλλὰ α') Ἀπὸ τῆ φύση ποῦ περιβάλλει τὰ παιδιά. β') Ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν ἀνθρώπων.—

Καὶ ἀπὸ μὲν τὴν Φύση θὰ τὲς πάρουν. 1) Μὲ τὲς ἐκδρομὲς ποῦ θὰ κάμνουν τὰ παιδιά γιὰ νὰ ἐρευνοῦν καὶ παρατηροῦν τὴν περιβάλλουσα φύση. 2) Μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ συντήρηση τοῦ σχολικοῦ κήπου. 3) Μὲ τὴ συλλογὴ ἀντικειμένων καὶ 4) Μὲ τὴν ἐπεξεργασία διαφόρων ὑλῶν.

Ἀπὸ δὲ τὲς ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων θὰ τὲς πάρουν. 1) Μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς χειροτεχνίας. 2) Τὴν ἐπίσκεψη τῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐργοστασίων. 3) Τὴ συλλογὴ βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων. 4) Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν γεγονότων τῆς ἡμέρας.

Τὲς γνώσεις αὐτὲς ποῦ θὰ ἀποκτήσουν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Φύσιν καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, ἄλλα μὲν σχολεῖα ἐργασίας τὲς ἔχουν κατατάξει εἰς μαθήματα, ὅπως στὰ δικά μας σχολεῖα, (Δηλαδή Φυσικὴν ἱστορίαν-Φυσικὴν-Γεωμετρίαν-Γεωγραφίαν-Χημείαν-Ὀρυκτολογίαν κ.λ.π.), ἄλλα ὅμως ὅχι, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ περισσότερα. Διότι ἐπιμένουν εἰς τὸ ὅτι, ὅπως ἡ φύσις ποῦ περιβάλλει τὰ παιδιά καὶ αἱ ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι χωρισμένοι, ἀλλὰ ἀποτελοῦν σύνολα καὶ εἶναι τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι καὶ αἱ γνώσεις ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὴν Φύσιν καὶ τὴν ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀποτελοῦν σύνολα καὶ νὰ μὴ χωρίζονται εἰς μαθήματα. Τὸν χωρισμὸν τῶν γνώσεων εἰς μαθήματα θεωροῦν τεχνητὸν καὶ ὅχι φυσικόν. Γιαυτὸ οἱ περισσότεροι Παιδα-

γωγοὶ συνιστοῦν τὴν Ἑνιαίαν συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν, ἥ ὁποία ὁμοιάζει μὲν μὲ τὸ σύστημα τῆς συγκεντρώσεως τῶν μαθημάτων τοῦ Ἑρβάρτου, δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο. Διότι εἰς μὲν τὸ συγκεντρωτικὸν σύστημα τῆς ὕλης τῶν μαθημάτων, γίνεται συγκέντρωση μαθημάτων μὲ ὕλη συγγενῇ γιὰ τὴν εὐκολωτέρα ἀφομοίωση. Εἰς τὴν Ἑνιαίαν ὅμως Συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν, διὰ τὴν ἰδίαν ἐργασίαν τὰ παιδιὰ μεταχειρίζονται ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα, τὴν γραφὴν, διήγησιν, ἰχνογραφίαν, ζωγραφικὴν, χειροτεχνίαν, τὸ μέτρημα καὶ ὅτι ἄλλο ἐπιτρέπει ἡ ἐργασία, γιὰ νὰ τὴν ἐπεξεργασθοῦν καλύτερα. Μὲ ἄλλα λόγια Ἑνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία εἶναι ἡ χρησιμοποίησις ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων διὰ τὴν ἐπεξεργασία ἑνὸς τμήματος ἐργασίας.

ΕΠΡΕΠΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ ΝΑ ΣΥΝΕΙΘΙΣΟΥΝ ΝΑ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ

Καθὼς εἶπαμε παρα πάνω τὴν ἐργασία τοῦ σχολείου εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τὴν Εἰς καὶ ΣΤην, τὴ στηρίξαμε στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Γιὰ νὰ ἀποδείξωμε δὲ καλύτερα γιατί τὸ κάμαμε αὐτό, ἀνεπτύξαμε ὅσο ἦτο δυνατό, τί εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας, τί σκοπὸ ἐπιδιώκει, τί διαφέρει ἀπὸ τὰ μέχρι σήμερον σχολεῖα καὶ ὅτι μόνο αὐτὸ μπορεῖ νὰ παρασκευάσῃ τὰ παιδιά καὶ νὰ τὰ κάμῃ ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς των καὶ νὰ ἐργασθοῦν γιὰ τὸ καλὸ τους καὶ τὸ καλὸ τῆς κοινωνίας.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν καὶ τὰ παιδιά τοῦ σχολείου μας, ὡς παιδιά ἐργατικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς τάξεως, εἶχαν πάρα πολλές ἀνάγκες, ἔπρεπε νὰ συνειθίσουν ὅσο ἦτο δυνατό νὰ ἐργάζωνται ἐργασίες, αἱ ὁποῖες θὰ τοὺς χρησίμευαν στὴν μετασχολικὴ των ζωὴ, γιὰ νὰ θεραπεύουν τὰς ἀνάγκες, χωρὶς ἐννοεῖται νὰ παραλείψωμε καὶ τὴ διδασκαλίαν τῆς ὕλης τοῦ προγράμματος, ποῦ ἴσχυε γιὰ τὰ σχολεῖα. Τὰς ἐργασίας δὲ αὐτές, εἰς τὰς ὁποῖες θὰ συνείθιζαν νὰ ἐργάζωνται, ἔπρεπε νὰ τὰς ἀναζητήσωμε στὴν Κοινωνίαν ποῦ περιέβαλλε τὰ παιδιά καὶ στὴν ὁποία θὰ ζοῦσαν μετὰ τὴν ἀποφοιτησὴ των ἐκ τοῦ σχολείου.

Τοῦτο δὲν ἦτο δυνατό νὰ γίνῃ βέβαια δι' ὅλα τὰ παιδιά τοῦ σχολείου καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι γιὰ πρώτη φορὰ δοκιμαστικὰ θὰ γινόνταν μία τοιαύτη ἐργασία. Γιαυτὸ περιορισθήκαμε μόνο στὰ παιδιά τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων Εἰς καὶ ΣΤης. Γιὰ τὰς ἐργασίας δὲ τῶν παιδιῶν ἐλάβαμε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὅτι, τὰ μὲν ἄρρενα παιδιά θὰ μπορούσαν

καλύτερα νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ ζήσουν, ἔστω καὶ με-
τὲς γνώσεις ποῦ μάθαιναν ὡς τώρα εἰς τὸ σχολεῖον,
ἐνῷ τὰ θήλεα δὲν μποροῦσαν νὰ κάμουν τὸ ἴδιο, ἐφ’
ὅσον θὰ εἶχαν τὲς ἴδιες ἀνάγκες καὶ ἐν τοιαύτῃ περι-
πτώσει θὰ ἦτο πολὺ δύσκολη γιὰ αὐτὰ ἡ ζωὴ καὶ μά-
λιστα σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἐκλυση ποῦ
ἐπικρατεῖ. Αὐτὸ μᾶς ἔκαμε νὰ φροντίσωμε ὅπως τὰ
κορίτσια παρασκευασθοῦν περισσότερο γιὰ τὴ ζωὴ
των.

Μὲ αὐτὲς τὲς σκέψεις ἀρχίσαμε τὴν ἐργασία
τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ σχολείου, τὴν ὁποία θὰ
ἐκθέσωμε ὅπως ἔγινε, χωρὶς νὰ προσθέσωμε τίποτε,
διότι ἐπάνω εἰς αὐτὴ θέλομεν νὰ προκαλέσωμε τὲς
κρίσεις τῶν συναδέλφων καὶ συζήτηση ἀπὸ τὴν ὁποία
εἶναι δυνατὸ νὰ βγῇ κάποιον συμπέρασμα, ἂν καὶ
κατὰ πόσον μποροῦμε νὰ μεταβάλωμε τὸ μέχρι σή-
μερο ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ νὰ τὸ συγχρονί-
σωμε μὲ τὲς σημερινὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

**Μία ἐργασία γιὰ τὰ κορίτσια. Τὸ μάθημα τῆς
ταπητουργίας. Μία ἐπίσκεψη στὸ ἐργοστάσιο
τῶν χαλιῶν.**

Σὲ κάποια συζήτηση ποῦ κάμαμε μὲ τὰ παιδιά
στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους, μερικὰ ἀπὸ αὐτά, τὰ
ὁποῖα ἦσαν προσφυγόπουλα, μοῦ ἀνεκοίνωσαν ὅτι αἱ
μανάδες των δούλευαν στὸ Ἐργοστάσιο τῶν χαλιῶν,
ποῦ λειτουργεῖ εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολη καὶ τὸ ὁποῖον
διευθύνει ὁ κ. Ἀργυρόπουλος, πρόσφυξ ἀπὸ τὴ Σπάρτη
τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καλὰ τὴν τα-
πητουργίαν. Στὴν ἴδια συζήτηση ποῦ γινόνταν γιὰ τὲς
ἐργασίες τῶν ἀνθρώπων, τὰ παιδιά ὅχι μόνον μοῦ
ἀνεκοίνωσαν πολλὰ γιὰ τὴν ταπητουργίαν, ἀλλὰ καὶ
μοῦ ἐπρότειναν νὰ πᾶμε νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἐργοστά-
σιο καὶ νὰ ἰδοῦμε τοὺς ἐργαλείους καὶ τὰ χαλιά.
Δέχθηκα τὴν πρότασιν τῶν παιδιῶν καὶ τοὺς ἀνέθηκα

νὰ παρακαλέσουν τὸν Διευθυντὴν νὰ μᾶς δεχθῇ καὶ νὰ μᾶς ὀρίσῃ καὶ τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ μᾶς ἐδέχετο.

Τὰ παιδιὰ τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως μόλις ἔλαβαν τὴν συγκατάθεσίν μου, ἀνέθηκαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴ ποῦ εἶχαν ἐκλέξει ἀπὸ τρία παιδιὰ γιὰ νὰ διευθύνῃ τὰς ἐργασίες των, νὰ μεταβῇ καὶ παρακαλέσῃ τὸν Διευθυντὴν τοῦ ὑφαντουργείου νὰ μᾶς δεχθῇ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ ἀμέσως τὴν ἐντολὴν ποῦ τῆς ἀνέθηκαν καὶ ἐπιστρέψασα μᾶς ἀνεκοίνωσε ὅτι ὁ κ. Διευθυντὴς μὲ μεγάλη του χαρὰ δέχθηκε τὴν πρότασίν μας καὶ μᾶς ὥρισε καὶ τὴν ὥρα 4 Μ.Μ. ποῦ θὰ μᾶς ἐδέχετο τὴν ἐπομένην ἡμέραν, Πέμπτην 22 Ὀκτωβρίου.

Πράγματι τὴν ἄλλη ἡμέρα κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν, μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων ἐπεσκέφθημεν τὸ ἐργοστάσιον, ὅπου ὁ κ. Διευθυντὴς μᾶς δέχθηκε μὲ μεγάλη προθυμία καὶ προσεφέρθηκε νὰ μᾶς δώσῃ ὅσας πληροφορίας θὰ τοῦ ζητούσαμε. Καὶ πρῶτα πρῶτα μᾶς ἀνεκοίνωσε ὅτι τὸ ἐργοστάσιον τῆς ταπητουργίας τὸ ἵδρυσε στὴ Θράκη, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μεταδοθῇ ἡ τέχνη τῆς ταπητουργίας, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι δυνατό νὰ ζήσουν πολλοὶ πτωχοὶ οἰκογένειαι πρὸ πάντων προσφυγικαί, αἱ ὁποῖαι κινδυνεύουν νὰ πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Δεύτερο μὲ τὴν τέχνη αὐτὴ κάθε οἰκογένεια μπορεῖ νὰ ἐνδύσῃ τὸ σπῆτί της μὲ χαλιά.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Διευθυντὴς μᾶς ὠδήγησε εἰς τὰ μέρη ποῦ εἶχε ἐγκαταστήσει τοὺς ἐργαλειούς, μικροὺς καὶ μεγάλους καὶ ὕφαιναν αἱ ἐργάτριες χαλιά. Τὰ παιδιὰ μὲ μεγάλη περιέργεια παρατήρουν τὴν ἐργασία αὐτὴ τῶν χαλιῶν πῶς γίνεται, καὶ τοὺς ἐργαλειούς πῶς ἦταν κατεσκευασμένοι καὶ συγχρόνως ἀπηύθυναν διάφορες ἐρωτήσεις πρὸς τὸν κ. Διευθυντὴν, ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλη προθυμία τοὺς ἔδιδε σαφεῖς ἀπαντήσεις. Ὅλες τὰς παρατηρήσεις ποῦ ἔκαμαν τὰ παι-

διά, καθὼς καὶ τὲς ἀνακοινώσεις ποὺ τοὺς ἔκαμε ὁ Διευθυντής, τὰ παιδιὰ σημείωσαν εἰς τὰ Τετράδια παρατηρήσεων, ποὺ εἶχαν πάντοτε μαζί των εἰς τὰ ἐπισκέψεις καὶ ἐκδρομὰς ποῦ ἔκαμναν.

Τὸ τετράδιο αὐτὸ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 100 φύλλα καὶ ἦτο σὰν βιβλίον μὲ τὴν ἐπιγραφή. Τετράδιον παρατηρήσεων τοῦ μαθητοῦτῆς Εἰς ἢ ΣΤῆς τάξεως, κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος.....

Αἱ δὲ παρατηρήσεις ἐσημειοῦντο εἰς αὐτὸ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπο.

Μία ἐπίσκεψις εἰς τὸ ἐργοστάσιον ταπητουργίας.

Τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1928 ἡμέραν Πέμπτην καὶ ὥραν 4 μετὰ μεσημβρίαν Μ.Μ. ἐπεσκεφθήκαμε τὸ ἐργοστάσιον Ταπητουργίας τὸ ὁποῖον εἶναι στὴν ὁδὸν Βενιζέλου ἀριθ. 17. Ὁ Διευθυντής τοῦ Ἐργοστασίου κ. Ἀργυρόπουλος μᾶς ὑποδέχεται μὲ προθυμίαν.

Εἰς τὸ ἐργοστάσιον παρετηρήσαμεν.

α') Πῶς εἶναι κατεσκευασμένοι οἱ ἐργαλαιοί.

β') Πῶς ὑφαίνουν αἱ ἐργάτριες τὰ χαλιά.

γ') Ὅτι ὑπάρχουν πέντε μεγάλοι ἐργαλαιοὶ καὶ πέντε μικροί.

δ') Ὅτι εἰς τοὺς μεγάλους ὑφαίνονται χαλιά διαστάσεων 4.09 μέτρων μήκους καὶ 2,50 μέτρων πλάτους.

ε') Εἰς τοὺς μικροὺς ὑφαίνονται χαλιά 2,70 μήκους καὶ 1,25 πλάτους.

στ') Εἰς τοὺς μεγάλους ἐργάζονται 4 ἐργάτριες αἱ ὁποῖες τελειώνουν ἓνα χαλὶ εἰς 22 ἡμέρες καὶ εἰς τοὺς μικροὺς 2 ἐργάτριες καὶ τελειώνουν ἓνα χαλὶ εἰς δύο ἐβδομάδες.

Ὁ κ. Διευθυντής μᾶς ἀνεκοίνωσε.

α') Τὸν σκοπὸν τοῦ ἐργοστασίου.

β') Τί χρειάζεται ἡ ταπητουργία καὶ πῶς γίνεται ἡ ἐργασία αὕτη.

γ') Ὅτι ἡ τέχνη τῆς ταπητουργίας προῆλθε ἀπὸ τὴν Κίνα μετεδόθηκε στὰς Ἰνδίας, στὸ Τουρκεστάν,

στήν Περσία, στή Μικρά Ἀσία καὶ τελευταῖον διὰ τῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

δ') Ὅτι κάθε μεγάλο χαλὶ χρειάζεται ἀπὸ 12 ἕως 15 ὀκάδες μάλλινο νῆμα ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ κάθε μικρὸ ἀπὸ 6 ἕως 8 ὀκάδες. Ἐπίσης τὰ μεγάλα χρειάζονται 11 ὀκάδες βαμβακερὸ νῆμα καὶ τὰ μικρὰ 4 νῆμα βαμβακερὸ (σπάγκο).

ε') Πόσο στοιχίζει καὶ πόσο πουλιέται κάθε χαλὶ.

στ') Πόσο ἡμερομίσθιο πληρώνονται αἱ ἐργάτριες, 50, 60, 75 δραχ.

ζ') Τί διαφέρουν τὰ χαλιά τὰ ντόπια ἀπὸ τὰ Περσικά.

η') Πῶς πλύνονται τὰ χαλιά καὶ πέρνουν τὴ λάμψη ποῦ ἔχουν.

θ') Πῶς μποροῦμε νὰ διακρίνωμε τὰ καλὰ χαλιά ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶναι καλὰ.

ι') Μᾶς ἔδειξε χαλιά διαφόρων εἰδῶν μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ μᾶς εἶπε τὴν ἀξίαν των ἀπὸ 1500 ἕως 12,000 δραχμές.

ια') Ὅτι τὰ χαλιά πωλοῦνται καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ τὰ περισσότερα στέλλονται στήν Ἀμερικὴ ὅπου ἔχουν μεγάλη ἀξία.

ιβ') Ὅτι ἡ ταπητουργία φέρει ἀρκετὰ κέρδη.

Ἡ ἐπίσκεψη τελειώνει στὰς 6 καὶ μισὴ Μ.Μ. Εὐχαριστοῦμε τὸν κ. Διευθυντὴ γιὰ τὴν προθυμία του, τὸν χαιρετοῦμε καὶ ἐπιστρέφομε εἰς τὸ σχολεῖον.

Αὐτὲς τὲς παρατηρήσεις ἔγραψαν τὰ παιδιὰ στὰ τετράδια. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἰχνογράφησαν καὶ ἀπὸ ἓνα ἐργαλειό. Κατὰ τὴ συζήτηση μὲ τὸν Διευθυντὴν πολλὰ κορίτσια ἐξέφρασαν τὴ γνώμη ὅτι μποροῦν εὐκόλα νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν. Ὁ κ. Διευθυντὴς ἐπεβεβαίωσε τοῦτο.

Ἔτσι τελείωσε ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Ὑφαντουργείου. Στὴν ἐπιστροφή πρὸς τὸ σχολεῖο ἐξηκολούθησε ἡ συζήτηση μεταξὺ τῶν παιδιῶν γιὰ ὅσα παρετήρησαν καὶ ὅσα τοὺς ἀνεκοίνωσε ὁ Διευθυντής. Τὴ συ-

ζήτηση αὐτὴ ὅχι μόνον δὲν διεκόψαμε ἀλλὰ καὶ ἐνισχύσαμε καταλλήλως. Μερικὰ κορίτσια ἐβεβαίωναν ὅτι μποροῦν εὐκολὰ νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν, ἂν εἶχαν ἐργαλεῖο καὶ κάποια δασκάλα νὰ τὰ ὁδηγήσῃ ὀλίγον καιρό. "Αλλὰ ἔλεγαν νὰ κάμωμε καὶ ἡμεῖς ἓνα ἐργαλεῖο καὶ νὰ ἀρχίσουν νὰ ὑφαίνουν. Εἰς τὰ κορίτσια αὐτὰ δὲν εἶπα οὔτε ναὶ οὔτε ὅχι, ἀλλὰ μόνον, αὐτὸ θὰ τὸ συζητήσωμε αὔριο, γιὰτὶ ἀπόψε δὲν ἔχομε καιρό. Τώρα νὰ πᾶτε στὰ σπῆτια καὶ σας νὰ γράψετε γιὰ τὴν ἐπίσκεψι ποῦ ἐκάμαμε στὸ ἐργοστάσιο ταπητουργίας μιὰ ἔκθεσι.

"Υστερὰ ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψι αὐτὴ ποῦ κάμαμε στὸ Ὑφαντουργεῖο, τὲς παρατηρήσεις καὶ τὴ συζήτηση ποῦ ἔγινε, ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ, πόση ἐργασία ἢ καλύτερα πόσο ὑλικὸ ἐργασίας καὶ πόσα ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐργασία πρόβαλαν μπροστὰ στὰ παιδιὰ πρὸς ἐπεξεργασίαν, χωρὶς ἡμεῖς νὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀρχίζωμε τὴν ἐπεξεργασία αὐτὴ μὲ τὸ «Σήμερα παιδιὰ θὰ μάθωμε» ὅπως κάναμε ὡς τὰ σήμερὰ στὰ σχολεῖα.

Ἐδῶ ἡ ἐργασία παρουσιάζεται μόνη της, προκαλεῖ, ἀνάπτει τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν καὶ δὲν ἐπιβάλλεται στὰ παιδιὰ, ὅπως συμβαίνει ὅταν ἀρχίζομε τὴ διδασκαλία μας μὲ τὸ Τώρα παιδιὰ θὰ μάθωμε. "Ωστε ἂν τὸ σχολεῖο μας ἦτο καθαρῶς σχολεῖο ἐργασίας, δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νομίζω τὴν ἄλλη μέρᾳ, μόλις θὰ ἔμβαινα μέσα στὴν αἴθουσα νὰ εἶπω τί θὰ κάμωμε, ἀλλὰ μόνον τῶν τὰ παιδιὰ θὰ μοῦ ἔλεγαν. «Κύριε, ψὲς εἶπαμε ὅτι θὰ συζητήσωμε σήμερᾳ, πῶς θὰ μπορέσωμε νὰ μάθωμε καὶ μεῖς νὰ ὑφαίνωμε χαλιά». "Ἡ ἂν δὲν μοῦ ἔλεγαν αὐτὸ θὰ μοῦ ἔλεγαν. «Κύριε, νὰ διαβάσωμε τὴν ἔκθεσι ποὺ γράψαμε, γιὰ τὴν ἐπίσκεψι ποῦ κάμαμε στὸ Ὑφαντουργεῖο». "Ἡ ἂν δὲν μοῦ ἔλεγαν καὶ αὐτό, θὰ μοῦ ἔλεγαν. «Γιὰ ιδέτε κύριε, πῶς ζωγραφήσαμε τὸν ἐργαλεῖο;»

Καὶ ἔτσι ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ παρὲσκεύαζα,

για νὰ ἀρχίσω μιὰ μεθοδικὴ ἐνότητα διδασκαλίας
για νὰ ἐξεγείρω τὸ διαφέρο τῶν παιδιῶν για τὲς γνῶ-
σεις ποῦ θὰ τοὺς προσέφερα, προβάλλει τώρα μόνος
του καὶ τίθεται ἀπὸ τὰ ἴδια παιδιά, τὰ ὁποῖα μὲ με-
γάλο διαφέρον θέλουν νὰ ἐπεξεργασθοῦν μία ἐργασία
ποῦ παρετήρησαν.

Πιστεύω ὅτι τώρα φαίνεται καθαρὰ ἡ διαφορὰ
ποῦ εἶναι ἀνάμεσα στὸ σκοπὸ τῆς διδασκαλίας μὲ τὸ
μέχρι σήμερα ἐκπαιδευτικὸ σύστημα καὶ στὸ σκοπὸ
τῆς ἐργασίας τοῦ σημερινοῦ σχολείου ἐργασίας, ποῦ
προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλευθέρᾳ αὐτενέργεια τῶν παι-
διῶν.

Τί ἐκάμαμε τὴν ἄλλη μέρα τῆς ἐπισκέψεως.

Τὴν ἄλλη μέρα μόλις ἐμβῆκα στὴν αἴθουσα για
νὰ κάμω μάθημα, τὰ παιδιά μὲ ρωτήσανε. «Κύριε,
θὰ κάμωμε Ἀνάγνωση; (αὐτὸ τὸ μάθημα ἔπρεπε νὰ
γίνη κατὰ τὸ ὠρολόγιό Πρόγραμμα) ἢ θὰ συνεχίσωμε
τὴ συζήτηση ποῦ εἴχαμε ψές; Προσποιήθηκα ὅτι λη-
σμόνησα τί εἴπαμε, καὶ τὰ ρώτησα. Ποιὰ συζήτηση;
Ἕνα κορίτσι μοῦ ἀπαντᾷ. Νά, πῶς θὰ μπορέσωμε
νὰ μάθωμε καὶ μεῖς νὰ ὑφαίνωμε χαλιά. Τοὺς ἀπαντᾷ.
Ναὶ ἔχετε δίκαιο. Καὶ τώρα τί θέλετε νὰ κάμωμε;
Πολλὰ παιδιά μαζὶ ἀπαντοῦν μὲ κάποιον θόρυβο, νὰ
συζητήσωμε, νὰ συζητήσωμε, Κύριε.. Τοὺς ἀπαντᾷ.
Ναί, νὰ συζητήσωμε, ἀλλὰ ἔτσι ποῦ φωνάζετε· σεῖς
ὅλοι μαζί, ὅχι μονάχα συζήτηση δὲν γίνεται, ἀλλὰ
θὰ μὲ ἀναγκάσετε νὰ πάρω τὸ καπέλο μου νὰ φύγω,
διότι τὰ αὐτιά μου δὲν τὰ ἔχω για σπάσιμο. Καὶ προσ-
θέτω. Δὲν μοῦ λέτε σᾶς παρακαλῶ, ἀκούσατε σεῖς
πουθενὰ ἀνθρώπους νὰ συζητοῦν ὅλοι μαζί; Ἕτσι
γίνεται συζήτηση; Τὰ παιδιά σώπασαν καὶ φαινόταν
κάπως ντροπιασμένα.

Ἕνα κορίτσι, τὸ πιὸ καλύτερο τῆς τάξεως, μοῦ
λέγει. Κύριε, θὰ συζητήσωμε σιγὰ καὶ ὁ καθένας θὰ

λέγει τὴ γνώμη τοῦ μὲ τὴ σειρά. Τότε ἐγὼ ἐρωτῶ τὰ παιδιά. Μήπως ἔτυχε κανένα ἀπὸ σᾶς νὰ παρακολουθήσῃ καμμιὰ συνεδρίαση, κανενὸς συλλόγου ἢ σωματείου; (Μέσα στὴ πόλη ὑπάρχουν σύλλογοι καὶ σωματεῖα). Μερικὰ παιδιά μοῦ ἀπαντοῦν ὅτι ἔτυχε νὰ παρακολουθήσουν. συνεδριάσεις ἐπαγγελματιῶν. Τότε τοὺς λέγω. Νὰ μοῦ πῇ ἓνας τί εἶδε νὰ κάμνουν οἱ ἐπαγγελματίαι στὴ συνεδρίαση. "Ένας μαθητῆς λέγει.

«Ένας ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίας διευθύνει τὴ συνεδρίαση καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι θέλουν νὰ μιλήσουν, ζητοῦν τὴν ἄδεια ἀπὸ κεῖνον ποὺ διευθύνει τὴ συνεδρίαση καὶ μιλοῦν μὲ τὴ σειρά. Ἄφ' οὗ τελειώσει ἡ συζήτηση, ὅ,τι ἀποφασίσουν τὸ γράφουν εἰς ἓνα βιβλίο. (Έδῶ διακόπτω καὶ ἐρωτῶ. Μήπως ξεύρετε πῶς τὸ λέγουν τὸ βιβλίο αὐτό; Ἐπειδὴ ὅμως τὰ παιδιά δὲν τὸ ξεύρουν τὸ ὀνομάζω ἐγὼ βιβλίο πρακτικῶν καὶ ἐξηγῶ στὰ παιδιά τί γράφουν μέσα στὸ βιβλίο). Τὸ παιδί συνεχίζει. "Ο,τι ἀποφασίσουν τὸ ἀναθέτουν σὲ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐπαγγελματίας μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τὸ ἐκτελέσουν».

Μόλις τελείωσε τὸ παιδί καὶ εἶχα σκοπὸ νὰ προτείνω στὰ παιδιά νὰ κάμωμε καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιο, μὲ προλαβαίνουν μερικὰ παιδιά καὶ μοῦ λέγουν. Κύριε, θὰ κάμωμε καὶ μεῖς τὸ ἴδιο. Τὸ δέχθηκα μὲ τὴ συμφωνία νὰ τηρήσουν τάξην καὶ ἡσυχία. Καὶ ἔτσι ἀρχίζει ἡ συζήτηση.

Ἡ συζήτηση τῶν παιδιῶν μὲ θέμα. Πῶς θὰ μπορέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Στὴν ἀρχὴ γίνεται συζήτηση ποιὸς θὰ διευθύνῃ τὴν συνεδρίαση. Πολλὰ παιδιά προτείνουν νὰ τὴν διευθύνω ἐγὼ. Τὰ εὐχαριστῶ, ἀλλὰ δὲν δέχομαι, καὶ τοὺς λέγω. "Οταν σεῖς θὰ συζητήτε γιὰ διάφορα ζητή-

ματά σας, ἐγὼ δὲν θὰ εἶμαι πάντοτε μαζί σας νὰ σᾶς διευθύνω. Πρέπει λοιπόν, νὰ μάθητε νὰ διευθύνητε μόνοι σας τὸν ἑαυτό σας. Γιαυτὸ θὰ εἶναι καλὸ νὰ ἀναθέσσητε τὴ διεύθυνση τῆς συζητήσεως εἰς ἓνα ἀπὸ σᾶς τὰ ἴδια. Ἐπειδὴ δὲ ἐδῶ στὸ σχολεῖο θὰ ἔχητε νὰ συζητήσητε πολλὰ ζητήματα, καλὰ θὰ εἶναι, νὰ μὴ διευθύνῃ ἓνας πάντοτε τὰς συζητήσεις, ἀλλὰ νὰ ἐκλέγητε ἓνα, γιὰ ἓνα ἢ περισσότερα ζητήματα καὶ ἔπειτα ἄλλον καὶ ἄλλον, ὥστε νὰ μὴ ἔχη κανένας παράπονο.

Τὰ παιδιὰ δέχθηκαν αὐτὸ καὶ ἀνέθεσαν τὴν διεύθυνση εἰς ἓνα παιδί, τὸν Χρυσάκη (ὄνομα παιδιοῦ) ποῦ ἦταν ἀπὸ τὰ ἡσυχώτερα τῆς τάξεως καὶ ἡ συζήτηση ἀρχίζει. (Κατὰ τὴ συζήτηση θὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν ποῦ λάβαιναν μέρος).

Ὁ Χρυσάκης ποῦ διηύθυνε τὴν συζήτηση ἐπανάλαβε τὸ θέμα ποῦ θὰ συζητήσουν.

Θέμα. Πῶς θὰ μπορέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

ΣΟΥΛΑΚΑΚΗ (Μαθήτρια). Λαβαίνει τὸ λόγο καὶ λέγει. Αὐτὸ καθὼς παρετήρησα ἐγὼ εἶναι πολὺ εὐκόλη δουλειά, ποῦ μποροῦν νὰ τὴν κάμουν καὶ κορίτσια μικρότερα ἀπὸ μᾶς. Νά. Θὰ περνοῦν κλωστὲς στὸ στημόνι, θὰ τὲς κόβουν μὲ τὸ μαχαῖρι καὶ ἔπειτα θὰ τὲς κτυποῦν μὲ τὸ σιδηρένιο χτένι νὰ σφίγγουν.

ΣΑΛΛΙΑΡΙΔΟΥ (Μαθήτρια). Δὲν εἶναι ἔτσι. Πρέπει νὰ κυττάζωμε μὲ προσοχὴ τὸ σχέδιο, τί χρῶμα κλωστὲς θὰ βάζωμε καὶ νὰ μετράμε καὶ πόσες θηλειές, γιὰτὶ ἂν κάμωμε λάθος τὸ σχέδιο τοῦ χαλιοῦ δὲν θὰ εἶναι ὡμορφο.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΙΔΗΣ Μ)ής. Ἐκεῖ ποῦ θὰ πᾶτε στὸ ἐργοστάσιο θὰ μάθητε, θὰ σᾶς ὁδηγήσουν. Ὁρεξὴ νάχητε.

ΚΑΛΛΙΔΗΣ Μ)ής. Ὅσα κορίτσια θὰ πηγαίνουν θὰ χάνουν τὰ μαθήματά τους.

ΑΔΑΜΙΔΗΣ Μ)ής. "Ας πηγαίνουν τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ μετὰ τὸ μάθημα.

ΠΡΩΙΚΟΠΟΥΛΟΥ. Μ)ια. Τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ δὲν ἐργάζεται τὸ ἐργοστάσιο, καὶ γι'αυτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνη τίποτε, ἐκτὸς ἂν, ὅσες θέλουν νὰ μάθουν ἐργαλειό, ἀφήσουν τὰ μαθήματα.

ΠΑΣΧΑΛΙΔΟΥ. Μ)ια. Αὐτὸ δὲ γίνεται, γι'ατὶ θέλωμε νὰ μάθωμε καὶ γράμματα.

ΧΡΥΣΑΚΗΣ (Πρόεδρος). Αἶ ἀφοῦ αὐτὸ δὲν γίνεται δὲν θὰ μάθητε ἐργαλειό, ὅσο εὐκολος καὶ ἂν εἶναι.

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ. Νὰ φροντίσωμε νὰ κάμωμε ἓνα ἐργαλειὸ μέσα στὸ σχολεῖο, στὸ δωμάτιο ποῦ εἶναι ἄδειο, ἢ στὸ διάδρομο.

ΠΡΩΙΚΟΠΟΥΛΟΥ. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο. "Ετσι δὲν θὰ χάνωμε τὰ μαθήματά μας.

ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ. 'Εδῶ ποιὸς θὰ σᾶς δείξῃ γιὰ νὰ μάθητε;

ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ. Ξεύρει ἡ δική μου ἡ μαμὰ νὰ ὑφαίνῃ καὶ θὰ ἔρχηται νὰ μᾶς δείχνῃ.

ΓΚΙΡΤΖΗ. Αὐτὸ θὰ γίνη μιὰ φορὰ δύο. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεται κάθε μέρα.

ΣΟΥΛΑΚΑΚΗ. 'Εγὼ ξεύρω ἓνα κορίτσι, τὴν Νοταρίδου ποὺ ξεύρει ἐργαλειὸ καὶ θὰ τὸ παρακαλέσω νὰ ἔρχηται αὐτὸ νὰ μᾶς δείχνῃ.

ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Δὲν πιστεύω. Καὶ ἂν ἔλθῃ μιὰ φορὰ τί ὠφελεῖ;

ΑΔΑΜΙΔΗΣ. Εἶναι πτωχό. Νὰ τὸ πληρώσωμε νὰ ἔρχηται μιὰ ὥρα τὸ μεσημέρι καὶ μιὰ τὸ βράδυ μετὰ τὸ μάθημα.

ΖΗΣΙΔΟΥ. Νὰ ἀναλάβῃ ἡ Σουλακάκη ποῦ τὸ γνωρίζῃ νὰ τὸ ρωτήσῃ ἂν ἔρχηται καὶ πόσα χρήματα θέλει.

ΣΟΥΛΑΚΑΚΗ. Μάλιστα θὰ ὑπάγω νὰ τὴν ρωτήσω ἂν ἔρχεται.

Τὰ παιδιὰ δέχονται καὶ ἀναθέτουν στὴν μαθήτριά

Σουλακάκη τὴν ἐκτέλεση τῆς ἀποφάσεως, τὴν ὁποία καὶ σημειώνουν σ' ἓνα τετράδιο μὲ πολλὰ φύλλα τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν τετράδιο πράξεων τῶν μαθητῶν τῆς Εἰς καὶ ΣΤης τάξεως, κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΠΡΩΤΗ

Θέμα πρὸς συζήτησιν. Πῶς θὰ μπορέσουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Τὰ παιδιά ὕστερα ἀπὸ συζήτηση ἀποφασίζουν.

α') Νὰ ὑπάγη ἡ Σουλακάκη νὰ ἐρωτήσῃ τὴν Νοταρίδου ἂν θέλῃ νὰ ἔρχηται στὸ σχολεῖο δυὸ ὥρες τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

ΠΡΩΙΟΣ. Μαθ. 'Αφ' οὗ δὲν κάμαμε ἐργαλεῖο πῶς ζητᾶτε δασκάλα; Τί τὴν θέλομε;

ΔΥΟ ΚΟΡΙΤΣΙΑ. Θὰ κάμωμε, θὰ κάμωμε, θὰ φροντίσωμε μὲ κάθε τρόπο νὰ κάμωμε.

ΠΡΩΙΟΣ. Θὰ κάμωμε ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμε καὶ χρήματα ἀρκετά.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΚΟΥ. Μὲ ἐρωτᾷ. "Ἐχει, κύριε, τὸ σχολικὸ ταμεῖο χρήματα;

'Απαντῶ ὅτι ἔχει ἀλλ' ὅχι ὅσα χρειάζεται ὁ ἐργαλειός.

ΑΔΑΜΙΔΗΣ. (Μαθ. υἱὸς ξυλουργοῦ). "Ἐνας ἐργαλειὸς θὰ στοιχίζῃ ἕως 3000 δραχμᾶς.

ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ. Ποῦ ξεύρεις σύ;

ΑΔΑΜΙΔΗΣ. Δὲν ξεύρω ἀλλὰ ὑποθέτω ὅτι τόσα θέλει. Ὁ πατέρας μου θὰ ξεύρῃ (εἶναι λεπτουργός). Καὶ ὁ ἴδιος μὲ ἐρωτᾷ.

Μήπως ξεύρετε σεῖς, Κύριε;

'Απαντῶ ὅτι δὲν ξεύρω, διότι δὲν συνέβη ποτὲ νὰ μοῦ παρουσιασθῇ ἓνα τέτοιο ζήτημα.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ. Νὰ ρωτήσωμε τὸν κ. Διευθυντὴ τοῦ Ἐργοστασίου, αὐτὸς γνωρίζει πόσο στοιχίζει ἓνας μέγας καὶ ἓνας μικρὸς ἐργαλειός.

Τὰ παιδιὰ δέχονται καὶ ἀναθέτουν εἰς τὴν ἐπιτροπὴ τῆς ΣΤ'. τάξεως νὰ ὑπάγῃ νὰ ρωτήσῃ τὸν κ. Διευθυντὴ πόσο στοιχίζει ὁ κάθε ἕνας ἐργαλειός. Αὐτὸ σημειώνεται εἰς τὸ βιβλίον Πράξεων ὡς δευτέρα Β'. ἀπόφασις.

ΓΚΙΡΤΖΗ. Μαθ)ια. Δὲν χρειάζεται μόνο ἐργαλειός, χρειάζονται καὶ νήματα καὶ θέλουν καὶ αὐτὰ λεπτά.

ΜΑΝΤΖΑΡΟΠΟΥΛΟΥ. Μ)ια. Ὡς πόσα νήματα χρειάζονται;

ΜΑΛΛΙΔΟΥ Μ)ια. Αὐτὸ τὸ ξεύρομε. Μᾶς τὸ ἔχει πῇ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ὑφαντουργείου καὶ τὸ ἔχομε σημειώσει στὸ τετράδιον παρατηρήσεων.

ΠΑΛΑΚΙΔΗΣ. Μ)ης. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ χαλί. Ἄν κάμωμε μικρὸ θέλει 6 ἕως 8 ὀκάδες μάλλινο νῆμα καὶ 4—6 ὀκάδ. βαμβακερὸ σπάγκο. Ἄν κάμωμε μεγάλο χαλί θέλει 12 ἕως 15 ὀκάδες μάλλινο νῆμα καὶ 10 ἕως 12 ὀκάδ. βαμβακερό.

ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ Μ)ια. Ὁ κ. Διευθυντὴς τοῦ Ὑφαντουργείου μᾶς εἶπε καὶ πόσο στοιχίζει ἡ ὀκά τὸ νῆμα. Τὸ μάλλινο στοιχίζει 138 δραχ. ἡ ὀκά, τὸ βαμβακερὸ 82 δραχ. ἡ ὀκά.

Σημειώνεται ἡ Βα ἀπόφασις ὡς ἐξῆς.

Β'. Νὰ ὑπάγῃ ἡ ἐπιτροπὴ στὸ ἐργοστάσιον νὰ ἐρωτήσῃ τὸν κ. διευθυντὴ, πόσο στοιχίζει ἕνας μεγάλος καὶ ἕνας μικρὸς ἐργαλειός.

ΧΡΥΣΑΚΗΣ. Καθὼς φαίνεται πολλὰ χρήματα χρειάζονται καὶ δὲν θὰ τὰ ἔχομε.

ΟΡΦΑΝΟΣ. Νὰ μαζεύσωμε ἐράνους ἀπὸ τὰ παιδιὰ.

ΒΟΥΛΤΣΟΣ. Πόσα χρήματα θὰ φέρουν τὰ παιδιὰ; Καὶ νὰ φέρουν θὰ φέρουν τὸ πολὺ 600 δραχμές.

Ἡμεῖς χρειάζομεθα πολλά.

ΚΑΛΛΙΔΗΣ. Μ)ης. Κύριε, νὰ δώσωμε μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ μαζεύσωμε χρήματα.

ΜΕΡΙΚΑ ΠΑΙΔΙΑ. Αὐτὸ νὰ κάμωμε, Κύριε.

Τοὺς ἀπαντῶ. Αὐτὸ θὰ τὸ συζητήσωμε εἰς ἄλλη

συζήτηση καὶ θὰ ἰδοῦμε ἂν μπορούμε νὰ τὸ κάμωμε.

Τοῦτο σημειώνεται εἰς τὸ βιβλίον Πράξεων ὡς Γη ἀπόφασις.

Νὰ συζητηθῇ εἰς ἄλλην συνεδρίασιν, πῶς θὰ δώσωμε μιὰ θεατρικὴ παράστασιν γιὰ νὰ μαζεύσωμε χρήματα γιὰ νὰ πληρώσωμε τὸν ἐργαλεῖον καὶ τὰ νήματα.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ συζήτηση χωρὶς νὰ καταλήξῃ σὲ κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ γιὰτὶ εὐκόλως μπορεῖ νὰ τὸ ἐννοήσῃ ὁ καθένας. Ἐφ' ὅσον τὸ σχολικὸ ταμεῖον δὲν εἶχε χρήματα μὲ τὰ ὅποια νὰ γινόταν ὁ ἐργαλειός, νὰ ἀγοράζονταν τὰ νήματα καὶ νὰ πληρωθῇ μιὰ γυναῖκα γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς νὰ ὑφαίνουν, ἦταν ἀδύνατον τὰ παιδιὰ νὰ λάβουν ὀριστικὴν ἀπόφασιν. Γιαυτὸ ὡς (Δη) ἀπόφασιν ἔγραψαν στὸ βιβλίον τὸ ἐξῆς.

(Δ'. Ἄν. κατορθώσωμε καὶ οἰκονομήσωμε τὰ χρειαζόμενα χρήματα, θὰ ἀρχίσωμε ἀμέσως τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας).

Ἐγὼ διὰ νὰ ἐνθαρρύνω περισσότερο τὰ παιδιὰ τοὺς λέγω. Σεῖς, παιδιὰ, κάμετε τώρα τὰ ἄλλα τὰ ὅποια ἀπεφασίσατε καὶ ὅλοι μαζὶ θὰ φροντίσωμε νὰ οἰκονομήσωμε τὰ χρειαζόμενα χρήματα.

Ἡ συνεδρίασις τελειώνει.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς (Δαμασκηνίδης μαθητῆς καλλιγράφος) διαβάζει ὅσα σημείωσε στὸ τετράδιον τῶν πράξεων.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΠΡΩΤΗ

Θέμα γιὰ συζήτησιν. Πῶς θὰ μπορέσουν νὰ μάθουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Τὰ παιδιὰ ἀποφασίζουν κατὰ τὴν συζήτησιν.

Α'. Νὰ ὑπάγῃ ἡ Σουλακάκη νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν Νοταρίδου, ἂν ἔρχηται στὸ σχολεῖον δυὸ ὥρες τὴν ἡμέραν γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Β'. Νὰ ὑπάγῃ ἡ ἐπιτροπὴ εἰς τὸ ἐργοστάσιο καὶ νὰ ἐρωτήσῃ τὸν κ. Διευθυντὴ, πόσο στοιχίζει ἓνας μέγας καὶ ἓνας μικρὸς ἐργαλείος, καὶ εἰς ποῖον τεχνίτην μπορούμε νὰ κατασκευάσωμε αὐτοὺς καλύτερα.

Γ'. Νὰ συζητηθῇ εἰς ἄλλη συνεδρίαση, πῶς θὰ κάμωμε μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ μαζεύσωμε χρήματα γιὰ νὰ πληρώσωμε τὰ νήματα καὶ τὸν ἐργαλειό.

Δ'. Ἐὰν κατορθώσωμε καὶ οἰκονομήσωμε τὰ χρειζόμενα χρήματα, θὰ ἀρχίσωμε ἀμέσως τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας.

Ἐν Ἀλεξανδρουπόλει τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1927.

Οἱ μαθηταὶ τῆς Εἰς καὶ ΣΤ'. τάξεως.

Ἀντὶ νὰ χάνωσι ὥραν τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ ὑπογράφουν τὰς ἀποφάσεις, ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Πρόεδρο τῆς ἐπιτροπῆς τὸν νὰ ὑπογράψῃ γιὰ λογαριασμὸ ὅλων τὰς ἀποφάσεις μαζί με τὸν γραμματέα.

Πῶς κατασκευάσθησαν οἱ ἐργαλαιοὶ καὶ πῶς ἐκανονίσθη ἡ ἐργασία τῶν κοριτσιῶν.

Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῶν ἐργαλειῶν συνεννοήθηκα μετὰ τὸν τότε Ἐπιθεωρητὴν κ. Λαγουμιτζάκην, μετὰ τὸν ὁποῖον συχνὰ συζητούσαμε γιὰ τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδιῶν καὶ ὁ ὁποῖος μετὰ ὑπερβολικὸ ἐνθουσιασμὸ ὑπεστήριξε τοῦτο. Οὗτος ἦλθε ἀμέσως εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν Διευθυντὴ τοῦ ἐργοστασίου κ. Ἀργυρόπουλον, ὁ ὁποῖος προθύμως ἀνέλαβε καὶ ἐγκατέστησε εἰς ἓνα ἄδειο δωμάτιον τοῦ σχολείου μας, ἓνα μέγα καὶ ἓνα μικρὸ ἐργαλεῖο μετὰ πίστωση. Ἐπίσης μᾶς ἐχορήγησε μετὰ πίστωση ὅσες ὀκάδες νῆμα ἐχρειάζετο. Ἔτσι γιὰ μεγάλη εὐχαρίστησιν τῶν παιδιῶν ἐστήθησαν δύο ἐργαλαιοί.

Πρὶν ἀκόμη στηθοῦν οἱ ἐργαλαιοὶ τὰ παιδιὰ σύμφωνα μετὰ τὴν ἀπόφασιν ποῦ εἶχαν λάβει, συνεννοήθη-

καν καὶ μὲ τὸ κορίτσι ποῦ εἶπαμε παρα πάνω τὴν Νοταρίδου καὶ ἐπειδὴ δὲ δέχθηκε, ὁ κ. Διευθυντῆς ἔστειλε μιὰ ἐργάτρια ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο γιὰ νὰ δείξῃ στὰ κορίτσια πῶς θὰ ὑφαίνουν. Ἡ ἐργάτρια αὐτὴ ἤρχετο μίαν ὥραν τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν 1—2 ὥραν μετὰ τὸ μεσημέρι καὶ ἔδειχνε στὰ κορίτσια νὰ ὑφαίνουν. Εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ ἐργοστασίου, τὰ παιδιὰ ἔστειλαν μιὰ ἐπιτροπὴ καὶ τὸν εὐχαρίστησαν γὰ τὴν προθυμία ποῦ ἔδειξε.

Τὴ διεύθυνση τῆς ἐργασίας αὐτῆς, μέχρις ὅτου τελειώσῃ τὸ ὕφασμα τῶν χαλιῶν, ἐνὸς μικροῦ καὶ ἐνὸς μεγάλου καὶ κατορθώσουν καὶ μάθουν νὰ ὑφαίνουν, ὅσα κορίτσια θὰ μπορούσαν, ἀνέλαβε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τρία κορίτσια. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ κανόνισε τὴν ἐργασία τῶν κοριτσιῶν κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπο.

Διήρесе τὰ κορίτσια ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ δουλεύσουν εἰς ἑξ ὀμάδας. Κάθε ὀμάδα περιελάμβανε ἀπὸ ἑξ κορίτσια καὶ θὰ δούλευε μιὰ ὥρα τὴν ἡμέρα, τέσσαρα κορίτσια στὸ μεγάλο ἐργαλεῖο καὶ δυὸ στὸ μικρὸ μὲ τὴν σειρά. Ἡ Αη ὀμάδα τὴν Δευτέραν τὴν 1—2 ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, ἡ Βα τὴν Τρίτην καὶ αἱ ἄλλαι μὲ τὴν ἰδίαν σειράν. Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ συζήτηση, ἣ ὁποία ἐγίνε μεταξὺ τῶν κοριτσιῶν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ποῦ γράφομε ὅτι ἐγίνε ἡ ἄλλη συζήτηση παρα πάνω, γράφηκε στὸ βιβλίο πράξεων, ὑπογράφηκε ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ καὶ ἐκολλήθη ἐπάνω εἰς μιὰ πινακίδα καὶ κρεμάσθηκε πλησίον στὴν θύρα τοῦ δωματίου ποῦ ἦσαν μέσα οἱ ἐργαλεῖοι. Εἰς τὴν ἰδίαν θύραν τὰ παιδιὰ ἐκρέμασαν ἄλλη πινακίδα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ Ὑ φ α ν τ ῆ ρ ι ο ν.

Σημειώνομεν κατωτέρω τὸ πρόγραμμα τὸ ὁποῖο συνέταξαν τὰ κορίτσια καὶ σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον εἰργάσθησαν καὶ ἔμαθαν νὰ ὑφαίνουν χαλ.ά.

Τὸ πρόγραμμα ἀνέφερε τὰς ὀμάδας καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κοριτσιῶν κάθε ὀμάδος, τὴν τάξην στὴν ὁ-

Ο μεγάλος εργαλειός στον όποιον έμαθαν να ύφαινον τὰ κορίτσια.

ποία ἀνῆκε τὸ κάθε κορίτσι καὶ τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ποῦ θὰ δούλευε.

Ἀφοῦ θὰ μάθαιναν τὰ κορίτσια τῶν ὁμάδων αὐτῶν νὰ ὑφαίνουν, θὰ λάβαιναν μέρος εἰς αὐτὰς ἄλλα κορίτσια καὶ ἔτσι θὰ μάθαιναν ὅσα θὰ μπορούσαν.

Μὲ τὸ τρόπο αὐτὸ ἔμαθαν νὰ ὑφαίνουν ὅχι μόνον αὐτὰ κορίτσια τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως, ἀλλὰ

Πρόγραμμα τῆς ἐργασίας τῶν κοριτσιῶν εἰς τοὺς ἐργαλειούς.

Ἀριθ. ὁμάδων	Ὅμαδες	Ὀνόματα κοριτσιῶν	Τάξη στὴν ὁποία φοι- τοῦν	Ἡμέρα ἐργασίας	Ὡρα ἐργασίας
1	Αη	Εὐγ. Ἰναλίδου	Εη	Δευτέρα	1-2 Μ.Μ
		Μ. Φιλιππίδου	Εη	»	»
		Αν. Πασχαλίδου	ΣΤη	»	»
		Εὐφ. Ζωγράφου	Εη	»	»
		Ζωή Γκιρτζῆ	ΣΤη	»	»
		Μ. Γεωργουλάκου	ΣΤη	»	»
2	Εα				Τρίτη
		Ὅμοιος ἐσημειώνοντο αἱ ἄλλαι ὁμάδες			

Ἐν Ἀλεξανδρουπόλει τῇ 10 Νοεμβρίου 1928

Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν κοριτσιῶν

.....

καὶ τὰ μεγαλύτερα κορίτσια τῆς Δῆς καὶ τρίτης τάξεως. Καὶ δὲν ἔμαθαν μόνον τὰ ἄπορα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποῦ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ὅπως δὴποτε εὐπορα.

Μὲ τὴν σειρά καὶ τὴν τάξιν αὐτὴ δούλευσαν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου μας καθὼς καὶ μερικαὶ ὁμάδες κοριτσιῶν τοῦ σχολείου τῶν θηλέων τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἐπλήρωσε μία ἀναλογία διὰ τοὺς ἐργαλειούς. Μὲ τόσο δὲ ζῆλον καὶ προθυμίαν δούλευαν καὶ εἰς

Τὸ μεγάλο χαλὲ ποῦ ὕφαιναν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου.
(ἀπὸ τῆ σχολικῆ ἔκθεσιν)

ώρας ἐκτὸς τοῦ προγράμματος ὥστε κατῴρθωσαν
α') Νὰ μάθουν νὰ ὑφαίνουν χαλιά ὅλα τὰ κορίτσια
ποῦ ἦτο δυνατόν νὰ μάθουν.

β') Νὰ ὑφάνουν δυὸ χαλιά πολὺ καλά, ἓνα μεγάλο καὶ ἓνα μικρό, τὰ ὅποια εἶναι τώρα κτῆμα τοῦ σχολείου καὶ ἀξίζουν περὶ τὰς 12 χιλιάδας δραχμᾶς. Τὰ χαλιά αὐτὰ ἐξετέθησαν στὴ σχολικὴ ἐκθεσὴ, ποῦ ἔκαμαν στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους τὰ παιδιὰ καὶ προκάλεσαν πάρα πολὺ τὴν προσοχὴ τῶν γονέων τῶν παιδιῶν, οἱ ὅποιοι ἐδυσκολεύοντο νὰ πιστεύσουν ὅτι εἶναι ἐργασία παιδιῶν.

Πῶς πληρώθηκαν οἱ ἐργαλειοί.

Εἶπαμε πάρα πάνω ὅτι ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐργοστασίου κ. Ἀργυρόπουλος ἐγκατέστησε τοὺς ἐργαλειοὺς καὶ ἔδωκε καὶ τὰ νήματα μὲ πίστωση. Ἀπὸ ὅλη τὴν ἀξία, ἓνα μέρος ἐπλήρωσε τὸ σχολικὸ μας ταμεῖο. Μία ἀναλογία τὸ σχολικὸ ταμεῖο τοῦ σχολείου τῶν θηλέων τῆς πόλεως μὲ τὴ συμφωνία νὰ ἔρχονται καὶ τὰ κορίτσια αὐτοῦ νὰ μαθαίνουν ἐργαλειό. Τὸ μεγαλύτερο ὅμως μέρος τῆς ἀξίας ἔμεινε ἀπλήρωτο καὶ τὸ σχολικὸ μας ταμεῖο ἦτο ἀδύνατο νὰ οἰκονομήσῃ χρήματα.

Τὰ παιδιὰ σύμφωνα μὲ μιὰ ἀπόφαση, ποῦ εἶχαν λάβει στὴν πρώτη συνεδρίαση καὶ ἡ ὁποία ἔλεγε, νὰ συζητήσουν εἰς ἄλλη συνεδρίαση, πῶς θὰ κατωρθώσουν νὰ δώσουν μιὰ θεατρικὴ παράσταση, νὰ μαζεύσουν χρήματα γιὰ νὰ πληρώσουν τοὺς ἐργαλειοὺς, μαζεύθηκαν καὶ συνεζήτησαν τὸ θέμα αὐτό. Ἡ συζήτηση ἔγινε ὅπως καὶ ἡ πρώτη καὶ γι' αὐτὸ θεωροῦμε περιττὸ νὰ τὴν περιγράψωμε.

Στὴ συζήτηση αὕτῃ ἀπεφάσισαν

α') Νὰ δώσουν μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ τὲς ἀνάγκες τοῦ μεικτοῦ σχολείου.

138

Τὰ παιδιά τοῦ σχολείου δίδουν θεατρικὴ παράσταση «τὸν χορὸ τοῦ Ζαλόγγου»
γιὰ νὰ εἰσπράξουν χρήματα καὶ πληρώσουν τοὺς ἐργαλείους.

β') Ὡς θεατρικὴν παράστασις ἐκλέγουν τὸ δράμα «ὁ Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου».

γ') Νὰ τὴν δώσουν τὴν 25 Μαρτίου.

δ') Νὰ προετοιμασθοῦν εἰς τὸ δράμα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς διδασκάλου τοῦ Σχολείου τοῦ κ. Τασιοπούλου.

ε') Νὰ τὸ δώσουν εἰς τὴν αἴθουσα ποῦ δίδονταν συνήθως θεατρικαὶ παραστάσεις.

στ') Νὰ διανείμουν τὰ προγράμματα καὶ τὰ εἰσιτήρια μόνον τῶν τῶν παιδιῶν.

ζ') Νὰ προμηθεύσουν ὅ,τι θὰ ἐχρειάζετο γιὰ τὸ δράμα. (Ἑθνικὰς ἐνδυμασίας, ὅπλα κ.λ.π.).

η') Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐργασία νὰ γίνῃ εἰς ὥρας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων.

καὶ θ') Ὅλην αὐτὴν τὴν ἐργασία νὰ διευθύνῃ ἡ τακτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν παιδιῶν.

Ὅλες αὐτὲς τὲς ἀποφάσεις τὰ παιδιὰ τὲς ἐξετέλεσαν μὲ ἀκρίβειαν. Ἡ παράστασις δόθηκε τὴν 25 Μαρτίου τὸ βράδυ μὲ ἐπιτυχίαν τόση, ποῦ δὲν τὴν περίμεναν ποτὲ οἱ θεαταὶ ἀπὸ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἀπὸ τῆς θεατρικῆς αὐτῆς παράστασις μαζεύθηκαν ὀκτὼ χιλιάδες δραχμαί. Ἀπὸ αὐτὲς πληρώθηκε τὸ χρέος ποῦ εἶχε τὸ σχολεῖο γιὰ τοὺς ἐργαλείους τέσσαρες χιλιάδες δραχμὲς καὶ ἔμειναν καὶ στὸ σχολικὸ ταμεῖο, ἄλλες τέσσαρες χιλιάδες γιὰ τὲς ἄλλες σχολικὲς ἀνάγκες.

Ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἐργασία ποῦ ἔγινε γιὰ τὰ χαλιὰ εἰς ὥρας ἐκτὸς τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ τί ἔμαθαν καὶ πόσα ἔμαθαν τὰ παιδιὰ. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἀπὸ ὅλα εἶναι, ὅτι τὰ περισσότερα κορίτσια ἔμαθαν νὰ ὑφαίνουν χαλιά. Μερικὰ δὲ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄπορα μόλις τελείωσαν τὸ σχολεῖο, ἄρχισαν νὰ δουλεύουν στὸ ἐργοστάσιον μὲ 40 καὶ 50 δραχμὲς τὴν ἡμέραν.

Γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ τὰ παιδιὰ τῆς Εἰς καὶ

ΣΤ'. τάξεως ἔκαμαν τρεῖς ἐν ὅλῳ συνεδριάσεις αἱ ὁποῖες εἶναι γραμμένες στὸ βιβλίο πράξεων.

Ἡ πρώτη με θέμα. Πῶς θὰ μάθουν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου νὰ ὑφαίνουν χαλιά.

Ἡ δευτέρα με θέμα. Πῶς πρέπει νὰ γίνη τὸ πρόγραμμα τῆς ἐργασίας τῶν κοριτσιῶν στοὺς ἐργαλειούς καὶ ἡ

Τρίτη με θέμα. Πῶς θὰ δώσουν τὰ παιδιὰ μιὰ θεατρικὴ παράσταση γιὰ νὰ εἰσπράξουν χρήματα νὰ πληρώσουν τοὺς ἐργαλειούς. "Ολαὶ αἱ ἀποφάσεις ποῦ ἐλήφθησαν στὲς συνεδριάσεις αὐτὲς ἐξετελέσθησαν ἀπὸ τὰ παιδιὰ με κάθε ἀκρίβεια καὶ ὑπερβολικὴ προθυμία.

Ποῖα καὶ πόσα μαθήματα διδάχθηκαν ἐπάνω στὲς παρατηρήσεις τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἐργοστασίου τῶν χαλιῶν.

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω εἶναι εὐκόλο ὁ καθένας νὰ ἐννοήσῃ ποιά πρακτικὴ ὠφέλεια προέκυψε γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ ποιά κίνηση καὶ ἐνέργεια δημιούργησε γι'αυτά. Ἀπὸ τὲς παρατηρήσεις ποῦ συνεκέντρωσαν καὶ τὲς συζητήσεις ποῦ ἔκαμαν, προέκυψε τόσο ὑλικὸ ἐργασίας καὶ τόσα ἐρωτήματα, ποῦ γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ὅλων αὐτῶν, χρειάσθηκαν νὰ γίνουν πολλὰ μαθήματα τῶν διαφόρων κλάδων καὶ νὰ διαρκέσουν πολλὲς ἡμέρες.

Θὰ ἀναφέρωμε πῶς ἔγινε ἡ ἐπεξεργασία αὐτή, χωρὶς βέβαια νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι ἐπεξεργασθήκαμε τὴν ἐργασία αὐτή, ἀπ' ὅλες τὲς πλευρὲς τῆς, ὅπως καὶ ὅσον ἔπρεπε. Ἐκεῖνο μόνο ποῦ προσπαθήσαμε νὰ κάμωμε ἦτο, ὅτι ἡ ἐπεξεργασία αὐτὴ ἦ καλύτερα ἢ διδασκαλία τῶν μαθημάτων νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν ὕλη τὴν ἀναγραφομένην στὸ πρόγραμμα ποὺ ἰσχύει γιὰ τὰ σχολεῖα μας καὶ νὰ γίνεται κατὰ τὴν ὥρα ποῦ ἀνέγραφε τὸ ὠρολόγιον Πρόγραμμα, γιὰ νὰ εἴμεθα σύμ-

φωνοι μὲ αὐτό, καθὼς ἀναφέραμε πάρα πάνω. Μὲ ἄλλα λόγια προσπαθήσαμε νὰ ἐφαρμόσωμε τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας ἐπάνω στὸ πλαίσιο τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος.

Τὸ προτιμώτερο ὅμως καὶ καλύτερο θὰ ἦτο, ἂν ἐδιδάσκετο ἡ ὕλη τὴν ὥρα ποῦ θὰ παρουσιάζετο γι αὐτὴν τὸ ἐρώτημα, χωρὶς νὰ τὴν ἀναβάλωμε γιὰ τὴν ὥρα ποῦ σημείωνε τὸ πρόγραμμα.

Ἐπάνω στὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας τῶν ἐργαλειῶν ἐγίναν τὰ παρακάτω μαθήματα.

1. Ἐκθεση προφορική.

Στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων τὰ παιδιὰ τοῦ παρουσίασαν τὴν ἐκθεση ποῦ ἔγραψαν γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐργοστασίου καὶ μοῦ εἶπαν «Κύριε, θὰ διαβάσωμε τὴν ἐκθεση ποῦ κάμαμε γιὰ τὴν χθεσινὴ μας ἐπίσκεψιν. Δέχθηκα καὶ προσέθεσα. Προτοῦ νὰ διαβάσητε τὴν ἐκθεση, ἤθελα νὰ μοῦ ἐκθέσῃ ἓνας προφορικὰ ὅ,τι παρετηρήσατε στὴν ἐπίσκεψιν ποῦ κάμαμε. Ἐνὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἄρχισε νὰ ἐκθέτῃ τί παρετήρησε. Τὰ ἄλλα παιδιὰ παρηκολούθουν μὲ προσοχὴ καὶ συνεπλήρωναν ὅ,τι παρέλειπε τὸ παιδί. Ἄν ἔβλεπα ὅτι γινόνταν καμμιὰ σπουδαία παράλειψη τὴν ὁποία τὰ παιδιὰ δὲν θυμοῦνταν, προσπαθοῦσα νὰ τοὺς ὑπενθυμίσω νὰ τὴν συμπληρώσουν. Ἐπειτα ἐπανελάμβανε τὴν ἐκθεση ἄλλο παιδί. Καὶ ἔτσι ἐγίνε μία πλήρης καὶ ἀκριβὴς προφορικὴ ἐκθεση.

2. Ἐκθεση γραπτὴ.

Μετὰ τὴν προφορικὴ ἐκθεση τὰ παιδιὰ διάβασαν τὴ γραπτὴ των ἐκθεση. Ἐνὰ παιδί διάβαζε καὶ τὰλλα παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ, ὅχι μονάχα ἂν ἐκθέτῃ τὰ πράγματα ὅπως τὰ εἶδαν, ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ διατυπώσῃ καλὰ καὶ μὲ τὴ σειρά ποὺ ἔπρεπε. Τὰς ἐλλείψεις τὰς συνεπλήρωναν ὕστερα ἀπὸ τὴ συζήτηση ποῦ ἔκαμναν γιὰ κάθε ἐλλείψει. Ἄν καμμιὰ παράλειψη δὲν ἐπιπτε στὴν ἀντίληψιν τῶν παιδιῶν ταύτην συνεπλήρωνα ἐγώ.

3. Γραμματική ἀνάλυση.

Μετὰ τὴ προφορικὴ καὶ γραπτὴ ἔκθεσι ποῦ ἔκαμναν τὰ παιδιά, τοὺς ἔλεγα νὰ κάμουν σύντομες περιλήψεις γιὰ κεῖνα ποῦ ἐξέθηκαν γραπτὰ καὶ προφορικὰ καὶ νὰ τὲς γράψουν στὸ τετράδιό τους. Ἀφοῦ τὲς ἔγραφαν, ἐγένετο συζήτηση ἐπάνω εἰς αὐτὲς ἂν διευπλώθησαν καλὰ. Μετὰ τὴ διόρθωσι ὅλων τῶν περιλήψεων καὶ τὴ γραμματικὴ ἀνάλυσι αὐτῶν, τὲς κατεχώρουν εἰς τὰ τετράδιά των.

4. Ἀριθμητικὴ.

Στὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς τὰ παιδιά ἐπάνω στοὺς λογαριασμοὺς ποῦ εἶχε τὸ ἐργαστάσιον γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐργατριῶν, τὴν ἀγορὰ τῶν νημάτων, τὸ πώλημα τῶν χαλιῶν, τῶν ἐξόδων τῆς μεταφορᾶς τῶν ὑλικῶν. κ.λ.π. τὰ παιδιά ἔκαμναν διάφορα προβλήματα ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον ποῦ ἀνέγραψε τὸ ἰσχύον πρόγραμμα δὲ τὴν ΣΤην ἢ Εην τάξιν ἦτοι τῆς μεθόδου τῶν τριῶν ἢ τῆς συνθέτου μεθόδου Π.χ. Τὸ μικρὸ χαλὶ ποῦ εἶναι 3,50 τ.μ. χρειάζεται 12,50 ὀκάδες νῆμα διὰ νὰ γί. Πόσες ὀκάδες νῆμα ἐν ὅλῳ θὰ χρειασθῇ τὸ μεγάλο χαλὶ ποῦ εἶναι 10,25 τετραγ. μέτρα;

Ἄλλο πρόβλημα. Τὸ μεγάλο χαλὶ ποῦ ἔχει μᾶκρος 4,09 μετ. καὶ πλάτος 2,50 μετρ. ὑφαίνουν 4 ἐργάτριαι εἰς 22 ἡμέρας. Εἰς πόσας ἡμέρας θὰ ὑφάνουν 3 ἐργάτριαι τὸ μικρὸ χαλὶ ποῦ ἔχει μᾶκρος 2,70 μετ. καὶ πλάτος 1,25 μέτρα;

Ἄλλο προβλ. Ἐνα μεγάλο χαλὶ ποῦ εἶναι 10,25 τετ. μέτρα ἐπωλήθη 7,350 δραχμάς. Πόσο πρέπει νὰ πωληθῇ τὸ μικρὸ χαλὶ ποῦ εἶναι 3,50 τ.μ.,

Θεωρῶ περιττὸ νὰ ἀναφέρω ὅτι ὅλα τὰ προβλήματα ποῦ ἔκαμαν τὰ παιδιά ἐπάνω στὴν ἐργασίαν αὐτὴ καὶ τὰ ὅποια ἦσαν πάρα πολλὰ καὶ διαφόρων εἰδῶν ἀριθμῶν διήρκεσαν πολλὰ μαθήματα.

5. Γεωμετρία.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας τὰ παιδιά ἀπὸ

τὴν ἰδίαν ἐργασίαν ἀπεκόμισαν πολλάς γεωμετρικάς γνώσεις περὶ γωνιῶν, τετραγώνου, παραλληλογράμμου, παραλληλεπιπέδου (ἦταν τοιαῦτα τὰ ξύλα τοῦ ἐργαλειοῦ) κ.λ.π. καὶ ἔκαμαν διάφορα γεωμετρικά προβλήματα. Π.χ. Πόση εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μεγάλου χαλιοῦ τὸ ὅποῖον ἔχει πλάτος 2,50 μέτρα καὶ μάκρος 4,09; Ἐπίσης τοῦ μικροῦ χαλιοῦ τὸ ὅποῖον ἔχει πλάτος 1,25 καὶ μάκρος 2,70; Ἐπίσης τὸ ἐμβαδὸν τοῦ μεγάλου ἐργαλειοῦ. Τοῦ μικροῦ ἐργαλειοῦ. Τὸν ὄγκον τῶν μεγάλων ξύλων, τῶν μικρῶν ξύλων τῶν ἐργαλειῶν καὶ ἄλλα τὰ ὅποια θεωροῦμεν περιττὸν νὰναφέρωμε.

6. Γεωγραφία.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἀπὸ τὴν ἀφορμὴν ποῦ ἔδωκε στὰ παιδιά ὁ διευθυντῆς τοῦ ὑφαντουργείου, ὁ ὅποῖος ἀνεκοίνωσε ὅτι ἡ ταπητουργία προῆλθε ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ μετεδόθη εἰς τὰς Ἰνδίας, Τουρκεστάν, Περσίαν Μικρὰν Ἀσίαν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐξητάσθη ὅλη ἡ Ἀσία. Ἐκαμαν ἐπὶ τοῦ χάρτου νοερὰ ταξείδια καὶ ἐξήτασαν τὰς χώρας αὐτὰς ἀπ' ὅλες τὰς ἀπόψεις, τὴν διάπλασιν τῶν ἐδαφῶν, τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα, τὸν πολιτισμὸν καὶ ἔκαμαν τὴν σύγκρισιν μεταξὺ τῶν ἰδίων χωρῶν καὶ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκαμαν τὸν χάρτη τῶν χωρῶν. Ἄν τὸ σχολεῖον εἶχε καὶ ἀμμοδοχεῖον, θὰ μπορούσαν νὰ κάμουν ἔκτυπο χάρτη τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ὀμοίως ἐξητάσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἐπειδὴ ὁ διευθυντῆς ἔφερε τὰ μάλινα νήματα ἐκ Βουλγαρίας διότι τοῦ στοίχιζαν φθηνότερα.—

7. Φυσικὴ Ἱστορία.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας ἀπὸ τὴν ἀφορμὴν ποῦ ἔλαβαν τὰ παιδιά γιὰ τὸ στημόνι τῶν χαλιῶν, ἔκαμαν συζήτησιν γιὰ τὸ βαμβάκι, τὸ ὅποῖον εἶχαν φυτευμένο στὸν κῆπον, παρακολούθησαν τὴν ἐξέλιξίν του καὶ γιὰ αὐτὸ εἶχαν τὰς πιὸ λεπτομερεῖς γνώσεις γιὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν χρησιμότητά

αὐτοῦ. Ὅμοια συζήτηση ἔγινε γιὰ τὰ πρόβατα, τὲς
ράτσες των, τὴν διατροφή κ.λ.π. ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῶν
μαλλίνων νημάτων (ὑφάδι).

8. Θρησκευτικά.

Ἐπάνω στὸ ἐρώτημα: Γιατί αἱ ἐργάτριες νὰ
ἐργάζωνται μόνον ἕξ ἡμέρες τὴν ἐβδομάδα καὶ ὄχι
ἐπτά, τὰ παιδιὰ ὕστερα ἀπὸ μιὰ πλατεῖα συζήτηση
ποῦ ἔκαμαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ
ἀνάπαυση γιὰ τὴν υἰεΐα των καὶ ὅτι ὄχι μόνο ἡμεῖς
ἀλλὰ ὅλοι οἱ λαοὶ ὠρισαν μιὰ μέρα γιὰ νὰ ἀναπαύ-
ωνται, οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν, οἱ Ἑβραῖοι τὸ
Σάββατον, οἱ Τοῦρκοι τὴν Παρασκευὴν κ.λ.π. καὶ
ὅτι τὴν ἡμέρα αὐτὴ τὴν ἀφιέρωσαν γιὰ τὴ λατρεΐα
τοῦ θεοῦ καὶ ἀφοῦ συζήτησαν γιατί ἡμεῖς ἔχομε τὴν
Κυριακὴν ὡς ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ ὄχι ἄλλην ἡμέραν
καὶ τὸ τί πρέπει νὰ κάμνουν τὴν ἡμέρα αὐτὴ, ἔβγαλαν
ὡς συμπέρασμα τὴν Τετάρτη ἐντολὴ «Μνήσθητι τὴν
ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν, ἕξ ἡμέρας
ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ
τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα κυρίῳ τῷ θεῷ σου».

9. Χειροτεχνία.

Στὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας τὰ παιδιὰ μὲ σανι-
δάκια καλοπελεκημένα ἔκαμαν τὸν ἐργαλειὸ ἢ μέρη
καὶ διάφορα ἐργαλεῖα τοῦ ἐργαλειοῦ μὲ μεγάλη ἐπι-
μέλεια καὶ ἀκρίβειαν. Μερικὰ μάλιστα ἀπὸ τὰ παι-
διὰ ἔκαμαν ὡς χειροτέχνημα τόσο καλὰ τοὺς ἐργα-
λειούς, ὥστε τοὺς ἐκθέσαμε στὴ σχολικὴ μας ἐκθεση
ποῦ ἔγινε στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ χρόνου.—Τὰ κο-
ρίτσια κέντησαν ἐπάνω στὸ πανὶ τὰ σχέδια τῶν χα-
λιῶν μὲ μεγάλη ἀκρίβεια. Στὰ χειροτεχνήματα αὐτὰ
τὰ παιδιὰ ἔδειχναν τόση προθυμία καὶ ζῆλο ὥστε
πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔμεναν καὶ εἰργάζοντο καὶ μετὰ τὴ
λήξῃ τοῦ μαθήματος. Ἡ δυσκολία ποῦ παρουσιάζ-
ονταν μόνον, ἦτο ὅτι δὲν εἶχαν τὰ κατάλληλα ἐργα-
λεῖα (μαχαιράκια, πριονάκια κ.λ.π.) ποῦ χρειάζονταν,
καὶ τὰ παιδιὰ ὅ,τι ἔκαμαν, τὸ ἔκαμαν μόνον μὲ σου-

γιάδες. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια ποῦ τηροῦσαν στὴ ἐργασία των καὶ τὴν ἐπιμονὴ ποῦ εἶχαν, θὰ ἀναφέρωμε παρακάτω ὅταν θὰ κάμωμε λόγο γιὰ τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας πῶς γινόνταν.

10. Ἰχνογραφία.

Στὸ μάθημα τῆς Ἰχνογραφίας τὰ παιδιὰ ἰχνογράφησαν τὸ ἐργαλειό, ἄλλα μέρη τοῦ ἐργαλείου, ἄλλα τὰ κορίτσια ὑφαίνοντα καὶ τὰ ἰχνογραφήματα αὐτὰ διώρθωναν μὲ συζήτηση μεταξύ των, ἂν εἶχαν ἐλλείψεις ἢ μᾶς ζητοῦσαν τὴν ὁδηγίαν πῶς νὰ τὰ διορθώσουν, ἂν δὲν τὸ κατάρθωναν μόνα των.

11. Μουσική.

Στὸ μάθημα τῆς μουσικῆς ζήτησαν νὰ μάθουν ἀπὸ ἓνα ἄλλο παιδί ποῦ ἤξευρε, τὸ τραγοῦδι τῆς ὑφάντρας καὶ ἔμαθαν ὅχι μονάχα νὰ τὸ ψάλλουν ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ χορεύουν.

Στὸν ἀργαλειό της καθισμένη τὴ σαῖτα της πετᾷ
τὸ ξυλόχτενο κτυπᾷ μιὰ δουλεύτρα παινεμένη.

Κι ὅλο δὸς του κι' αὐγατίζει ὀλοκέντητα χαλιὰ
κι' ἄλλα μάνθια μὲ κλωνιὰ καὶ μὲ τέχνη τὰ πλουμίζει.

Στὸ χωριὸ τὴν ξεύρουν ὅλοι τὴν ὑφάντρα τὴν καλὴ
γιατὶ σ' ἓνα της χαλὶ φιλοκέντησε τὴν πόλη.

12. Φυσική.

Ἡ χρησιμότης τῶν χαλιῶν ἔδωκε ἀφορμὴ στὰ παιδιὰ νὰ συζητήσουν, τὸ γιατί τὰ χαλιὰ τὰ στρώνουν πρὸ πάντων τὸ χειμῶνα καὶ ἐξετάσουν καὶ μάθουν τὰ εὐθερμαγωγὰ καὶ δυσθερμαγωγὰ σώματα.

13. Ἀνάγνωσις.

Ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἐργασίας αὐτῆς τὰ παιδιὰ ἐζήτησαν στὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως καὶ διάβασαν στὸ Ἀναγνωστικὸ τῆς Εἰς τάξεως Συκώκη-Πασσαγιάνη «Τὰ στάχυα» τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ὑφαντικὴ ἐργασία κεφάλαιο «ἡ Ἀράχνη». Διηγήθηκαν τὸ περιεχόμενον, ἀναπαράστησαν αὐτό, ἔκαναν σύγκριση τοῦ ἐργαλείου τῆς ἀράχνης, ποῦ ἦτο ἀπὸ τοὺς συνειθισμένους ἐργαλείους μὲ τὸν ἐργαλεῖο τῶν χαλιῶν,

τῶν ὑφασμάτων τῆς ἀράχνης μὲ τὰ χαλιὰ καὶ συνεζήτησαν γιὰ τὴ διαγωγὴ καὶ ὑπερηφάνεια τῆς ἀράχνης, μὲ συμπέρασμα, ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ἡ ὑπερηφάνειά της, ἡ ὁποία καὶ ἐτιμωρήθη.

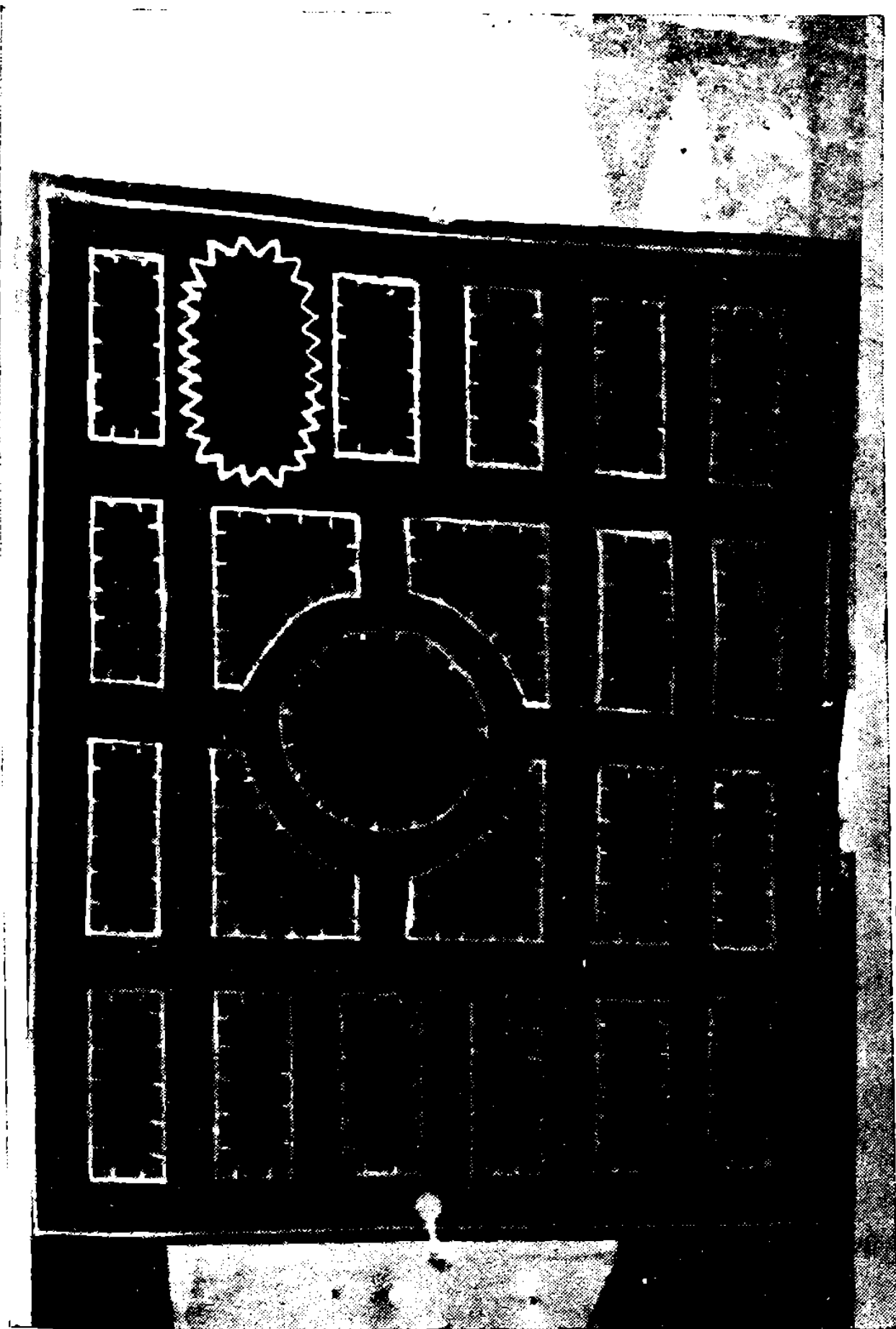
Ἀναφέραμε πάρα πάνω πόσα καὶ ποῖα μαθήματα συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν τῶν χαλιῶν ἢ καλύτερα πόση καὶ ποῖα ἐπεξεργασία ἔγινε ἐπάνω στὸ ὑλικὸ τῶν παρατηρήσεων τοῦ ἔκαμαν τὰ παιδιὰ εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐργοστασίου τῶν χαλιῶν, χωρὶς νὰ ἐξαντλήσωμε ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ ἔγιναν, τὰ ὁποῖα ἦσαν παραπολλὰ καὶ διήρκεσαν ἀρκετὸ καιρό.

Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ

Τὸ τί χρειάζεται ὁ κήπος στὸ σχολεῖο μοῦ φαίνεται πῶς ὁ καθένας τὸ κατάλαβε. Ὁ κήπος γιὰ τὸ σχολεῖο καὶ πρὸ πάντων τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πνευμόνια μὲ τὰ ὅποια ἀναπνέει τὸ σχολεῖο, ἐφ' ὅσον τὸ ὕλικὸ ποῦ θὰ διδάξῃ στὰ παιδιά, θὰ τὸ πάρῃ ἀπὸ τὴν περιβάλλουσα φύση καὶ τὸ σχολικὸ κήπο. Γιαυτὸ δὲν θὰ ἀναφέρω τίποτε γιὰ τὴ χρησιμότητα τοῦ κήπου. Θὰ περιορισθῶ δὲ μονάχα, εἰς τὸ πῶς τὰ παιδιά τοῦ σχολείου μας κατ' ὄρθωσαν νὰ κάμουν σχολικὸ κήπο, τί ἐργασίαν ἔκαμαν εἰς αὐτὸν καὶ ποία ὑπῆρξε ἡ ἐκ τοῦ κήπου ὠφέλεια.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ διδακτήρια τῶν σχολείων μας στὰς πόλεις ὅσα εἶναι παλαιά, εἶναι στιβαγμένα ἀνάμεσα εἰς ἄλλα κτίρια καὶ μόλις θὰ ἔχωσι καμμιὰ αὐλὴ καὶ κείνη ὅχι ὅση χρειάζεται. Τέτοιο διδακτήριον ἦτο καὶ τοῦ δικοῦ μας σχολείου, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐκτὸς τῆς αὐλῆς, εἰς τὴν ἀντίθετο πλευρά, εἶχε ἓνα οἰκόπεδο τετρακοσίων μέτρων, τὸ ὅποιο ἀνῆκε εἰς ἓνα ἰδιώτην.

Τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς κήπου γιὰ τὸ σχολεῖόν μας, ἐθεώρησα ὡς μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερες καὶ ἀπαραίτητες ἀνάγκες, διότι ἀπὸ τὴν ἐργασία ποῦ θὰ ἔκαμαν εἰς αὐτὸν τὰ παιδιά, θὰ ἀπεκόμιζον τὰς φυσιογνωστικὰς καὶ γεωργικὰς τῶν γνώσεις, ποῦ ἦσαν ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ζωὴν τῶν. Ἐπρεπε μὲ κάθε τρόπο τὰ παιδιά νὰ μάθουν, ὅχι γνώσεις ξηρὰς μέσα στὴν αἴθουσα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δασκάλου, χωρὶς νὰ γνωρίζουν νὰ καλλιεργήσουν ἓνα μαρούλι, ἀλλὰ γνώσεις ζωντανές, ποῦ θὰ τὰς ἀποκτοῦσαν μόνα τῶν, ἂν μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν δασκάλων συνείθιζαν νὰ καλλιεργοῦν στὸ κήπο, ὅλα τὰ φυτὰ καὶ ἄνθη ποῦ μποροῦν νὰ προκόψουν

Σχολικός κήπος τὸν ὁποῖον καλλιέργησαν μόνα τῶν τὰ παιδιά.

εἰς ἓνα τόπον. Καὶ ἂν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ καλλιεργήσουν ὅλα, ἔπρεπε τοῦλάχιστο νὰ μάθουν νὰ καλλιεργοῦν λαχανικά, γιὰ τὰ ὅποια ξεύρομε πόσα χρήματα δίδει στὸ μανάβη κάθε οἰκογένεια, ὅσο ἄπορος καὶ ἂν εἶναι, γιὰ νὰ ἀγοράσῃ τὰ λαχανικά ποῦ θὰ φάγῃ. Ἐπρεπε νὰ μάθουν τὰ παιδιά, πῶς σὲ μιὰ ἄκρη τῆς αὐλῆς των μποροῦσαν νὰ καλλιεργήσουν μιὰ ἢ δυὸ πρασιές λάχανα καὶ νὰ γλυτώσουν μερικὰ χρήματα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ τοὺς ἔπερνε ὁ μανάβης.

Ἡ σπουδαία αὐτὴ ἀνάγκη προυκάλεσε μιὰ συζήτηση μὲ τὰ παιδιά τῆς Εἰς καὶ ΣΤης τάξεως, ἀπὸ τὴν ὁποία βγῆκε ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ καλλιεργήσουν ἓνα κῆπο. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχε κοντὰ στὸ σχολεῖο ἄλλο μέρος κατάλληλο γιὰ κῆπος, ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν κῆπο τὸ οἰκόπεδο ποῦ ἦτο παράπλευρα ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ἀφοῦ τὸ καθαρίσουν ἀπὸ τὰ ἀγριόχορτα καὶ βγάλουν καὶ τὲς πέτρες ποῦ εἶχε μέσα. Στὴν ἰδίᾳ συζήτηση ἀπεφάσισαν καὶ γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ κήπου νὰ κάμουν τὰ ἐξῆς.

1. Τὴν ἐργασία ὅλη τοῦ κήπου νὰ τὴν κάμουν στὰ διαλείμματα καὶ εἰς ὥρας ἐκτὸς τοῦ προγράμματος γιὰ νὰ μὴ χάνουν μαθήματα.

2. Ἐπειδὴ θὰ χρειαζόταν ἐργαλεῖα, ἀξίνες, φτυάρια, λωστοί, καροτσάκια καὶ τὸ σχολικὸ ταμεῖο δὲν εἶχε χρήματα νὰ τὰ ἀγοράσωμε, κάθε παιδί ποῦ θὰ εἶχε τοιαῦτα, θὰ τὰ ἔφερνε γιὰ λίγες μέρες εἰς τὸ σχολεῖο, ἕως ὅτου τελειώσῃ ἡ ἐργασία.

3. Ὅλα τὰ παιδιά θὰ χωρίζονταν εἰς ὁμάδας ἀπὸ πέντε πέντε παιδιά, καὶ κάθε ὁμάδα θὰ ἔκαμνε ὀρισμένη ἐργασία δηλαδὴ ἄλλη θὰ καθάριζε τὰ χόρτα, ἄλλη θὰ ἔσκαβε, ἄλλη θὰ ἔβγαζε λιθάρια, ἄλλη θὰ τὰ μετέφερε μὲ τὰ καροτσάκια στὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς.

4. Τὴν ἐργασία αὐτὴ θὰ τὴν διηύθυνε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δύο παιδιά καὶ δύο κορίτσια κηπουρῶν ποῦ γνῶριζαν ὅπωςδὴποτε κηπουρικὴ.

Ἔτσι καὶ ἔγινε. Τὰ παιδιὰ ἔβαλαν εἰς ἐνέργεια τὲς ἀποφάσεις των μὲ μεγάλη ἀκρίβεια. Ἀπετέλεσαν ἓνα ὁλόκληρο συνεργεῖο καὶ ἡ ἐργασία ἄρχισε. Μὲ τόση προθυμία καὶ ζῆλο εἰργάζοντο εἰς κάθε διάλειμμα καὶ εἰς ὥρες μετὰ τὸ μάθημα, ὥστε δὲν πέρασαν δέκα πέντε μέρες καὶ τὸ οἰκόπεδο καθαρίσθηκε, σκάφθηκε, ἰσοπεδόθηκε καὶ ἔγινε κῆπος.

Τὰ ἴδια παιδιὰ τὸν χώρισαν εἰς πρασιές τὲς ὁποῖες καὶ μέρασαν μεταξὺ των αἱ ὁμάδες, τὲς ἔρριξαν ἀρκετὴ κόπρο τὴν ὁποία ἠγοράσαμε καὶ ἔκαμαν ἀνάμεσα στὲς πρασιές διαδρόμους. Ἐπειδὴ μὲ τὴν πρώτη βροχὴ παρετήρησαν ὅτι τὸ χῶμα τῶν πρασιῶν σκόρπισε καὶ οἱ διάδρομοι γέμισαν λάσπη, σκέφθηκαν ὅτι πρέπει νὰ περιφράξουν τὲς πρασιές μὲ εὐρώπαϊκά κεραμίδια, τὰ ὁποῖα ὅμως ἔπρεπε νὰ ἀγοράσωμε καὶ χρήματα δὲν εἴχαμε. Τὴν δυσκολία αὕτῃ τὴν ἔλυσε ἀμέσως ἓνα παιδί ποῦ πρότεινε, νὰ πᾶνε στὸ κεραμοποιεῖο, ποῦ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ νὰ πάρουν ἄχρηστα κεραμίδια, διὰ τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ μὴ ζητοῦσαν λεπτὰ. Αὐτὸ καὶ ἔγινε ἀμέσως.

Μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τῶν ὁμάδων τοῦ κήπου πήγαμε στὸ κεραμοποιεῖο, ὅπου μὲ μεγάλη εὐγένεια μᾶς δέχθηκε ὁ διευθυντῆς κ. Καραγιάννης στὸν ὁποῖον καὶ ἀνεκοινώσαμε τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον πήγαμε. Ὁ κ. Διευθυντῆς μὲ μεγάλη προθυμία δέχθηκε νὰ μᾶς δώσῃ ὅσα κεραμίδια θὰ χρειάζονταν γιὰ τὸν κῆπο δωρεὰν καὶ ὅχι ἄχρηστα κεραμίδια, ἀλλὰ χρήσιμα καὶ πρόσθεσε πῶς, γιὰ τὸ σχολεῖο εἶναι πρόθυμος νὰ προσφέρῃ ὅ,τι μπορεῖ. Ἐπίσης πολὺ πρόθυμα ἔδωκε εἰς τὰ παιδιὰ, ὅσες πληροφορίες τοῦ ζητοῦσαν γιὰ τὸ κεραμοποιεῖο. Τὰ παιδιὰ μὲ μεγάλο διαφέρον παρηκολούθησαν τὴν ἐργασία τοῦ κεραμοποιείου. Τὸ εἶδος τοῦ χῶματος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔκαναν οἱ ἐργάτες τὴν λάσπη, πῶς τὴν δουλεύανε, πῶς τὴν καλοῦπιαζαν, πῶς τοποθετοῦσαν τὰ κεραμίδια γιὰ νὰ στεγνώσουν, πῶς τὰ ἔψηναν στὸ φοῦρνο, πῶς ἦτο κα-

τεσκευασμένος καὶ πῶς λειτουργοῦσε ὁ φούρνος κ.λ.π. Τὲς παρατηρήσεις αὐτὲς ποῦ ἔκαμαν τὰ παιδιὰ στὸ κεραμοποιεῖο καὶ τὲς ἀνακοινώσεις τοῦ διευθυντοῦ γιὰ τὴν ἐργασία τῆς κεραμοποιίας, σημείωσαν στὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων, τὸ ὁποῖον ἔφεραν πάντοτε μαζί των εἰς τὲς ἐκδρομὲς καὶ ἐπισκέψεις τῶν ἐργοστασίων καὶ ἐργαστηρίων. Τὸν τρόπο τῆς καταγραφῆς τοῦ ὕλικου τῶν παρατηρήσεων ὡς καὶ τὸν τρόπο τῆς ἐπεξεργασίας αὐτοῦ, θεωρῶ περιττὸ νὰ ἐπαναλάβω, ἀφ' οὗ τὸν ἀνέφερα εἰς ἄλλη ἐπίσκεψη παραπάνω. Μετὰ τὲς παρατηρήσεις αὐτὲς τὰ παιδιὰ ἀφ' οὗ ηὐχαρίστησαν τὸν κ. Διευθυντή, γιὰ τὴν τόση προθυμία του, καὶ ἔλαβαν μαζί των τὸ καθένα ἀπὸ τρία τέσσαρα κεραμίδια, ἐπέστρεψαν στὸ σχολεῖο. Μὲ τὰ κεραμίδια αὐτὰ περιέφραξαν τὲς πρασιές των μὲ μεγάλη ἐπιτηδειότητα, ἔκαμαν διαδρόμους, τοὺς ἐστρωσαν μὲ χαλίκι, τὸ ὁποῖον ἔφεραν μὲ τὰ καροτσάκια ἀπὸ τὴν παραλία, ποῦ ἦταν κοντὰ στὸν κῆπο, καὶ ἔκαμαν ἓνα πολὺ καλὸν σχολικὸ κῆπο, στὸν ὁποῖο τὰ παιδιὰ μόνον των ἔδωκαν ἓνα πολὺ ὠραῖο σχέδιο.

Ποία ἐργασία ἔγινε στὸν κῆπο. Πῶς κατενεμήθηκε καὶ πῶς ἔγινε.

Ὁ κῆπος ἐτοιμάσθηκε καὶ ἄρχισε ἡ καλλιέργεια τῶν φυτῶν. Πρὸ τοῦ νὰ ἀρχίσῃ ἡ καλλιέργεια ἔγινε μιὰ συζήτηση μὲ θέμα: Ποῖα φυτὰ ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθοῦν κατὰ προτίμηση, ἐπειδὴ ὁ κῆπος ἦτο μικρὸς καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸ νὰ καλλιεργηθοῦν ὅλα, (ὁ κῆπος μόλις ἦτο 400 τετραγ. μέτρων) καὶ ποῖο φυτὸ θὰ καλλιεργοῦσε ἡ κάθε μία ὁμάδα στὴν πρασιά της. Στὴ συζήτηση αὕτῃ προτιμήθηκαν τὰ λαχανικά καὶ δημητριακὰ ὡς ἀπαραίτητα καὶ ὠρίσθησαν ὀνομαστικά. Ἡ κάθε μία ὁμάδα ἀνέλαβε νὰ καλλιεργήσῃ ἀπὸ ἓνα γιὰ τὸ ὁποῖο ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐξετάσῃ α') πότε πρέπει νὰ τὸ φυτεύ-

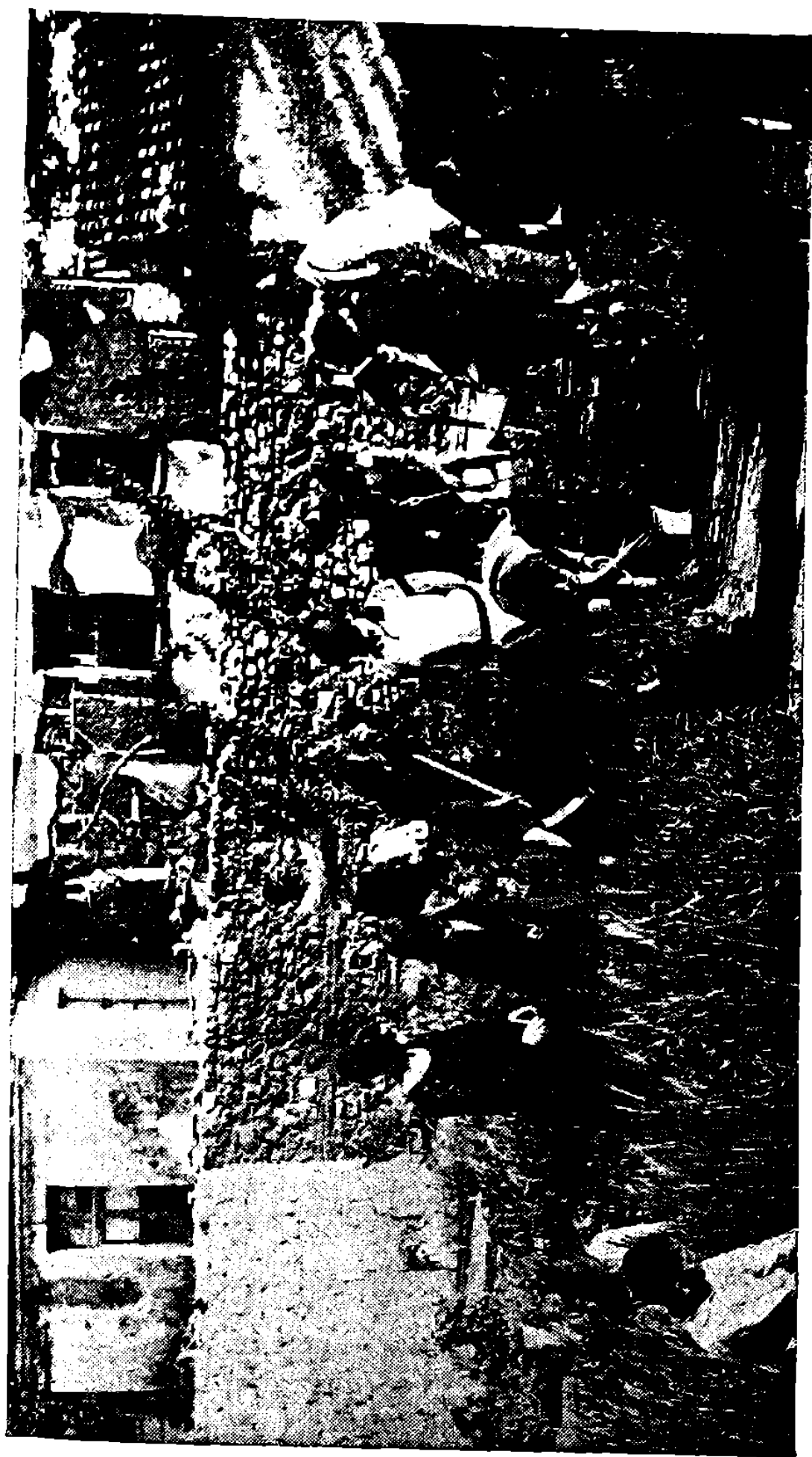

Τὰ παῖδιά ποτίζουν τὰ φυτὰ τοῦ κήπου των τὸ βράδυ μετὰ τὸ μάθημα.

ση, β') πῶς πρέπει νὰ τὸ φυτεύσῃ, γ') εἰς ποῖο χῶμα προκόπτει καὶ δ') πῶς πρέπει νὰ τὸ περιποιηθῇ γιὰ νὰ προκόψῃ καλλίτερα. Τὲς ὁδηγίες αὐτὲς θὰ τὲς εὔρισκαν στὰ βιβλία κηπουρικῆς καὶ γεωργίας, ποῦ τὰ εἶχαμε ἀγοράσει ἐπίτηδες γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ τὰ εἶχαμε στῇ βιβλιοθήκῃ.

Ὅλα τὰ παιδιὰ εἶχαν καὶ ἀπὸ ἓνα τετράδιο μὲ φύλλα ἀνάλογα τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν «Τετράδιον παρατηρήσεων εἰς τὰ φυτὰ τοῦ κήπου». Εἰς κάθε φύλλο τοῦ τετραδίου αὐτοῦ ἔγραψαν ὡς ἐπικεφαλίδα τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ φυτὰ ποῦ θὰ καλλιεργοῦσαν λ.χ. Στὸ πρῶτο φύλλο, Σπανάκι. Στὸ δεύτερο, Μαροῦλι. Στὸ τρίτο, Μελιντζάνα καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὸ τετράδιο αὐτὸ αὐτὸ ἦτο ὁ ἀπαραίτητος σύντροφος τὴν ὥραν ποῦ πήγαιναν στὸ κήπο. Εἰς αὐτὸ σημείωναν τὰς παρατηρήσεις ποῦ ἔκαμναν γιὰ κάθε φυτὸ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ θὰ τὸ φύτευαν ἕως ὅτου θὰ ὠρίμαζε καὶ θὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν. Δηλαδή εἰς τί χῶμα τὸ ἔσπειραν. Πῶς καλλιέργησαν τὸ χῶμα. Τί λίπασμα ἔρριξαν καὶ πόσο. Μετὰ πόσες μέρες φύτρωσε. Μὲ πόσα φύλλα φύτρωσε. Πόσες ἡμέρες ἔκαμε νὰ μεγαλώσῃ. Πῶς τὸ καθάρισαν ἀπὸ ξένα χόρτα. Πόσες φορές τὸ πότισαν. Πῶς ἐπολέμησαν τὴν ἀσθένειά του ἂν εἶχε. Ποίαν διαφορὰν εἶχε τὸ λιπασμένο ἀπὸ τὸ ἀλίπαστο. Καὶ πόσο παρήγαγε ἡ πρασιά των.

Ἡ καλλιέργεια τῶν φυτῶν ἔγινε κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπο. Ἡ κάθε ὁμάδα ποῦ εἶχε ἀναλάβει νὰ καλλιεργήσῃ ἀπὸ ἓνα φυτὸ ἐδιάβαζε καλὰ τὲς ὁδηγίες ποῦ ἔγραφε τὸ βιβλίο καὶ μόλις ἤρχετο ἡ ἐποχὴ ποῦ ἔπρεπε νὰ σπείρῃ τὸ φυτό, ὠρίζε τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ποῦ θὰ τὸ σπείρῃ καὶ εἰδοποιοῦσε ὅλες τὲς ὁμάδες νὰ εἶναι τὴν ὥρα αὐτὴ στὸ κήπο. Τὰ παιδιὰ μαζευόνταν γύρω στὴ πρασιά τῆς ὁμάδος ποῦ θὰ ἔσπερνε τὸ φυτόν. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ ἀνεκοίνωνε στὶς ἄλλες, τί φυτὸ θὰ σπείρῃ. Τοὺς ἔδειχνε τὸ σπόρο νὰ ἴδουν πῶς εἶναι. Τοὺς ἔδειχνε πῶς καλλιέργησαν τὸ χῶμα.

Τὰ παιδιά βοτανίζουν τὰ φυτὰ τοῦ κήπου

Τοὺς ἔδειχνε ποῖο λίπασμα καὶ πόσο θὰ ρίξῃ, ἐνῶ συγχρόνως τὸ ἔρριχνε καὶ τὸ ἀνακάτωνα μὲ τὸ χῶμα. Ἐπειτα ἔσπερνε τὸ φυτὸ καὶ τὸ ἐσκέπαζε μὲ χῶμα, ἐν ᾧ συγχρόνως τοὺς ἔλεγε πόσο βαθειὰ πρέπει νὰ πάγῃ ὁ σπόρος. Τὰς παρατηρήσεις καὶ ἀνακοινώσεις αὐτὰς τὰ παιδιὰ ὅλα σημείωναν στὸ τετράδιο καὶ στὸ φύλλο ἐκεῖνο ποὺ ἔγραφε τὸ φυτὸ ποῦ ἔσπειραν. Τὰς ἐσημείωναν δὲ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο. Λ.χ. Στὸ φύλλο ποῦ ἔγραφε γιὰ τὸ Σπανάκι ἐσημείωναν.

Σπανάκι.

Σπόρος. Σπέρματα μικρὰ κιτρινωπὰ δύο εἰδῶν, στρογγυλὰ καὶ τριγωνικά.

Καλλιέργεια φθινοπωρινή.

17 Σεπτεμβρίου. Τὸ ἐσπείραμε εἰς μαυρόχωμα καλλιεργημένο καλὰ καὶ ἀνακατωμένο μὲ παληὰ κόπρο καὶ λίπασμα τῶν 6—8—8. Κάθε τετρ. μέτρο, 20 δράμια. Τὸ ἐσπείραμε ἀραιὰ εἰς βάθος τεσσάρων δακτύλων.

18 Σεπτεμβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε ἐλαφρά. *

22 Σεπτεμβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε καλὰ.

27 Σεπτεμβρίου. Ἀρχισε νὰ φυτρώνῃ μὲ δυὸ φύλλα στενὰ μακρυὰ. Τὸ ἐποτίσαμε καλὰ.

2 Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἐμεγάλωσαν ὀλίγο καὶ ἐπλάτυναν. Καθαρίσαμε τὴν πρασιὰ ἀπὸ ἄγρια χόρτα. Τὸ ἐποτίσαμε καλὰ.

7 Ὀκτωβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε.

10 Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἐμεγάλωσαν καὶ ἐπλάτυναν. Κοντὰ στὴ βάση ἔχουν προεξοχάς.

12 Ὀκτωβρίου. Τὸ ἐποτίσαμε.

18 Ὀκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἔγιναν ἀρκετὰ μεγάλα. Εἶναι καταπράσινα καὶ ζωηρά. Μοιάζουν μὲ γλῶσσες μεγάλες. Τὸ ἀλίπαστο ἔχει φύλλα μικρότερα καὶ ὑποκίτρινα.

Ζητούν με κάθε τρόπο να περιποιηθουν τα φυτά και άνθη των πρασιών των.

25 'Οκτωβρίου. Τὰ φύλλα ἔγιναν γιὰ μάζευμα. 'Ε-
μαζεύσαμε τὰ μεγάλα καὶ ἀφήσαμε τὰ μικρὰ
νὰ μεγαλώσουν. Τὸ ἐποτίσαμε.

Κατὰ τὴν ἀνοιξιάτικη καλλιέργεια ἐσημειώθηκε
καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ στελέχους, τῶν ἀνθέων, τοῦ
καρποῦ καὶ τὸ μάζευμα τοῦ σπόρου.

Τέτοιο ἡμερολόγιο ἐκράτησαν τὰ παιδιὰ γιὰ ὅλα
τὰ φυτὰ τοῦ κήπου μας, τὰ ὅποια ἦσαν τὰ ἐξῆς.
Κρομμύδι, Σπανάκι, Μαϊδανός. Σέλινο, Κραμβολά-
χανο, Κουνουπίδι, Μπάμιες, Μελιντζάνες, Μπι-
ζέλια, Κουκιά, Μαροῦλι, 'Αγγουριές, Κολοκυθιές,
Πεπονιές, Καρπουζιές, 'Αγγινάρα, Τομάτα, Πατάτα,
Φακῆ, Ρεβίθια, Σιτάρι, Κριθάρι, 'Αραβόσιτος, Βρώμη,
Ρόβη, Σίκαλη, Λινάρι, Βαμβάκι, Σινάπι, Καπνός,
Σουσάμι.

'Επειδὴ ὁ κήπος ἦτο μικρὸς μόλις τετρακοσίων
τετρ. μέτρων καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχη πρασιές
γιὰ ὅλα τὰ φυτὰ ποῦ ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθοῦν,
γι' αὐτὸ τὰ παιδιὰ πολλὰς πρασιές τὲς διήρεσαν εἰς δύο
μέρη καὶ ἔτσι κατῴρθωσαν νὰ καλλιεργήσουν τὰ φυτὰ
ποῦ ἀναφέραμε. Δύο πρασιές καλλιεργήθηκαν ὡς
σπορεῖα ἀμυγδαλιῶν καὶ καρυδεῶν, αἱ ὅποιαί τώρα
ἐμεγάλωσαν καὶ μποροῦν νὰ μεταφυτευτοῦν.

'Επίσης ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε μέρος νὰ καλλιεργη-
θῇ γιὰ ἀνθόκηπος, γι' αὐτὸ κάθε παιδί εἶχε τὴ γλάστρα
του, εἰς τὴν ὁποία καλλιέργησε ἀνὰ ἓνα ἄνθος. Αἱ
γλάστρες αὐτὲς τοποθετήθηκαν στὰ ἄκρα τῶν πρα-
σιῶν τοῦ κήπου. "Οπως γιὰ τὰ φυτὰ ἔτσι καὶ γιὰ τὰ
ἄνθη τὰ παιδιὰ ἐκράτουν ἡμερολόγιον τῆς ζωῆς των.
(Ἴδε εἰκόνα κήπου).

Γιὰ τὸ πότισμα τοῦ κήπου ἦτο ἀπαραίτητος
ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ἄφθονο νερό, τὸ ὅποϊον δὲν εἶχε
τὸ σχολεῖο, διότι μόνο μιὰ βρύση ὑπῆρχε στὴ αὐλὴ
καὶ αὐτὴ ἔτρεχε λίγο νερό. Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσωμε τὸ
νερὸ ποῦ χρειάζονταν ὁ κήπος, κατασκευάσαμε μὲ
τσίγκο, ἓνα τεπόζιτο τὸ ὅποϊο χωροῦσε 800 ὀκάδες

νερό καὶ τὸ τοποθετήσαμε τεχνικὰ κάτω ἀπὸ τὴν βρύση ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἐγέμιζε. Ἀπὸ τὸ νερὸ αὐτὸ τῆς ἀποθήκης κατῶρθωναν τὰ παιδιὰ μὲ τὰ ποτιστήρια νὰ ποτίζουν τακτικὰ τὸν κῆπο καὶ νὰ τὸν διατηροῦν ἀνθηρότατο.

Μὲ τὴν καλλιέργεια αὐτὴ τοῦ κήπου, τὰ παιδιὰ ἔμαθαν νὰ καλλιεργοῦν καὶ περιποιοῦνται ἄριστα τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη ποῦ ἐφύτευσαν καὶ παρηκολούθησαν τὴν ἐξέλιξή τῆς ζωῆς αὐτῶν μὲ διαφέρον καὶ τὰ ἡγάπησαν μέχρι τοῦ βαθμοῦ, τοῦ νὰ μὴ θέλουν νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν κῆπο, οὐδὲ κατὰ τὰς ὥρας κατὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶχαν μάθημα.

Ἡ χαρὰ καὶ ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποία δούλευαν, αἱ περιποιήσεις ποῦ ἔκαμναν πρὸς τὰ φυτὰ καὶ ἄνθη, ἡ ἀδημονία μὲ τὴν ὁποίαν παρηκολούθουν τὴν αὔξησιν αὐτῶν, αἱ συζητήσεις ποῦ ἔκαμναν μεταξὺ των, καὶ ἡ εὐχαρίστησις ποῦ ζωγραφίζονταν στὰ πρόσωπά των ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐτὴ δὲν περιγράφεται.

Ὁ κῆπος ἐχρησίμευσε τὸ ζωντανὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Γεωργίας καὶ τὸ τερπνότερο μέσο ποῦ ξεκούραζε τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ κόπωση ποῦ πάθαιναν μέσα στὴν αἴθουσα, κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας.

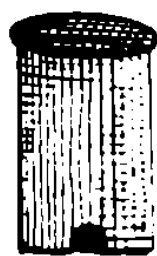
Ὑστερα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω γιὰ τὸ σχολικὸ κῆπο εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσῃ ὁ καθένας γιατί ὁ κῆπος χρησιμεύει γιὰ τὸ σχολεῖο σὰν ἓνα πνευμόνι μὲ τὸ ὁποῖο ἀναπνέει καὶ τοῦ ἀνανεώνει τὴ ζωὴ του.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ ΘΡΑΚΗΣ. ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕ- ΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

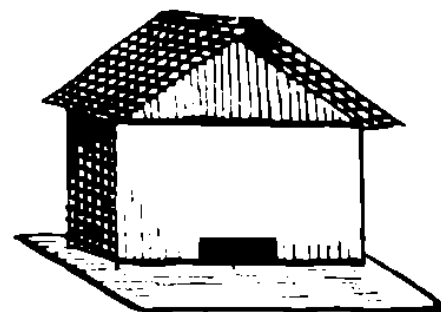
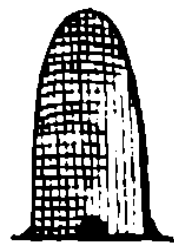
“Ένας συνάδελφος δημοδιδάσκαλος είχε τὴν καλω-
σύνη νὰ μοῦ στείλῃ δῶρο μιὰ κηρήθρα γεμάτη μέλι
μαζὶ μὲ τὸ πλαίσιο, ποῦ ἦτο κάτι τὸ ὠραῖο νὰ τὴ
βλέπῃ κανένας. Τὴν κηρήθρα αὐτὴ παρ’ ὅλη τὴν ὀ-
ρεξὴ ποῦ μᾶς ἐγέννησε νὰ τὴ φᾶμε, τὴν φύλαξα νὰ
τὴν παρουσιάσω στὰ παιδιά. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Μόλις
τὴν παρουσίασα δημιουργήθηκε μιὰ μεγάλη συζήτηση
γιὰ τὴν μελισσοκομία καὶ τὴ χρησιμότητα τῶν με-
λισσῶν, ἡ ὁποία κατέληξε στὴν ἀπόφαση α΄) νὰ ἐπι-
σκεφθοῦμε τὸ μελισσοκομεῖο τοῦ ἐποικισμοῦ, τὸ ὁποῖο
εἶχε μελίσσια προωρισμένα νὰ διανεμηθοῦν στοὺς
πρόσφυγας γεωργοὺς πρὸς διάδοση τῆς μελισσοκο-
μίας καὶ β΄) νὰ ἀγοράσωμε ἓνα μελίσσι ἐγκατεστη-
μένο εἰς Εὐρωπαϊκὴ κυψέλη, τὸ ὁποῖο ἐτοποθετήσαμε
στὸ σχολικὸ κῆπο.

Ἐπάνω στὸ μελίσσι αὐτό, τοῦ ὁποίου παρηκολού-
θησαν τὴ ζωὴ, ἐμελέτησαν ὁλόκληρὴ τὴ μελισσοκομία
καὶ ἔμαθαν ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι μία πηγὴ, ἡ
ὁποία μπορεῖ νὰ δώσῃ ἀρκετὰ χρήματα, χωρὶς με-
γάλα ἐξοδα καὶ χωρὶς νὰ παρεμποδίζῃ τὰς ἄλλας
ἐργασίας. Ἀπὸ τὴν ἴδια αὐτὴ ἀφορμὴ τοῦ μελισσιοῦ
τὰ παιδιά ἐζήτησαν ἀργότερα νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ
Μελισσοκομικὸ σταθμὸ Θράκης τὸν ὁποῖο καὶ ἐπε-
σκέφθημεν. Ἀπὸ τὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων
τῶν μαθητῶν σημειώνομε πάρα κάτω, πῶς ἔγινε ἡ
ἐπίσκεψις, τί παρατηρήσαμεν καὶ τί ἔμαθαν τὰ παι-
διά. Ἰδοὺ τί σημειώνουσι τὰ παιδιά στὰ τετράδιά των.

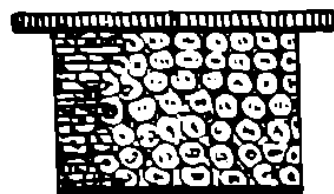
Τὴν 18 Ὀκτωβρίου ἡμέραν τρίτην καὶ ὥραν 10
π.μ. ἐπεσκεφθήκαμε τὸν μελισσοκομικὸ σταθμὸ Θρά-

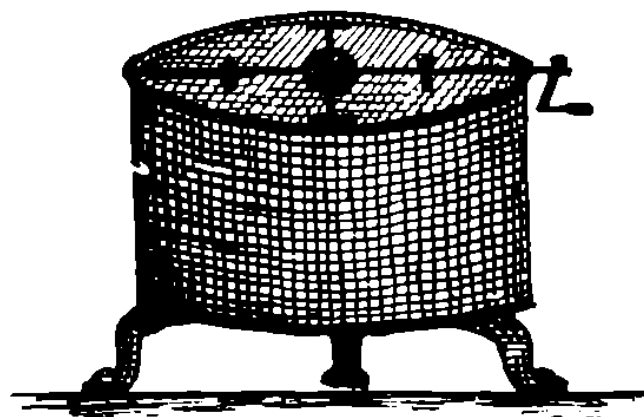
Παλαιὰ
υφῆδαι

Νέα υφῆδν

Τεχνητὴ υρῆδρα

Μεδιττοεξαγωγέας

κης. Διὰ τῆς ὁδοῦ Βενιζέλου πηγαίνομε εἰς τὸν σταθμόν, ὁ ὁποῖος εἶναι πλησίον τοῦ κεραμοποιείου.

Εἰς τὸν δρόμον βρήκαμε ἐργάτες οἱ ὅποιοι ἔσυραν μισὴ τροχαλία πολὺ μεγάλην. Τὴν πῆγαιναν στὸ κεραμοποιεῖο. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ κεραμοποιείου κ. Καραγιάννης μᾶς ἀνεκοίνωσε εἰς τί θὰ ἐχρειάζετο.

Φθάνομε εἰς τὸ Μελισ. Σταθμό, ὅπου μᾶς ὑποδέχεται μὲ προθυμία ὁ Διευθυντὴς κ. Τοπαλίδης, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεκοινώσαμε τὸ σκοπὸ τῆς ἐπισκέψεώς μας.

Ὁ κ. Τοπαλίδης πρόθυμα καὶ μὲ ἀκρίβεια μᾶς ἀνεκοίνωσε.

1. Τί σκοπὸν ἔχει ὁ σταθμός.

2. Τί χρειάζονται αἱ μέλισσαι καὶ πόσων εἰδῶν εἶναι.

3. Πῶς κατασκευάζουν τὸ μέλι.

4. Πόσον μέλι κατασκευάζει ἓνα καλὸ μελίσι (30 ἕως 40 ὀκάδες) καὶ πόσον πωλεῖται κατ' ὀκᾶν. (40 δραχ.).

5. Μᾶς ἔδειξε τὴν παλαιὰν καὶ νέαν κυψέλη καὶ μᾶς ἀπέδειξε τὴν διαφορὰν των. (Τὰ παιδιὰ ἰχνογράφησαν καὶ τὰς κυψέλας).

6. Διατί κατασκευάζουν τεχνητὲς κηρῆθρες καὶ πῶς τὲς κατασκευάζουν. (Ἰχνογράφησαν κηρήθρα).

7. Διὰ τὴν τάξιν, καθαριότητα καὶ ἐργασίαν τῶν μελισσῶν.

8. Μᾶς ἔδειξε πῶς βγάζουν τὸ μέλι μὲ τὸν μελιττοεξαγωγέα.—(Ἰχνογρ. Μελιττοεξαγωγέα).

Πηγαίνομε μαζί του νὰ ἐπιθεωρήσωμε τὰς μελίσσας. Αἱ μέλισσαι δὲν μᾶς δέχονται. Κεντοῦν ἓνα κορίτσι στὸ κεφάλι. Ὁ Διευθυντὴς βάζει στὸ κέντημα ἓνα φάρμακο ποῦ λέγεται ἀ π ε φ ί ζ, καὶ ὁ πόνος παύει ἀμέσως. Μᾶς συνιστᾷ νὰ ἔλθωμε ἄλλην ἡμέραν. Τὸ δεχόμεθα. Τὸν εὐχαριστοῦμε διὰ τὴν προθυμίαν του καὶ ἐπιστρέφομε εἰς τὸ σχολεῖο τὴν 12ην τὸ μεσημέρι.

Τὰ παιδιά παρακολουθοῦν τὴ ζωὴ τῶν μελισσῶν εἰς εὐρωπαϊκὴν
κυψέλην ἐγκατεστημένην εἰς τὸν Σχ. κῆπον.

Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτὴ τοῦ μελισσοκομικοῦ σταθμοῦ, τὰ παιδιὰ ὅχι μόνον ἔμαθαν πολλὰ γιὰ τὴ μελισσοκομία, ἀλλὰ ἔκαμαν καὶ τόσας παρατηρήσεις γιὰ τὸ ὕλικὸ τῶν ὁποίων ἔγιναν πολλὰ μαθήματα καὶ διήρκεσαν πολλὲς ἡμέρες.

**Πῶς συνέλεγον τὸ ὕλικὸ τῶν παρατηρήσεων
τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰς ἐκδρομὰς καὶ
ἐπισκέψεις.**

Ἐπειδὴ εἶχαμε τὴ γνώμη ὅτι ὅλες αἱ γνώσεις τὲς ὁποῖες μαθαίνουν τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείουμποροῦσαν νὰ στηριχθοῦν ἐπάνω στὲς παρατηρήσεις ποῦ θὰ ἔκαμναν, ἂν μὲ προσοχὴ μελετοῦσαν τὴν περιβάλλουσα φύσιν, τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὴν κίνηση καὶ τὲς ἐργασίες ποῦ γίνονται γύρω τῶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τῆς ΣΤης τάξεως πρὸ πάντων, ἐκάμαμε κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1928—1929 πολλὰς ἐκδρομὰς καὶ πολλὰς ἐπισκέψεις εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη ποῦ γίνεται ἡ μεγαλυτέρα κίνηση καὶ ἐργασία.

Εἰς ὅλες αὐτὰς τὲς ἐκδρομὰς καὶ ἐπισκέψεις τὰ παιδιὰ ἔφερον μαζὶ τῶν τὸ τετράδιον τῶν παρατηρήσεων καὶ σημείωναν περιληπτικὰ ὅλες τὲς παρατηρήσεις ποῦ ἔκαναν, εἴτε εἰς φαινόμενα φυσικά, εἴτε εἰς συμβεβηκότα, εἴτε εἰς ἐργασίας. Πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι τὰ παιδιὰ εἶχαν συνεθίσει νὰ κάμνουν παρατηρήσεις, διότι ἐγνώριζαν ὅτι ἐπάνω εἰς αὐτὰς καὶ δι' αὐτὰς θὰ γινόνταν πολλὰς συζητήσεις στὸ σχολεῖο. Μὲ ἄλλα λόγια ἤξευραν ὅτι στὲς ἐκδρομὰς καὶ στὲς ἐπισκέψεις ἔπρεπε νὰ συλλέξουν ὕλικὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεξεργάζοντο μέσα στὸ σχολεῖο. Γι' αὐτὸ ὅχι μόνον παρετήρουν, ἀλλὰ προσπαθοῦσαν νὰ κάμνουν ὅσο τὸ δυνατόν ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν στὲς συζητήσεις ποῦ γινόνταν, ὅτι δὲν παρε-

τήρησαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ παρατηρήσουν καὶ ὅτι ἄλλοι συμμαθηταὶ των παρετήρησαν καλύτερα καὶ γνωρίζουν περισσότερα. Ἀναπτύσσονταν δηλαδή μεταξὺ τῶν παιδιῶν μιὰ ἄμιλλα παρατηρήσεως, γιὰ ὅ,τι δῆποτε θὰ ἔπιπτε στὰ μάτια των στὸ μέρος ποῦ θὰ ἔκαμναν ἐπίσκεψη. Ἡ ἄμιλλα αὕτη φαινόταν καθαρά στὲς συζητήσεις ποῦ γινόνταν στὸ σχολεῖο γιὰ τὰ πράγματα ποῦ παρετήρησαν, διότι κάθε παιδὶ προσπαθοῦσε νὰ παρουσιάσῃ περισσότερες παρατηρήσεις καὶ δὲν ἤθελε νὰ φανῇ καθυστερημένο. Πολλὰ παιδιὰ πολλές φορές, τόσον ἐπίμονα ὑπεστήριζον τὲς παρατηρήσεις των καὶ τὲς γνώμες των, ὥστε προκαλοῦσαν τὰ ἄλλα παιδιὰ ποῦ εἶχον κάποια ἀμφιβολία, διότι δὲν παρετήρησαν καλὰ τὰ πράγματα, νὰ κάμνουν ἐκ νέου ἐπίσκεψη γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ὅπως αὐτὰ τὰ λέγουν.

Στὲς ἐκδρομὲς αὐτὲς καὶ ἐπισκέψεις τὰ παιδιὰ εἶχαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ κατὰ τὰς παρατηρήσεις των καὶ τὰς συζητήσεις. Ἡμεῖς τὰ παρακολουθήσαμε καὶ τότε μόνον λαμβάναμε μέρος, ὅταν ἠθέλαμε νὰ ὑποδείξωμε κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἀντελήφθησαν, ἢ ὅταν ἔπρεπε νὰ ἀποκριθῶμεν στὲς ἐρωτήσεις ποῦ μᾶς ἀπηύθυναν αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ὀλίγαι.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὰ παιδιὰ ἐμελέτησαν ὅλη τὴν κίνηση ποῦ γίνεται ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴ καὶ ἐργατικὴ τάξιν γύρω ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς πόλεως (Περὶ τὸ Τελωνεῖον) φορτώσεις καὶ ἐκφορτώσεις ἐμπορευμάτων, ἐκτελωνισμούς, ἀποθηκεύσεις, τὰ παντὸς εἶδους ἐμπορεύματα εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα, τόπους προελεύσεως ἐμπορευμάτων καὶ ἀποστολῆς τοιούτων, μέσα μεταφορᾶς, σιδηροδρόμους, ἀτμόπλοια, ἐργάτας καὶ ἐν γένει ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐμπορικὴν κίνηση. Ὡσαύτως ἐμελέτησαν τὴν περὶ τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς κίνησιν. Ἐπεσκέφθημεν ἐργοστάσια, ἐργαστήρια, κεραμοποιεῖα, ἀτμόμυλον, ἀτμό-

πλοια, άνθρακωρυχεϊον, όρνιθοτροφεϊον καί άλλα άξια παρατηρήσεως μέρη. Για να γνωρίσουν τήν ζωή τών χωρικών καί τές έργασίες των έπεσκέφθημεν δύο γειτονικά χωρία. Έπάνω δέ στο ύλικό τών παρατηρήσεων ποῦ έκαμαν τά παιδιά από τές έπισκέψεις αὐτές, στηρίχθηκε ή διδασκαλία τών μαθημάτων, τά όποϊα ήσαν έκ τοῦ κύκλου τών μαθημάτων ποῦ γράφει τό ισχύον πρόγραμμα διά τούς λόγους ποῦ εἴπαμε παραπάνω.

Για να δώσωμε δέ μία εἰκόνα ακριβῆ, πῶς έγινοντο αἱ έπισκέψεις καί έκδρομές αὐτές καί αἱ παρατηρήσεις θά περιγράψω παρακάτω δύο από αὐτές ὅπως ακριβῶς έγιναν.

1ον. Μία έκδρομή κοντά στη θάλασσα. Αἱ παρατηρήσεις καί συζητήσεις τών παιδιών.

10 Ἀπριλίου 1929. Ὡρα 8 πρὸ μεσημβρίας εὔρισκομαι στήν αὐλήν τοῦ σχολείου μου. Τό κουδοῦνι κτυπᾷ εἴσοδο τών παιδιών. Τά παιδιά τῆς ΣΤης τάξεως μένουσι πίσω καί δέν εἰσέρχονται μαζί μέ τά άλλα. Γυρίζω καί τούς λέγω. Παιδιά, τὸ κουδοῦνι κτίπησε, δέν τὸ ἀκούσατε;

Μοῦ ὅπαντοῦν. Κύριε, ἔχομε καιρὸ νὰ πᾶμε έκδρομὴ θέλομε νὰ πᾶμε σήμερα.

Ἀπαντῶ. Ἐχει λίγο κρύο καί φοβοῦμαι νὰ μὴ κρυώσητε.

Ἐπιμένουν νὰ πᾶμε.

Δέχομαι μέ τήν υπόσχεση ὅτι δέν θά ἀκούσω παράπονα ὅτι κρύωσαν, καί τὰ ἔρωτῶ ποῦ θέλουν νὰ πᾶμε.

Συμφωνοῦν νὰ πᾶμε πρὸς τήν θάλασσαν. Μὲ ἔρωτοῦν ἂν θέλω νὰ πάρουν τὰ ἀναγνωστικά τους νὰ κάμωμε καί μάθημα.

Τὰ ἀφίνω στή διάθεσή των.

Συμφωνοῦν νὰ τὰ πάρουν.

Φεύγομε. Δάσκαλος καί παιδιά σὰν καλοὶ φίλοι

κατεβαίνουν στο κεντρικό δρόμο (ὁδὸς Βενιζέλου) ποῦ πάει πρὸς τὴν θάλασσα. Στὸ δρόμο αὐτὸν πολλὰ παιδιὰ ἔχουν τὰ σπίτια τους. Προθυμοποιοῦνται νὰ μοῦ τὰ δείξουν καὶ μοῦ ζητοῦν τὴ γνώμη, ἂν εἶναι καλά.

Κύριε, αὐτὸ εἶναι τὸ σπίτι μας. Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε πῶς τὴν ἔχουμε τὴν αὐλή. Ἐχουμε πρασιές γεμάτες λουλούδια σὰν τοῦ κήπου μας.

Πλησιάζω μαζί με τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν καὶ συζητοῦν γιὰ ὅ,τι βλέπουν στὴ αὐλή. Εἶναι περιφραγμένη με τοῖχο εὐμορφα, χαλικοστρωμένη, καθαρή, με πρασιές ἀπὸ λουλούδια, περιφραγμένες γύρω με κεραμίδια. Ἀρέσει στὰ παιδιὰ καὶ τὴν ἀρέσκειά των ἐκφράζουν στὸ παιδὶ ποῦ εἶχε τὸ σπίτι. Ἀρχίζουν νὰ λέγουν μεταξύ των πῶς ἔχουν καὶ αὐτὰ τὲς αὐλές των.

Προχωροῦμε. Ἄλλο παιδὶ μοῦ λέγει.

Κύριε, αὐτὸ ἐδῶ εἶναι τὸ μαγαζί μας καὶ πλησίον ὁ φούρνος μας. Ψὲς μπήκανε κλέφτες καὶ ἐκλεψαν ἀπὸ τὸ φούρνο δυὸ τσουβάλια ἀλεῦρι ὡς 90 ὀκάδες. Τοὺς ἐπιασαν ὅμως οἱ χωροφύλακες καὶ τώρα τοὺς ἔχουν φυλακή.

Πλησιάζουμε. Τὰ παιδιὰ ζητοῦν πληροφορίες ἀπὸ ποῦ μπήκανε, πῶς μπήκανε, ποιοὶ νὰ ἦταν αὐτοί. Τὸ παιδὶ δίδει τὲς πληροφορίες καὶ συμπληρώνει, ὅτι ἂν τοὺς καταλάβαινε ὁ πατέρας του, θὰ τοὺς σκότωνε. Ἡ συζήτηση ἐξακολουθεῖ. Τί θὰ πάθουν τώρα αὐτοὶ ποῦ κλέψανε καὶ ἐκφέρουν καὶ τὴ γνώμη τους, τὸ τί πρέπει νὰ πάθουν κ.λ.π.

Προχωροῦμε καὶ λέγω στὰ παιδιὰ νὰ σημειώσουν στὲς παρατηρήσεις των τὸ ἐπεισόδιο αὐτό, γιὰ νὰ τὸ συζητήσωμε στὸ σχολεῖο, τοὺς ὑπόσχομαι δὲ ὅτι κάποια ἄλλη ἡμέρα θὰ ἔλθωμε ἐπίτηδες ἐδῶ νὰ ἰδοῦμε καλύτερα τὸ μαγαζὶ καὶ τὸ φούρνο τοῦ παιδιοῦ ποῦ τὰ εἶχε. Τὴν ἴδια προθυμία δείχνουν καὶ ἄλλα παιδιὰ νὰ μοῦ δείξουν ἢ νὰ μοῦ ἀνακοινώσουν κάτι.

Προσπαθῶ νὰ φαίνωμαι εἰς ὅλα πρόθυμος.

Μὲ τὲς ὁμιλίαις αὐτὲς καὶ τὲς συζητήσεις φθάνομε μπροστὰ στὲς ἀποθῆκες ξυλείας, ποῦ εἶναι κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀνάμεσα στὸ σταθμὸ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ στὸ Τελωνεῖο. Ἐκεῖ εἶναι πολλοὶ σωροὶ ἀπὸ σανίδια καὶ δοκοὺς, ἄλλοι μικρότεροι καὶ ἄλλοι μεγαλύτεροι. Παρὰ πέρα βαγόνια γεμᾶτα σανίδια τὰ ὅποια θὰ μεταφέρουν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Θράκης Σουφλί, Διδυμότειχο, Ὀρεστιάδα, Κομοτινὴ καὶ τὰ χωριὰ τῆς Περιφερείας. Ἐργάτες τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν παραλία καὶ γεμίζουν τὰ βαγόνια.

Ἀντίκρυ μας μέσα στὴ θάλασσα δύο πλοῖα ξεφορτώνουν τὸ μὲν ἓνα ξυλεία τὴν ὁποία μετέφερε ἀπὸ τὴ Ρουμανία, τὸ δὲ ἄλλο διάφορα ἐμπορεύματα τὰ ὅποια μετέφερε ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἀπὸ τὰ πλοῖα κατεβάζουν τὰ ἐμπορεύματα μὲ τὸ βίντζι (τροχαλίαν) στὲς μαοῦνες καὶ ἀπὸ τὲς μαοῦνες τὰ μὲν ἐμπορεύματα μεταφέρουν οἱ ἐργάτες στὲς ἀποθῆκες τοῦ Τελωνείου, τὴ δὲ ξυλεία τὴν σωριάζουν μπροστὰ στὲς ἀποθῆκες.

Τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν τὴ συζήτηση. Τί σχῆμα ἔχουν οἱ σωροὶ ἀπὸ τὰ σανίδια. Ἄλλα λέγουν πῶς εἶναι κυβοί, ἄλλα πῶς εἶναι παραλληλεπίπεδα καὶ ζητοῦν νὰ βροῦν τὴν ἀλήθεια. Ζητοῦν νὰ μετρήσουν τὲς διαστάσεις τῶν σωρῶν. Μέτρο δὲν ἔχουν μαζί των. Ἐνας ἐργάτης τὰ εὐκολύνει. Παιδιὰ ἔχω ἐγὼ μέτρο, πάρτε το. Τὸ πέρνουν καὶ ἀρχίζουν τὴ μέτρηση. Μάκρος τόσο. Ὑψος τόσο. Δὲν εἶναι κύβος. Τὰ παιδιὰ σημειώνουν τὰς διαστάσεις στὰ τετράδιά των σύντομα. Μακρ. 4,30 μ. Πλ. 3,15 Ὑψ. 3. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μετροῦν τρεῖς τέσσαρας σωρούς. Ἐπειτα ζητοῦν νὰ βροῦν πόσα σανίδια μπορεῖ νὰ ἔχη κάθε σωρός. Μετροῦν τὲς διαστάσεις ἀπὸ ἓνα σανίδι λεπτότερο καὶ ἀπὸ ἓνα χονδρότερο. Ἐπίσης μετροῦν τὲς διαστάσεις ἀπὸ μιὰ δοκὸ γιὰ νὰ ἴδουν πόσας δοκοὺς μπορεῖ νὰ ἔχη ἓνας σωρὸς ποῦ μέτρησαν τὲς διαστάσεις του. Ὅλα

αὐτὰ τὰ σημειώνουν ἀμέσως στὰ τετράδια γιὰ νὰ τὰ βροῦν στὸ σχολεῖό.

Στρέφουν τὴ συζήτηση στοὺς ἐργάτες οἱ ὅποιοι ξεφορτώνουν τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὲς μαοῦνες καὶ τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν παραλία μπροστὰ στὲς ἀποθῆκες. Πόσο κουραστική εἶναι ἡ ἐργασία των. Πόσο ἡμερομίσθιο πέρνουν. Ἐνὰ πληρώνεται καλὰ ἡ ἐργασία των. Κάμνουν λόγο γιὰ τὰ πλοῖα ἀπὸ τὰ ὅποια ξεφορτώνονται τὰ ἐμπορεύματα. Προσέχουν πῶς τὰ κατεβάζουν ἀπὸ τὸ πλοῖο στὲς μαοῦνες μὲ τὸ βίντζι (τροχαλία). Ρωτοῦν πόθεν τὰ πλοῖα μεταφέρουν τὰ ἐμπορεύματα. Οἱ ἐργάται δὲν τὸ γνωρίζουν. Τρέχουν καὶ ρωτοῦν ἓνα ὑπάλληλο τοῦ Τελωνείου. Μανθάνουν ὅτι τὴν ξυλεία τὴν μεταφέρουν ἀπὸ τὴ Ρουμανία καὶ τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Σύντομα σημειώνουν τὲς πληροφορίες αὐτὲς στὰ τετράδιά των. Ὑστερα ἀπὸ τόση ἐργασία τὰ παιδιὰ τοῦ φάνηκαν πῶς κουράσθηκαν καὶ γι' αὐτὸ τοὺς πρότεινα νὰ πᾶμε κάπου νὰ καθήσωμε. Φύγαμε ἀπὸ τὲς ἀποθῆκες καὶ πηγαίνομε πρὸς ἓνα μέρος τῆς παραλίας ποῦ δὲν ἦτο θόρυβος. Περνοῦμε μπροστὰ σὲ κάποια ἄλλη ἀποθήκη, ποῦ εἶχε ἐπιγραφή «Ἀποθήκη εὐφλέκτων ὑλῶν». Ἦτο μακριὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ κοντὰ στὴ παραλία. Ἀπ' ἔξω ἦσαν πολλὰ βαρέλια καὶ βόμβες (κύλινδροι) γεμᾶτες βενζίνα. Ἀρχίζουν νὰ τὲς ἐξετάζουν μία μία. Θέλουν νὰ μαντέψουν τί ἔχουν μέσα. Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἀποθήκης τοὺς λύει τὴν ἀπορία. Βενζίνα ἢ δινόπνευμα. Μὲ κυττάζουν νὰ ἰδοῦν ἂν τὸ παραδέχομαι. Τὰ βεβαιῶ ὅτι ἔχουν βενζίνα. Συζητοῦν γιὰ τὲς εὐφλέκτους ὑλεις. Ζητοῦν νὰ μετακινήσουν μία βόμβα. Δὲν μποροῦν. Θέλουν νὰ μάθουν ὡς πόσες ὀκάδες βενζίνα ἔχει κάθε βαρέλι καὶ βόμβα. Τοὺς λέγω πῶς μποροῦμε νὰ τὸ βροῦμε. Θέλουν νὰ μάθουν πῶς θὰ τὸ βροῦνε. Τοὺς δεικνύω ποιὲς διαστάσεις θὰ πάρουν γιὰ τοὺς κυλίνδρους καὶ ποιὲς διὰ τὰ βαρέλια. Τρέχουν καὶ πέρνουν ἓνα μέτρο, τὲς με-

τροῦν, τὲς σημειώνουν γιὰ νὰ τὸ βροῦμε στὸ σχολεῖον. Σημειώνουν σύντομα τὲς παρατηρήσεις των καὶ καταβαίνουν στὴ παραλία ὅπου ξαπλώνονται στὴν ἄμμουδιά. Ἀντίκρυ των ἔχουν τὴ νῆσο Σαμοθράκη, γιὰ τὴν ὁποία ἀρχίζουν καὶ κάμνουν συζήτηση, τὴν ὁποίαν καὶ τελειώνουν, μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ νησιοῦ, ποὺ ἄρχισαν νὰ τραγωδοῦν μερικὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα.

Νησάκι μ' ὠμορφο καμαρωμένο

στὰ ξένα κι ἂν μένω δὲν σὲ ξεχνῶ κ.λ.π.

Τὸ τραγοῦδι ἀκολουθοῦν τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν, τὰ ὁποῖα διήρκεσαν μισὴ ὥρα ἐπάνω στὴν ἄμμουδιά.

Ἡ ὥρα εἶναι 11 πρὸ μεσημβρίας. Λέγω πρὸς τὰ παιδιὰ. Αἶ, δὲν πᾶμε τώρα παιδιὰ. Ἔως ὅτου φθάσουμε στὸ σχολεῖο θὰ γίνῃ μεσημέρι. Μερικὰ παιδιὰ μοῦ ἀπαντοῦν. Εἶναι γρήγορα ἀκόμη, κύριε, δὲν κάμαμε ἀκόμη ἀνάγνωση.

Τοὺς ἀπαντῶ. Δὲν πειράζει ἀρκετὰ κουρασθήκατε, αὔριο τὸ πρωὶ θὰ κάμωμε ἀνάγνωση.

Τὰ παιδιὰ δέχθηκαν καὶ μὲ ρωτοῦν, νὰ τοὺς πῶ ποιοὺ κεφάλαιο νὰ προετοιμάσουν γιὰ τὴν ἀνάγνωση. Ἐνα παιδὶ ἀπαντᾷ. Κύριε, αὔριο νὰ διαβάσωμε γιὰ τὴν νῆσο Δῆλο, ἀπὸ τὸ Δελτίο Ερ. Στ. Νεότητος, ποῦ μᾶς ἔδωκες χθές, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, ἂν ἡ Δῆλος εἶναι σὰν τὴν Σαμοθράκη. (Τὸ παιδὶ φαίνεται θὰ εἶχε διαβάσει τὸ σχετικὸ μέρος ποῦ ἔγραφε γιὰ τὴν Δῆλο).

Δὲν πρόφθασα νὰ ἀπαντήσω καὶ τὰ παιδιὰ δέχθηκαν τὴ γνώμη αὐτὴ τὴν ὁποία δέχθηκα καὶ γώ.

Ἐπιστρέφομε. Πέρνομε ἓνα δρομάκι ποῦ περνοῦσε μέσα σὲ ἓνα βάλτο γεμᾶτο βοῦρλα. Τὰ παιδιὰ θυμοῦνται τὰ βοῦρλα, μέσα στὰ ὁποῖα ἡ χήρα Μάνθα ἔχασε τὴν κόρη της τὴν Ἀνθίτσα στὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγιοῦ, καθὼς εἶχανε διαβάσει στὸ ἀναγνωστικὸ τους καὶ μοῦ λέγουν. Κύριε νὰ τὰ βοῦρλα τοῦ Μεσολογγιοῦ πῶχασε ἡ γρηὰ Μάνθα τὴν Ἀνθίτσα της καὶ

ἀρχίζουν νὰ λέγουν κλαίοντας Ἀνθή! Ἀνθίτσα μου! ὅπως καὶ τὸ εἶχανε διαβάσει.

Προχωροῦμε. Στὴν ἄκρη στὸ βάλτο ποῦ ἦτο βαθύς, ἦτο μιὰ γέφυρα καὶ στὰ πλευρὰ δυὸ μικρὰ ὑψώματα. Κάποιο παιδὶ τὴν παρομοιάζει μὲ τὴν γέφυρα τῆς Ἀλαμάνας καὶ λέγει. Παιδιὰ νὰ ἡ γέφυρα τῆς Ἀλαμάνας. Δίδομε τὴν μάχη τῆς Ἀλαμάνας; Τὴν μάχη αὐτὴ τὴν εἶχαν διαβάσει τὰ παιδιὰ στὸ ἀναγνωστικὸ καὶ εἶχαμε κάμει καὶ κάποια ἀναπαράσταση στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου.

Δὲν πρόφθασα νὰ πῶ ἀκόμη τίποτε καὶ τὰ παιδιὰ ὄχι μόνο δέχθηκαν τὴ γνώμη τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ σκόρπισαν ἀμέσως μέσα στὸ βάλτο, ἔκοψαν καλάμια, τὰ ἔδεσαν μὲ φλοῦδες, τὰ κρέμασαν στὸν ὦμο, ἔκοψαν καλάμια γιὰ σπαθιά, καὶ ὀπλισμένα μαζεύονται νὰ δώσουν τὴ μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ἐκλέγουν ἀμέσως τοὺς ἀρχηγοὺς Διᾱκον, Δυοβουνιώτην, Πανουργιᾶν, κάμνουν τρία σώματα καὶ τρέχουν νὰ καταλάβουν τὴ γέφυρα καὶ τὰ ὑψώματα.

Τοὺς φωνάζω. Μὲ ποιὸν θὰ πολεμήσητε; Στέκονται. Σκέπτονται καὶ σὰν ξαφνισμένα λέγουν "Α!!! Λησμονήσαμε νὰ κάμωμε Τουρκικὸ στρατό. Ἀλλὰ κανένα δὲν θέλει νὰ γίνῃ Πασᾶς. Κανένα δὲν θέλει νὰ πάῃ μὲ τὸν Τουρκικὸ στρατό. Τότε τοὺς λέγω. Χωρὶς Τουρκικὸ στρατὸ μάχη δὲν γίνεται. Πᾶμε. Τότε μοῦ λέγει ἓνα παιδί. "Ὁχι κύριε. Θὰ γίνω ἐγὼ Ὅμερ Βρυώνης. Σᾶμπως θὰ γίνω ἀλήθεια; Δέχθηκαν καὶ ἄλλα παιδιὰ νὰ κάμουν Τουρκικὸ στρατὸ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ μάχη. Καὶ ἔτσι ἔκαμαν καὶ σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἡ μάχη ἀρχίζει. Τὰ παιδιὰ ἀπομιμοῦνται ἄριστα τὴν τουρκικὴν προσευχή. Γονατίζουν, προσεύχονται καὶ ὁρμοῦν φωνάζοντα Ἀλάχ! Τὰ παιδιὰ ποῦ ἀποτελοῦσαν Ἑλληνικὸ στρατὸ μάχονται γενναῖα, σπάζουν τὰ καλάμια τους, προσποιοῦνται τοὺς φονευμένους, τοὺς πληγωμένους, τὸν Διᾱκο πῶς πιά-

νεται ζωντανός. Τὸ Δυοβουνιώτη καὶ Πανουργιά ποῦ ἀφίνουν τὸν Διαῖκο. Ἡ μάχη τελειώνει. Τὰ παιδιὰ μαζεύονται καὶ κάνουν τὴν κριτικὴ τῆς μάχης. Εὐρίσκουν ὅτι δὲν ἐπέτυχαν, ὅσο ἔπρεπε. Ἐπαναλαμβάνουν τὴ μάχη. Εὐρίσκουν ὅτι τὴν ἐπέτυχαν. Ζητοῦν τὴ γνώμη μου. Τὰ βεβαιῶ ὅτι τὴν ἔκαμαν καλὰ καὶ τοὺς συνιστῶ νὰ φύγωμε, διότι ἡ ὥρα εἶναι 12 καὶ θὰ πείνασαν. Ἡ χαρὰ δὲν τὰ ἀφήνει νὰ σκεφθοῦν τὴν πείνα. Μοῦ ἀπαντοῦν. Δὲν πεινάσαμε ἀκόμη, κύριε.

Φεύγομε. Στὸ δρόμο ἡ κριτικὴ τῆς μάχης ἐξακολουθεῖ. Μπαίνουμε στὸ κεντρικὸ δρόμο τῆς πόλεως. Τοὺς λέγω: Παιδιά, εἶναι καιρὸς νὰ πάψωμε τὴ συζήτηση γιὰ νὰ μὴ προκαλοῦμε τὴ προσοχὴ τοῦ κόσμου.

Ἡ συζήτηση παύει. Βαδίζομε ἡσυχα καὶ φθάνομε ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἡ ὥρα εἶναι δώδεκα καὶ μισή. Ὡρα γιὰ νὰ πᾶμε στὰ σπήτια μας νὰ φᾶμε. Χαιρετισθήκαμε καὶ φύγαμε.

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ τῆς Ἐκδρομῆς. Μία σειρά ἐπεξεργασίας ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα.

Ἡ ἐκδρομὴ αὐτὴ τὴν ὁποία περιγράψαμε μὲ κάθε ἀκρίβεια, μᾶς ἔδωκε τόσο ὑλικὸ πρὸς ἐπεξεργασία εἰς ὅλα τὰ μαθήματα, ὥστε διήρκεσε περισσότερο ἀπὸ ἓνα μῆνα. Ἐπειδὴ δὲ μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγράψωμε ὅλη τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτή, ποῦ ἔγινε ἐπάνω στὲς παρατηρήσεις, ποῦ ἔκαμαν τὰ παιδιὰ στὴν ἐκδρομή, γι' αὐτὸ θὰ ἀναφέρωμε μίαν μόνον σειράν, ἡ ὁποία ἔγινε ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα.

1. Στὸ μάθημα τῆς Ἀναγνώσεως. Τὰ παιδιὰ διάβασαν τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τῆς νεότητος, γιὰ τὸν πολιτισμὸ τῆς νήσου Δήλου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔκαμαν λόγον, ὡς εἶδαμε στὴν ἐκδρομή, ἐξ ἀφορμῆς τῆς νήσου Σαμοθράκης, ποῦ ἔβλεπαν ἀντίκρου των.

2. Εἰς τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἐξέθηκαν προφορικὰ πῶς ἔγινε ἡ ἐκδρομή.

3. Εἰς ἄλλο μάθημα ἐκθέσεων ἔγραψαν τὰς ἐντυπώσεις των ἀπὸ τὴν ἐκδρομή.

4. Στὸ μάθημα τῆς Γραμματικῆς ἔγινε γλωσσικὴ διατύπωση τῶν παρατηρήσεων, ποὺ εἶχαν σημειώσει στὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων καὶ γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων.

5. Στὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς ἐπάνω στὴν ἐργασία τῶν ἐργατῶν, τὰ χρήματα (κεφάλαια) ποῦ διέθεσαν οἱ διάφοροι ἔμποροι, τὰ κέρδη τῶν κεφαλαίων, τὰ ἐξοδα τῆς μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων, ἐστήριξαν τὰ παιδιὰ πάρα πολλὰ προβλήματα τόκου, ἐταιρείας, ἀπλῆς καὶ συνθέτου μεθόδου τῶν τριῶν, τὰ ὅποια ἔκαμναν μόνα των.

6. Στὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς κλεψιάς ποῦ ἔγινε στὸ φοῦρνο, ποὺ ἐπεσκέφθησαν τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ ἐνὸς φόνου ποὺ ἔγινε γιὰ τὴν κλοπὴ. (Δυὸ παιδιὰ σκότωσαν μιὰ γρηὰ γιὰ νὰ τῆς πάρουν τὰ λεπτὰ) ἔγιναν δυὸ συζητήσεις, αἱ ὅποιαὶ ὡς ἀποτέλεσμα εἶχαν τὸ «οὐ κλέψεις» καὶ «Οὐ φονεύσεις».

7. Στὸ μάθημα τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς ἔγινε συζήτηση γιὰ τὸ βίντζι (τροχαλία) καὶ τὰ διάφορα εἶδη αὐτῶν καθὼς καὶ τὴν χρησιμότητα.

8. Στὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας ἔγινε συζήτηση γιὰ τοὺς κύβους, παραλληλεπίπεδα, κυλίνδρους, βαρέλια καὶ ἐσχημάτισαν διαφορῶν εἰδῶν προβλήματα ἐπάνω στὲς διαστάσεις ποὺ σημείωσαν.

9. Στὸ μάθημα τῆς Χημείας ἔγινε συζήτηση γιὰ τὴν βενζίνα, τὸ οἶνόπνευμα κ.λ.π. καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν.

10. Στὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἔγινε συζήτηση γιὰ τὸν Πειραιᾶ ὡς ἐμπορικὸ λιμένα, γιὰ τὴ Ρουμανία καὶ Σουηδία ὁπόθεν ἔρχεται ἡ ξυλεία στὴν Ἑλλάδα. Ταξείδια ἐπὶ τοῦ χάρτου στὲς χῶρες αὐτές.

Ἐξητάσθη ἡ διάπλαση αὐτῶν (ἐδάφους) ὁ πολιτισμός των καὶ ἔγινε ἡ χαρτογράφηση αὐτῶν.

11. Στὸ μάθημα τῆς Χειροτεχνίας κατεσκεύασαν διάφορα χειροτεχνήματα ἀντικειμένων ποῦ τοὺς ἔκαμαν ἐντύπωση, βαροῦλκον, μαοῦνες, κοροτσάκια, πλοιάρια κ.λ.π.

12. Στὸ μάθημα τῆς Μουσικῆς τραγούδησαν τὸ τραγοῦδι τοῦ νησιοῦ ποῦ ἄρχισαν νὰ τραγουδοῦν στὴν ἐκδρομῇ. Νησάκι μ' ὠμορφο κ.λ.π.

13. Στὸ μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἔγινε ἀναπαράσταση τῆς μάχης τῆς Ἀλαμάνας κατὰ τὴν ἐκδρομῇ. Ἄν λάβωμε ὑπ' ὄψει τὲς παρατηρήσεις τὲς ὁποῖες ἔκαμαν τὰ παιδιὰ στὴν ἐκδρομῇ εἶναι εὐκολο ὁ καθένας νὰ ἐννοήσῃ πόσα μαθήματα ἔγιναν ἢ καλύτερα πόσας συζητήσεις ἔκαμαν γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ὅλου τοῦ ὕλικου τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν.

**Μία ἐκδρομῇ στὴ Δάμια,
χωριὸ μιὰ ὥρα ἔξω ἀπ' τὴν Ἀλεξανδρούπολη.**

Καθὼς εἴπαμε παρὰπάνω, γιὰ νὰ μελετήσουν τὰ παιδιὰ τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν καὶ τὲς ἐργασίες αὐτῶν, ἐκάμαμε καὶ ἐκδρομὲς σὲ τρία χωριά, ποῦ εἶναι γύρω ἀπὸ τὴν Ἀλεξ)πολη καὶ μιὰ ὥρα μακριὰ ἀπὸ αὐτή. Ἀπὸ τὲς ἐκδρομὲς αὐτὲς θὰ περιγράψωμε μόνον μία, ὅσο τὸ δυνατὸ ἀκριβέστερα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγράψωμε καὶ τὲς τρεῖς καὶ ἐλπίζομε νὰ ἀποδείξωμε σὲ μερικοὺς συναδέλφους τῶν χωριῶν, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζονται, ὅτι ὅλα ὅσα λέγομε παρὰπάνω, εἶναι μὲν δυνατὸ νὰ γίνωσι στὰ σχολεῖα τῶν πόλεων, ὅχι ὅμως καὶ τῶν χωριῶν.

Τὴν ἀφορμὴ νὰ κάμωμε τὴν ἐκδρομῇ στὴ Δάμια μᾶς τὴν ἔδωκε ἓνα μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, στὸ ὁποῖο κάναμε συζήτηση γιὰ τὴ μάχη τῶν Δερβενακίων.

Ἐπειδὴ ἤθελα νὰ περιγράψω στὰ παιδιὰ τὰ στενὰ στὰ ὁποῖα ἔγινε ἡ μάχη, τοὺς ἔδειξα ἓνα στενὸ τὸ ὁποῖο ἦτο ἀνάμεσα στὰ βουνὰ μιᾶς μικρᾶς ὀροστοιχίας, ποῦ ἦτο ἀντίκρυ στὸ σχολεῖο, σὲ καμμιὰ ὥρα ἀπόσταση καὶ τοὺς εἶπα νὰ μοῦ ἀναπαραστήσουν τὴ μάχη μὲ λόγια πῶς ἔγινε. Τὰ παιδιὰ ἀφ' οὗ μοῦ ἔκαμαν τὴν ἀναπαράσταση, μοῦ ἐπρότειναν νὰ πᾶμε μιὰ μέρα στὸ χωριὸ στὴ Δάμια ποῦ εἶναι στὴν πλαγιά τῆς ὀροστοιχίας καὶ νὰ ἀναπαραστήσωμε τὴ μάχη μέσα στὸ στενόν. Δέχθηκα τὴν πρόταση τῶν παιδιῶν καὶ ἀπεφασίσαμε νὰ πᾶμε μιὰ μέρα, τὴν ὁποία καὶ ὠρίσαμε.

Ἐφθασε ἡ προσδιωρισμένη ἡμέρα καὶ τὰ παιδιὰ μοῦ ὑπενθύμισαν ὅτι πρέπει νὰ πᾶμε στὸ χωριὸ ποῦ εἶπαμε. Δὲν ἀρνήθηκα τὸ ὅτι πρέπει νὰ πᾶμε, ἀλλ' εἶπα στὰ παιδιὰ, ὅτι ἔμαθα πῶς τὸ χωριὸ αὐτὸ δὲν ἔχει ὅλως διόλου νερὸ καὶ ἐπομένως πῶς θὰ περάσωμε μιὰ μέρα χωρὶς νερὸ καὶ μάλιστα μὲ τόση ζέστη. Ἦτο Μάης. Τὰ παιδιὰ μοῦ ἀπήντησαν πῶς μποροῦν νὰ πάρουν μαζί των δοχεῖα μὲ νερὸ καὶ νὰ καταβαίνουν καὶ στὸ ποτάμι, ἂν λάβουν ἀνάγκη νὰ παίρνουν νερό.

Τοὺς ἀπαντῶ ὅτι τὸ ποτάμι εἶναι μιὰ ὥρα μακριὰ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φέρουν νερὸ μὲ τὰ δοχεῖα. Ἐπομένως νὰ ἀναβάλωμε γιὰ ἄλλῃ μέρα, ἀφ' οὗ προτῆτερα φροντίσομε, πῶς θὰ ἐξασφαλίσωμε τὸ νερὸ ποῦ χρειαζόμεθα. Ἔτσι τελείωσε ἡ συζήτηση.

Μόλις τελείωσε τὸ μάθημα τὰ παιδιὰ ἔκαμαν μιὰ σύντομη καὶ πρόχειρη συνεδρίαση, στὴν ὁποία ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἀμέσως τὸν Πρόεδρο τῆς ἐπιτροπῆς των μὲ ἓνα ἄλλο παιδί στὸ χωριόν, γιὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Δάμιας πῶς εἶναι δυνατό νὰ προμηθευθῇ νερὸ γιὰ σαράντα παιδιὰ καὶ γιὰ μιὰ μέρα. Μόλις τὸ ἀπεφάσισαν καὶ τὸ ἔκαμαν ἀμέσως. Τὰ δυὸ παιδιὰ μὲ τὰ ποδήλατα πῆγαν στὸ χωριὸ καὶ συνεννοήθηκαν μὲ τὸν Πρόεδρο, ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση δέχθηκε νὰ φροντίσῃ νὰ προ-

μηθεύση στὰ παιδιὰ νερό γιὰ μιὰ μέρα καὶ ὅτι ἄλλο ἤθελαν. Μάλιστα εἶπε στὰ παιδιὰ πῶς τὸ θεωρεῖ μεγάλη τιμὴ καὶ αὐτὸς καὶ τὸ χωριὸ τὸ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ παιδιὰ τὸ χωριό τους. Τὰ παιδιὰ ἀφ' οὗ ηὐχαρίστησαν τὸν Πρόεδρο ἐπέστρεψαν ἀμέσως στὴν πόλη καὶ ἀνεκοίνωσαν τὸ ἀποτέλεσμα στὰ ἄλλα παιδιὰ. Δὲν ἐβράδυνασε ἀκόμη, ὅτε τὰ ἴδια παιδιὰ ποῦ πῆγαν στὴ Δάμια μὲ ἐπεσκέφθηκαν στὸ σπῆτί μου καὶ μὲ μεγάλη χαρὰ μοῦ ἀνεκοίνωσαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας των. Ἐνέκρινα τὴν ἐνέργειάν των καὶ ἠύξησα τὴ χαρὰ των μὲ ἓνα μπράβο παιδιὰ, τὰ ἐβεβαίωσα δὲ ὅτι πολὺ πρωὶ θὰ εἶμαι ἕτοιμος γιὰ νὰ πᾶμε στὴ Δάμια. Μὲ καληνύκτησαν καὶ ἔφυγον ἐνθουσιασμένα ἀπὸ τὴ χαρὰ των.

Τὴν ἄλλη μέρα 15 Μαΐου λίγο μετὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, εὐρισκόμουν στὸ σχολεῖο. Τὰ παιδιὰ εἶχαν συγκεντρωθῇ στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου. Τὸ καθένα κρατοῦσε στὸ χέρι ἀπὸ ἓνα καλάθι, ἢ ἓνα σάκκο μὲ τὰ τρόφιμα, ποῦ θὰ ἔπερνε μαζί του. Μὲ χαιρέτησαν ὅλα μὲ χαρὰ καὶ μὲ περικύκλωσαν νὰ μοῦ ἀνακοινώσουν πῶς κατώρθωσαν νὰ πᾶμε στὴ Δάμια, ὅπου θὰ ἔχωμε καὶ νερό καθὼς ὑπεσχέθη ὁ Πρόεδρος τοῦ χωριοῦ. Ὅλα ἤθελαν κάτι νὰ μοῦ ποῦν γιὰ νὰ δείξουν τὴ χαρὰ των. Δέχομαι πρόθυμα τὰς ἀνακοινώσεις ὅλων, συμερίζομαι τὴν χαρὰ των καὶ τοὺς λέγω. Τὰ καλὰ παιδιὰ μποροῦν πολλὰ πράγματα νὰ κατορθώσουν, ἀρκεῖ μόνο νὰ θελήσουν καὶ νὰ ἐνεργήσουν ὅπως πρέπει. Σεῖς σ' ἄν καλὰ παιδιὰ τὸ κατωρθώσατε.

Ἡ ὥρα εἶναι ἔξ τὸ πρωί. Ἐτοιμοί. Ἐκινουῦμε ἀπὸ τὸ σχολεῖο σ' ἄν ἀγαπημένη οἰκογένεια (μόνο ἡ ΣΤη τάξη) καὶ προχωροῦμε πρὸς τὸ δρόμο τῆς Δάμιας. Περνοῦμε τὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ποῦ περνᾷ στὴν ἄκρῃ στὴν πόλη καὶ τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν νὰ τραγουδοῦν τραγούδια τῆς ἄνοιξης. Λίγο πιὸ πέρα σὲ δέκα λεπτὰ ἀπόσταση φθάνομε σὲ ἓνα συνοικισμό

ποῦ λέγεται Ἐξώπολη. Τὰ παιδιὰ στέκονται. Τὰ ρωτῶ γιατί στάθηκαν. Μοῦ ἀπαντοῦν πῶς θέλουν νὰ περάσουν νὰ ἰδοῦν τὸ σχολεῖο ποῦ ἦτο ἐκεῖ κοντά. Τοὺς ἀπαντῶ ὅτι αὐτὴ τὴν ὥρα θὰ εἶναι κλειστὸ καὶ ὅτι μποροῦν μόνον νὰ πᾶνε νὰ ἰδοῦν τὴν αὐλὴ καὶ τὸν κῆπο ἃν ἔχουν. Πηγαίνομε. Παρατηροῦν τὴ μικρὰ αὐλὴ τοῦ σχολείου καὶ ἓνα κομματάκι κῆπο ποῦ εἶχε. Τὸ κτίριο τοῦ σχολείου χαμηλὸ μικρό. Ἀπὸ ἓνα παράθυρο παρατηροῦν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σχολείου. Ἀρχίζουν τὴ συζήτησι. Βγάζουν τὸ συμπέρασμα. Αὐτὸ δὲν κάνει οὔτε γιὰ σπῆτι χωρικοῦ, ὅχι γιὰ σχολεῖο. Ἡ αὐλὴ μικρὴ οὔτε γιὰ κότες. Ὁ κῆπος μόνον μιὰ πρασιά. Σημειώνουν πρόχειρα στὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων σύντομες παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς Ἐξώπολης.

Προχωροῦμε. Τὰ παιδιὰ συνεχίζουν τὰ τραγούδια. Βαδίζομε ἀνάμεσα σὲ δένδρα μεγάλα καταπράσινα.

Ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ δρόμου οἱ γεωργοὶ στὰ χωράφια των, ἄλλοι βοτανίζουν τὰ καταπράσινα σιτάρια καὶ ἄλλοι ὀργώνουν τὰ ἄσπορα χωράφια γιὰ νὰ σπείρουν καλαμπόκι καὶ σουσάμι. Τὰ πουλιὰ μὲ τὰ κελαηδήματα κάμνουν ὀλόκληρὴ συναυλία καὶ σκορπίζουν χαρὰ εἰς ὅλη τὴ φύση.

Σὲ κάθε χωράφι ποῦ βλέπουν τὰ παιδιὰ γεωργοὺς στέκονται καὶ κάμνουν συζήτησι. Τί χῶμα ἔχει τὸ χωράφι. Ἄν εἶναι κοπρισμένο. Ἄν εἶναι καλὰ καλλιεργημένο. Μοῦ ἀπευθύνουν ἐρωτήσεις. Γιατί τὸ ὀργώνουν ἀπὸ ὅλες τὰς ἄκρες τετραγωνικὰ καὶ ὅχι ἀπὸ μία, μὲ τὴ σειρὰ ἀπὸ τὴν μία ἄκρῃ στὴν ἄλλῃ. Ποιὸ εἶναι τὸ καλὺτερο ὄργωμα. Πόσες φορές πρέπει νὰ τὸ ὀργώσουν. Τί λίπασμα πρέπει νὰ ρίξουν στὸ καλαμπόκι. Τί στὸ σουσάμι κ.λ.π.

Ἐκφέρουν τὰς κρίσεις των. Αὐτὸ τὸ χωράφι ποῦ ἔχει κόκκινο χῶμα καὶ εἶναι γεμᾶτο λιθάρια δὲν κάνει ὅχι σουσάμι, ἀλλ' οὔτε ρίγανι. Αὐτὸ ποῦ ἔχει

μαυρόχωμα καὶ εἶναι κοπρισμένο, ἂν ἔχη καὶ δυὸ
τρεῖς βροχὲς θὰ κάμῃ καλαμπόκι ποῦ δὲν θὰ φαί-
νεται μέσα καβαλάρης. Αὐτὸς ὁ γεωργὸς ἔσπειρε
καλὰ τὸ σουσάμι κι ἂν βρέξῃ καμμιά βροχοῦλα θὰ
φυτρώσῃ πολὺ καλὰ. Αἱ συζητήσεις ἐξακολουθοῦν.
Σημειώνουν σύντομα τὲς παρατηρήσεις των στὰ τε-
τράδιά των.

Προχωροῦμε. Ἀναβαίνομε πρὸς τὸ χωριὸ ποῦ
εἶναι στὸ ὕψωμα. Εἰς ἀπόσταση δέκα λεπτῶν ἀπὸ τὸ
δρόμο τὰ παιδιὰ διακρίνουν καλύβες. Μερικὰ παιδιὰ
λέγουν πῶς εἶναι βλάχικες τῶν Καρακατσαναίων.
Ἄλλα παιδιὰ προτείνουν νὰ πᾶμε νὰ τὲς ἰδοῦμε.
Μακριὰ ἀπὸ τὲς καλύβες, στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ
διακρίνονται νὰ βόσκουν πρόβατα καὶ ἀκούονται τὰ
κουδούνια των καὶ τὰ γαυγίσματα τῶν σκύλων. Τὰ
γαυγίσματα αὐτὰ κάμνουν τὰ παιδιὰ νὰ δειλιάσουν
καὶ νὰ φοβοῦνται νὰ πᾶμε. Μὲ ἐρωτοῦν γιὰ νὰ ἰδοῦν
τί γνώμην ἔχω. Τοὺς λέγω πῶς μπορούμε νὰ πᾶμε
προφυλακτικὰ καὶ ἂν ἰδοῦμε σκυλιὰ δὲν πλησιάζομε.
Ἀποφασίζουν νὰ πᾶμε. Γυρίζομε πρὸς τὲς καλύβες
σιγὰ σιγὰ καὶ προσεκτικὰ. Λίγο μακριὰ διακρίνομε
ἓνα Βλάχο. Εἶναι ὁ κύριος ποῦ ἔχει τὲς καλύβες καὶ
τὰ πρόβατα. Τοῦ φωνάζομε καὶ τὸν παρακαλοῦμε
νὰ σταθῇ. Στέκεται. Τὸν φθάνομε. Μᾶς ἐρωτᾷ τί
τὸν θέλομε. Τὰ παιδιὰ τὸν χαιρετοῦν καὶ τοῦ ἀπαν-
τοῦν ὅτι θέλουν νὰ ἰδοῦν τὲς καλύβες. Ὁ Βλάχος
δέχεται μὲ προθυμία, γυρίζει πρὸς τὲς καλύβες καὶ
λέγει στὰ παιδιὰ. Πᾶμε εὐχαρίστως. Προχωροῦμε.
Τὰ σκυλιὰ μᾶς ἀντιλαμβάνονται καὶ ὀρμοῦν. Τὰ παι-
διὰ φοβοῦνται. Ὁ Βλάχος τὰ καθησυχάζει. Μὴ φο-
βεῖσθε τώρα ποῦ εἴμεθα μαζὶ δὲν πειράζουν. Καὶ
πράγματι, τὰ σκυλιὰ μόλις ἀντελήφθησαν τὸν κύριόν
των, παύουν τὰ γαυγίσματα καὶ σείουν τὲς οὐρὲς των.

Φθάνομε στὲς καλύβες. Ὁ Βλάχος τὲς ἀνοίγει
καὶ καλεῖ τὰ παιδιὰ νὰ τὲς ἰδοῦν. Τὰ παιδιὰ μὲ με-
γάλο διαφέρον τὲς ἐπισκέπτονται ὅλες καὶ τὲς παρα-

τηροῦν. Εἶναι φκιασμένες ἀπὸ καλάμι καὶ ἔχουν σχῆμα
γωνιοῦ γιὰ νὰ χύνουν τὸ νερὸ εὐκολα ἔξω. Μέσα ὁλο-
κάθαρες καὶ γεμάτες ἀπὸ κάδους μὲ τυριά, βούτυρα,
γάλατα. Καζάνια ποῦ πῆζουν τὸ τυρί. Μικροὺς κά-
δους στοὺς ὁποίους ἀρμέγουν τὸ γάλα. Ἀπ' ἔξω μάν-
δρες ποῦ κοιμῶνται τὰ πρόβατα. Τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν
τὴ συζήτηση γιὰ τὸ καθένα ποῦ παρατηροῦν. Ἀπευ-
θύνουν γιὰ τὸ καθένα στὸ Βλάχο ἐρωτήσεις. Πῶς
ἀρμέγουν τὰ πρόβατα. Πῶς στραγγίζουν τὸ γάλα.
Πῶς πῆζουν τὸ τυρί, τὸ γιοῦρτι. Πῶς κοπανίζουν
τὸ γάλα. Πῶς βγάζουν τὸ βούτυρο. Πόσο πωλοῦν
τὸ τυρί, τὸ βούτυρο, τὰ μαλλιά, Πόσο τυρὶ δίδει
κάθε προβατίνα. Πόσα πρόβατα ἔχει. Πόσους τσο-
πάνηδες. Καὶ αἱ ἐρωτήσεις δὲν τελειώνουν. Γιαυτὸ
λέγω στὰ παιδιὰ.

Παιδιὰ ἀντὶ νὰ πᾶμε στὴ Δάμια φαίνεται θὰ πε-
ράσωμε ἐδῶ τὴν ἡμέρα.

Τὰ παιδιὰ μοῦ ἀπαντοῦν. Θὰ φύγωμε, κύριε, καὶ
θὰ ἔλθωμε μιὰ ἄλλη μέρα ποῦ θὰ εἶναι καὶ τὰ πρόβατα
ἐδῶ.

Ὁ Βλάχος μὲ πρόλαβε καὶ λέγει στὰ παιδιὰ.
Ἔτσι νὰ κάμετε, παιδιὰ, ἀλλὰ νὰ μὲ εἰδοποιήσετε
ἀπὸ τὴν προηγουμένη ἡμέρα γιὰ νὰ εἶμαι καὶ γὼ ἐδῶ.
Τὰ παιδιὰ εὐχαρίστησαν τὸ Βλάχο τὸν χαιρέτησαν
καὶ φύγαμε, ἀφοῦ σημείωσαν στὸ τετράδιό τους τὲς
παρατηρήσεις των γιὰ τὴ βλάχικη ζωή.

Ἀναβαίνομε πρὸς τὸ χωριό. Πλησιάζομε. Ἀπὸ
μακρὰ μᾶς βλέπει ὁ Παπᾶς τοῦ χωριοῦ ποὺ δούλευε
στὸν κῆπο του καὶ καταβαίνει στὸ δρόμο νὰ μᾶς περι-
μείνει. Τὰ παιδιὰ τὸν βλέπουν καὶ μοῦ λέγουν. Κύριε,
ἓνας παπᾶς ψηλὰ στὸ δρόμο· φαίνεται πῶς θὰ εἶναι
ὁ Παπᾶς τοῦ χωριοῦ. Τοὺς ἀπαντᾷ ὅτι αὐτὸς θὰ εἶναι
καὶ θὰ κατέβηκε νὰ μᾶς περιμείνει. Πράγματι δὲ
γελασθήκαμε· διότι ὁ Παπᾶς εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν
Πρόεδρο τῆς κοινότητος τοῦ χωριοῦ, πῶς τὰ παιδιὰ
ἐνὸς σχολείου τῆς Ἀλεξ)πολης θὰ ἐπεσκέπτοντο τὸ

χωριό. Ἐθεώρησε λοιπὸν καθήκόν του, μόλις τὰ εἶδε ἀπὸ μακρυά, νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ καταβῇ στὸ δρόμο νὰ τὰ περιμεῖνῃ. Ἦτο μορφωμένος καὶ εὐγενής. Πολὺ πρόθυμα καὶ γελαστὰ καλοσώρισε τὰ παιδιὰ ἀπὸ μακρυά.

Καλῶς τὰ παιδιὰ. Πῶς καὶ μᾶς κάματε αὐτὴ τὴν τιμὴ στὸ χωριό μας, καλὰ παιδιὰ;

Τὰ παιδιὰ χαιρετοῦν μὲ σεβασμὸ τὸν Παπᾶ καὶ ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς των ἀπαντᾷ στὸ Παπᾶ.

Τὸ χωριό σας εἶναι ἀντίκρυ ἀπὸ τὸ σχολεῖο μας. Κάθε μέρα τὸ βλέπαμε ἀπὸ τὴν αἵθουσά μας. Σήμερα ἀπεφασίσαμε νὰ ἔλθωμε νὰ τὸ ἰδοῦμε.

Πολὺ καλὰ ἀπαντᾷ ὁ Παπαγιάννης Χαλκίδης (ἔτσι ἐδήλωσε πῶς τὸν λέγουν) καὶ τὰ ρώτησε ἂν θέλουν νὰ τὰ συνοδεύσῃ καὶ αὐτός.

Τὰ παιδιὰ τὸν εὐχαρίστησαν καὶ δέχθηκαν πρόθυμα νὰ τὰ συνοδεύσῃ καὶ ὁ Παπαγιάννης.

Ἀναβαίνομε ὅλοι μαζὶ καὶ φθάνομε στὴ Πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ἔταν ἡ ὥρα ἦτο 10 πρὸ μεσημβρίας ἀκριβῶς. Ἔτσι φθάνομε στὸ τέρμα τῆς ἐκδρομῆς, ὕστερα ἀπὸ τέσσαρες ὥρες, ἀφ' ὅτου ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη καὶ ὕστερα ἀπὸ τόσες παρατηρήσεις, κρίσεις καὶ τραγούδια, χωρὶς τὰ παιδιὰ νὰ παρουσιάζουν καμμιὰ κούραση. Τὰ παιδιὰ ἀφήνουν τὰ καλάθια καὶ τὲς τσάντες των μὲ τὰ τρόφιμα γύρω ἀπὸ ἓνα δένδρο μεγάλο, τὸ ὁποῖον στολίζει τὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ καὶ κάθονται στὴ σκιά του, ὅπου τὰ δροσίζει ἐλαφρὸ καὶ δροσερὸ ἀεράκι.

Σὲ λίγο φθάνει ὁ Πρόεδρος τοῦ χωριοῦ ὁ ὁποῖος καλοσωρίζει τὰ παιδιὰ πρόθυμα καὶ τοὺς λέγει. Πιστεύω νὰ σᾶς φθάσῃ τὸ νερὸ ποῦ φέραμε γιὰ ὅλη τὴν ἡμέρα. Νὰ τὸ βαρέλι γεμᾶτο, ἔχει 200 ὀκάδες, τὸ φέραμε ἀπὸ τὲς τρεῖς βρύσες ποῦ εἶναι κοντὰ στὸ ποτάμι. (Οἱ χωρικοὶ ἔπερναν νερὸ ἀπὸ τὲς βρύσες αὐτὲς ποῦ ἦσαν μισὴ ὥρα μακρυά). Ὁ Πρόεδρος ρώτησε ἐπίσης τὰ παιδιὰ ἂν χρειάζονται καὶ τίποτε ἄλλο νὰ

τούς τὸ φέρουν. Τὰ παιδιὰ εὐχαρίστησαν τὸν Πρόεδρο γιὰ τὴν προθυμία του καὶ τοῦ ἀπήντησαν ὅτι δὲν χρειάζονταν τίποτε ἄλλο. Εὐχαρίστησα καὶ ἐγὼ τὸν κ. Πρόεδρο καὶ τοῦ ἐδήλωσα ὅτι τὰ παιδιὰ ἔχουν ὅλα τὰ χρειζόμενα καὶ δὲν θὰ χρειασθοῦν τίποτε. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἡμέρα ἐργάσιμη γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν ἐργασία του, μποροῦσε νὰ πάῃ στὴ δουλειά του χωρὶς νὰ τὸν παρεξηγήσωμεν. Ὁ κ. Πρόεδρος μᾶς ἐχαιρέτησε καὶ ἔφυγε στὴν ἐργασία του.

Τὴν ἴδια ὥρα ἦλθε καὶ ἡ Διδασκάλισσα τοῦ χωριοῦ μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου της, μᾶς ἐχαιρέτησαν καὶ μᾶς προσεκάλεσαν νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ σχολεῖο των. Τὰ παιδιὰ δέχθηκαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκληση καὶ ὅλοι μαζί πηγαίνομε πρὸς τὸ σχολεῖο, τὸ ὁποῖον εἶναι στὴν ἀνατολικὴ ἄκρῃ τῆς πλατείας. Εἶναι ἓνα κτίριο μὲ δυὸ πατώματα, στὸ ἐπάνω εἶναι τὸ σχολεῖο καὶ στὸ κάτω εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ. Τὰ παιδιὰ εἰσέρχονται πρῶτα στὴν ἐκκλησία, τὴν ὁποία παρατηροῦν μὲ μεγάλο διαφέρον. Τὸ ἱερό, τὸ ἀνδρῖκιο, (ἀνδρωνίτην) τὰ σκεύη, τὰ ἐπιπλα, τὰς εἰκόνας, τὰ ἐξετάζουν ἓνα ἓνα καὶ μὲ τὴ σειρά. Ζητοῦν νὰ διαβάσουν τὲς ἐπιγραφές ποῦ ἔχουν αἱ εἰκόνες. Δὲν μποροῦν, εἶναι Βουλγαρικές. Μαθαίνουν πῶς τὸ χωριὸ ἦταν Βουλγάρικο καὶ ὅτι οἱ Βούλγαροι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ χωριὸ στὸ 1920 καὶ τώρα κατοικοῦν πρόσφυγες Πόντιοι. Κάποιο παιδὶ πρόσφυξ ἀπὸ τὴ Βουλγαρία ξεύρει τὴν Βουλγαρικὴ γλῶσσα καὶ ἀρχίζει καὶ διαβάζει δυνατὰ ὅλες τὲς ἐπιγραφές. Τὰ παιδιὰ κρατοῦν σύντομες σημειώσεις.

Βγαίνομε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἀναβαίνομε στὸ σχολεῖο. Ἡ διδασκάλισσα γελαστὴ ὑποδέχεται τὰ παιδιὰ. Ἐξακολουθεῖ ἡ ἴδια παρατήρηση τῶν παιδιῶν. Θρανία, πίνακες, καθίσματα, χάρτες, εἰκόνες, βιβλιοθήκη, ἐξετάζονται ἓνα ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Σὲ κάποια γωνία διακρίνουν ἓνα χαρτοτέχνημα, τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τὸ ἐξετάζουν μὲ περι-

έργεια, διστάζουν νὰ πιστεύσουν ὅτι εἶναι ἔργον τῶν παιδιῶν. Ἐρωτοῦν τὴν διδασκάλισσα ἂν εἶναι ἔργον τῶν παιδιῶν. Μανθάνουν ὅτι τὸ ἔκαμαν τὰ παιδιὰ μὲ τὴ βοήθεια καὶ ὁδηγία τῆς διδασκαλίσσης. Κρατοῦν σύντομες σημειώσεις γιὰ ὅσα βλέπουν.

Εἶναι μεσημέρι. Ἡ ἐπίσκεψη τελειώνει καὶ λέγω στὰ παιδιὰ.

Παιδιὰ, εἶναι καιρὸς γιὰ νὰ φᾶτε. Ἡ ὥρα πέρασε, θὰ πεινάσατε. Τὰ παιδιὰ χαιρετοῦν τὴ διδασκάλισσα, καταβαίνουν πάλι στὴ πλατεῖα καὶ προχωροῦν πρὸς τὸ δένδρο, ὅπου ἔχουν τὰ τρόφιμα. Μερικὰ παιδιὰ τρέχουν γύρω στὲς φράκτες τῶν κήπων, ποῦ εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀνθισμένες ἀγράμπελες, κόβουν ὀλόκληρα δεμάτια, τὲς φέρνουν καὶ τὲς στρώνουν στὴ σκιά γιὰ νὰ καθίσουν νὰ φάγουν. Κάμνουν ἓνα λουλουδένιο καὶ μυρωδᾶτο στρώμα ποῦ χαίρεται ὁ καθένας νὰ τὸ βλέπη. Κάθονται ὅλα σὲ ἓνα κύκλο καὶ ἀνοίγουν τὰ καλάθια καὶ τὲς τσάντες των καὶ βγάζουν ὅ,τι τρόφιμα ἔχει τὸ καθένα. Αὐγά, τυρί, σαλάμι, κεφτέδες, κρέας βραστό, σαρδέλες, μαρούλια, κρεμμυδάκια εἶναι τὰ φαγητά των. Μερικὰ ἔχουν καὶ κάποιον περίσσευμα μὴ τυχὸν καὶ δὲν ἔχει κανένα παιδὶ φαγητό. Εἶναι ὅλα ἔτοιμα καὶ πρόκειται νὰ ἀρχίσουν νὰ φᾶνε.

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ὁ Παπαγιάννης ὁ ὁποῖος μᾶς συντροφεύει καὶ πρόθυμα μᾶς εὐκολύνει εἰς ὅ,τι μᾶς χρειασθῇ, μὲ προσκαλεῖ νὰ πᾶμε στὸ σπῆτι του νὰ φᾶμε.

Τὰ παιδιὰ τὸν ἀκοῦνε καὶ ἀρχίζουν νὰ διαμαρτύρωνται καὶ νὰ φωνάζουν.

Ὁχι, κύριε, δὲν θὰ πᾶτε, ἐμεῖς σᾶς περιμένομε νὰ φᾶμε μαζί.

Γυρίζω καὶ λέγω στὰ παιδιὰ. Σεῖς, παιδιὰ, νὰ φᾶτε, ἐγὼ θὰ φάγω ἀργότερα.

Ὁ Παπαγιάννης ἐπιμένει νὰ μὲ πάρῃ στὸ σπῆτι του καὶ λέγει πῶς ἔχει τὸ φαγητὸ ἔτοιμο.

Τὰ παιδιὰ ἐπιμένουν νὰ μὲ κρατήσουν στὸ τρα-

πέζι των. Τότε ὁ Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν παιδιῶν ἔρχεται καὶ παρακαλεῖ τὸν Παπαγιάννη ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν νὰ καθίση καὶ αὐτὸς στὸ τραπέζι των καὶ ἂν θέλῃ, ἃς στείλῃ ἓνα παιδί νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ σπῆτί του καὶ τὸ φαγητὸ ποῦ ἔχει ἕτοιμο.

Ἔτσι καὶ ἔγινε. Παπᾶς, δάσκαλος καὶ παιδιὰ καθίσαμε σὲ ἓνα κύκλο καὶ μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Παπαγιάννη ἀρχίσαμε νὰ τρῶμε. Σὲ καλύτερο τραπέζι δὲν θυμᾶμαι νὰ κάθησα νὰ φάγω. Τὰ παιδιὰ ὅλο χαρὰ καὶ προθυμία ζητοῦν μὲ κάθε τρόπο, νὰ περιποιηθοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, καὶ ὅλα μαζὶ νὰ περιποιηθοῦν τὸν Παπᾶ καὶ τὸ δάσκαλο. Πάρτε καὶ ἀπὸ τοῦτο. Πάρτε καὶ ἀπὸ κεῖνο. Πάρτε καὶ ἀπὸ μένα. Ὅλα κᾶτι θέλουν νὰ προσφέρουν γιὰ νὰ δείξουν τὴν προθυμία των.

Τὸ φαγητὸ τελειώνει καὶ ἀρχίζουν τὰ τραγούδια. Δυὸ κορίτσια ψήνουν καὶ καφέ (φαίνεται εἶχαν μαζὶ των) καὶ προσφέρουν στὸν Παπαγιάννη καὶ σὲ μένα.

Μετὰ τὸ φαγὶ συνέστησα στὰ παιδιὰ νὰ ἀναπαυθοῦν ὅσο θέλουν γιὰ νὰ ξεκουρασθοῦν καὶ μετὰ τὸ μεσημέρι ὅλα μαζὶ νὰ κάμουν τὸ γῦρο τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς περιοχῆς του καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ γνωρίσουν καλὰ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, γιατί εἶναι δυνατὸ καμμιά φορὰ νὰ κατοικήσωμε καὶ μεῖς σὲ χωριὸ καὶ πρέπει νὰ γνωρίζωμε, πῶς πρέπει νὰ ζήσωμε. Τὰ παιδιὰ πρόθυμα δέχθηκαν ὅ,τ. τοὺς εἶπα. Καὶ ἐγὼ μὲν πέρασα ἀντικρυ ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴ σκιά μιᾶς γέρικης ἐληᾶς νὰ ἡσυχάσω, ὁ δὲ Παπαγιάννης πῆγε στὸ σπῆτι του.

Τὰ παιδιὰ μόλις φύγαμε μεῖς πράγματι ἡσύχασαν καμμιά ὥρα καὶ καμμιά φωνὴ δὲν ἀκούονταν. Ἀργότερα ἀνταμώθηκαν μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ τὰ ὅποια ἐξοικειώθηκαν μαζὶ των καὶ ἄρχισαν νὰ παίζουν τὴν μπάλλα. Τὸ παιγνίδι θὰ διήρκεσε καμμιά ὥρα καὶ ὕστερα τὰ παιδιὰ ὅλα μαζὶ, ἡσυχὰ ἄρχισαν νὰ κάνουν τὸ γῦρο τοῦ χωριοῦ. Εἶχαν ὁδηγοὺς τὰ παιδιὰ

τοῦ χωριοῦ. Γύρισαν τὰ σπίτια των, τὲς αὐλές των, τοὺς κήπους των, τὰ χωράφια των, τὰ ἀμπέλια των, τὰ εἶχαν ὅλα γύρω στὰ σπίτια των. Τὰ σπήτια τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἦσαν πολὺ ἀραιὰ καὶ τὸ καθένα εἶχε τὴν περιουσία του γύρω.

Ἡ ὥρα εἶναι 6 μετὰ τὸ μεσημέρι ὁπότε ἔρχομαι στὴν πλατεῖα μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συγκεντρώσω τὰ παιδιά γιὰ νὰ φύγωμε. Δὲν ἤῤῥα κανένα στὴν πλατεῖα. Ἐνα σφύριγμα ἔφθασε νὰ τὰ συγκεντρώσω ὅλα σὲ λίγα λεπτά.

Μόλις τὰ συνεκέντρωσα μοῦ λέγουν. Τί θέλετε, κύριε; Τοὺς ἀπαντῶ. Σᾶς θέλω νὰ ἐτοιμασθῆτε νὰ φύγωμε καὶ νὰ πᾶμε σιγὰ σιγὰ γιὰ νὰ μὴ κουρασθῆτε.

Τότε μερικά παιδιά μοῦ λέγουν. Κύριε, εἶπαμε ὅτι ὅταν ἔλθωμε στὴ Δάμια θὰ δώσωμε τὴ μάχη τῶν Δερβενακίων. Τοὺς ἀπαντῶ: ἔχετε δίκαιο, τὸ ἐλησμόνησα. Ποῦ θὰ τὴν δώσητε; Τὰ παιδιά μὲ μιὰ φωνὴ μοῦ ἀπαντοῦν. Νά, σὲ κείνη τὴ χαράδρα ποὺ βλέπαμε ἀπὸ τὸ σχολεῖο, καὶ μοῦ ἔδειξαν τὴν χαράδρα ποῦ ἦταν παράπλευρα στὸ χωριὸ καὶ ἀνάμεσα σὲ δυὸ ὑψώματα. Ἐτοιμασθῆτε λοιπὸν νὰ ἀναπαραστήσητε τὴν μάχην, ἀλλὰ προσπαθήσατε νὰ τὴν ἐπιτύχητε, διότι δὲν ἔχομε καιρὸ γιὰ νὰ τὴν ἐπαναλάβητε.

Τὰ παιδιά συγκεντρώνονται ἀμέσως, ἐκλέγουν τοὺς ἀρχηγούς των, Κολοκοτρώνην, Πλαπούταν, Νικήταν καὶ Παπαφλέσαν, καταρτίζουν τὰ σώματα καὶ κανονίζουν τὸ σχέδιο τῆς ἐκτελέσεως. Ἐκλέγουν τὸν Δράμαλη καὶ καταρτίζουν τὸν στρατὸν του. Ἐπειδὴ τὰ παιδιά εἶναι ὀλίγα πέρνουν καὶ τὰ παιδιά τοῦ σχολείου τῆς Δάμιας. Προσδιορίζουν τὰ ὑψώματα τὰ ὅποια θὰ καταλάβουν. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὑψώματα ἔχει στὴν κορυφὴν του κατὰ τύχην μιὰ μικρὴ ἐκκλησία τοῦ Προφήτου Ἡλίου, αὐτὸ τὸ ὀνομάζουν ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστη καὶ στέλλουν τὸν Πλαπούτα νὰ τὸ καταλάβῃ. Τὰ ἄλλα τὰ καταλαμβάνουν ὁ Νικήτας

καὶ Παπαφλέσσας. Τὰ στενὰ τὰ καταλαμβάνει ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Δράμαλης μὲ τὸν στρατὸν τοῦ εἰσέρχεται εἰς τὸ στενὸν τῆς χαράδρας καὶ ἔτσι ἀρχίζει ἡ μάχη, στὴν ὁποίαν τὰ παιδιὰ προσπαθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν μὲ κάθε ἀκρίβεια τὸ σχέδιον ποῦ ὥρισαν πρὸ τῆς μάχης. Ἐνόμιζαν πῶς θὰ δώσουν μάχη ἀληθινή. Τὴν ἀναπαράστασιν τῆς μάχης αὐτῆς, παρακολουθοῦν ἀπὸ περιέργεια ἡ διδασκάλισσα καὶ ὁ Παπαγιάννης.

Ἀπὸ ἐξῆντα παιδιὰ ποῦ ἦσαν σκορπισμένα στὰ γύρω ὑψώματα δὲν ἀκούεται καμμιά φωνὴ προτοῦ νὰ γίνη ἡ ἐπίθεσις, γιὰ νὰ μὴ τὰ ἀντιληφθῇ ὁ ἐχθρὸς. Ὄταν ὅμως ὁ ἐχθρὸς εἰσῆλθε στὸ στενὸ τῆς χαράδρας καὶ ἐδόθη τὸ σύνθημα, ἄρχισε ἡ ἐπίθεσις καὶ ἡ χαράδρα καὶ τὰ ὑψώματα γέμισαν ἀπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς καὶ τὲς φωνὲς τῶν παιδιῶν, μὲ τὸ μπᾶμ καὶ μποῦμ ποῦ ξεφώνιζαν μὲ ὅλη τὴν δύναμιν, σὰν νὰ γινόνταν μάχη ἀληθινή.

Ἡ ἀναπαράστασις τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων τελείωσε. Τὰ παιδιὰ συνεκεντρώθησαν στὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον παρακολουθοῦσα τὴν ἀναπαράστασιν. Οἱ ἀρχηγοὶ μὲ τὴν σειράν μοῦ ἀνεκοίνωσαν πῶς ἐξετέλεσαν τὸ σχέδιον τῆς μάχης. Ἀρχισαν συζήτησιν ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαλαν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀναπαράστασις ἐπέτυχε. Στὰ τετράδια τῶν παρατηρήσεων σημείωσαν τὰ παιδιὰ περιληπτικῶς τὴν ἀναπαράστασιν τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ ὥρα εἶναι ἑπτὰ καὶ μισὴ ἑσπερινή. Τὰ παιδιὰ ἐπανέρχονται στὴν πλατεῖα καὶ ἐτοιμάζονται γιὰ νὰ ἐπιστρέψωμε στὴν πόλιν. Ἀναλαμβάνουν τοὺς σάκκους καὶ τὰ καλάθια καὶ στὰς ὁκτῶ ἀκριβῶς, ἀφοῦ χαιρέτησαν τὴν διδασκάλισσα καὶ τὸν Παπαγιάννη καὶ τοὺς εὐχαρίστησαν γιὰ τὴν καλὴ συντροφιά, παρεκάλεσαν δὲ τὴν διδασκάλισσαν νὰ εὐχαριστήσῃ ἐκ μέρους των καὶ τὸν κ. Πρόεδρο τῆς κοινότητος τοῦ χωριοῦ γιὰ τὴν προμήθειαν τοῦ νεροῦ, φεύγουμε

για τὴν πόλη. Ἡ πορεία τώρα εἶναι ἀδιάκοπη, διότι ἔχει περάσει ἡ ὥρα καὶ ἄρχισε νὰ νυκτώνῃ. Στὸ δρόμο ἔχομε συντροφιά μόνον τὰ κελαδήματα τῶν ἀηδονιῶν καὶ τὰ τραγούδια τῶν παιδιῶν.

Στάς ἐννέα ἀκριβῶς φθάνομε στὸ κέντρον τῆς πόλεως, τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ καὶ τὰ παιδιὰ ἀφ' οὗ μοῦ ἐφάνέρωσαν τὴν χαρά των γιὰ τὴν ἐκδρομὴ μὲ καληνύκτησαν καὶ ἔφυγαν γιὰ τὰ σπήτια των.

Τί μοῦ εἶπαν τὰ παιδιὰ τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν ἐκδρομὴ.

Τὴν ἄλλη μέρα μόλις τῇ συνειθισμένη ὥρᾳ τὸ πρωὶ ἐμβῆκα στὴν αἴθουσα, τὰ παιδιὰ μὲ κάποιον χαμόγελο στὰ χεῖλη ἀνέμειναν νὰ τὰ ρωτήσω κάτι σχετικὸ μὲ τὴν ἐκδρομὴ ποῦ κάναμε. Σᾶν νὰ κατάλαβα τί ἤθελαν τὰ ρώτησα.

Δὲν μοῦ εἶπατε, παιδιὰ, τί εἶδατε χθὲς στὸ χωριὸ ποῦ πήγαμε, ἂν σᾶς ἄρεσε καὶ ἂν εἶναι καλό.

Αὐτὸ ἔφθασε νὰ δώσῃ στὰ παιδιὰ ἀφορμὴ ν'ἀρχίσουν νὰ μοῦ ἐκθέτῃ τὸ καθένα ὅ,τι εἶδε κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο.

1. "Ὅτι ἡ Δάμια εἶναι ἓνα χωριὸ μὲ ἐξῆντα σπίτια πέτρινα καὶ εἶναι κτισμένο ἐπάνω εἰς ἓνα λόφο καὶ στῇ πλαγίᾳ μιᾶς ὄροστοιχίας. Τὸ κάθε σπήτι ἔχει αὐλή, κῆπο, χωράφια καὶ ἀμπέλια. Εἶναι γεωργικὸ χωριὸ καὶ φαίνεται ὅτι ὁ κάθε γεωργὸς ἔκτισε τὸ σπίτι του ἐκεῖ ποῦ εἶχε τὴν περιουσία του. Γιαυτὸ τὰ σπήτια εἶναι πολὺ ἀραιὰ κτισμένα. Οἱ κάτοικοι μέσα στὰ σπήτια δὲν ἔχουν τὴν καθαριότητα ποῦ πρέπει νὰ ἔχουν, οὔτε μποροῦν νὰ τὴν ἔχουν, διότι τὰ ζῶα των τὰ ἔχουν μέσα στὰ ἴδια σπήτια στὰ κατώγια των. Τὰ κατώγια των δὲν ἔχουν καμμιά καθαριότητα καὶ γιαυτὸ ὅλο τὸ σπήτι ἔχει μιὰ μυρωδιὰ ἄσχημη. "Ἄν τὰ ζῶα τὰ εἶχαν χωριστὰ ἔξω ἀπὸ τὸ σπήτι θὰ εἶχαν μεγαλυτέρα καθαριότητα καὶ

θὰ εἶχαν καὶ ὑγείαν, ἐν ᾧ τώρα πάσχουν ἀπὸ ἐλώδεις πυρετούς. Καὶ στὲς αὐλές των δὲν ἔχουν τὴν καθαριότητα ποῦ πρέπει νὰ ἔχουν. Φαίνεται δὲν ξεύρουν ἀκόμα οἱ χωρικοὶ ὅτι ἡ καθαριότητα εἶναι ὑγεία καὶ μισὴ ἀρχοντιά.

2. Τοὺς κήπους των τοὺς ἔχουν φραγμένους καὶ καλλιεργημένους, τοὺς ἔχουν δὲ καὶ πολὺ κοπρισμένους. "Αν καὶ σπείρουν πολλὰ λαχανικὰ δὲν προκόπτουν, διότι δὲν ἔχουν νερὸ νὰ τὰ ποτίσουν καὶ ξηραίνονται γρήγορα. "Αν εἶχαν νερὸ νὰ τὰ ποτίσουν θὰ ἔπερναν πολλὰ εἰσοδήματα.

3. Στὰ χωράφια ἔχουν σπαρμένα σιτάρια, κριθάρια, καπνά, καλαμπόκια, φασόλια, ρεβίθια καὶ σουσάμια, ὡς τώρα φαίνονται ὅλα πῶς εἶναι πολὺ καλά. "Αν βρέξη δυὸ τρεῖς βροχὲς θὰ προκόψουν καὶ θὰ ἔχουν καλὰ εἰσοδήματα.

4. Τὰ ἀμπέλια των τὰ ἔχουν ἐντελῶς ἀπεριποίητα, ἀκλάδευτα, ἄσκαβα, γεμᾶτα χορτάρια. Φαίνεται πῶς οἱ κάτοικοι δὲν ξεύρουν ὅλως διόλου ἀπὸ ἀμπέλια, τί ὠφέλεια μποροῦν νὰ ἔχουν, ἂν τὰ περιποιηθοῦν. "Απὸ τότε ποῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὸ χωριὸ οἱ Βούλγαροι ποῦ τὰ εἶχαν φυτευμένα καὶ ἤλθαν αὐτοὶ ὡς πρόσφυγες δὲν τὰ ξανακύτταξαν. "Αν καὶ τὰ ἔχουν ἀπεριποίητα, καθὼς εἶδαμε, ἔχουν πολλὰ σταφύλια, ἀλλὰ θὰ χαλάσουν ἀφ' οὗ δὲν τὰ περιποιοῦνται. "Αν αὐτὰ τὰ ἀμπέλια τὰ εἶχαν ἄλλοι ποῦ νὰ ξεύρουν πῶς νὰ τὰ περιποιηθοῦν, θὰ ἔπερναν πάρα πολλὰ σταφύλια, γιὰτὶ φαίνεται πῶς ὁ τόπος εἶναι κατάλληλος γιὰ ἀμπέλια.

5. Ἐληές ἔχουν πάρα πολλές νέες καὶ παληές, ἀλλὰ τί τὸ θέλεις, τὲς ἔχουν ὅλες ἀπεριποίητες, ἀκλάδευτες, δὲν τὲς κυττάζουν ὅλως διόλου. "Όταν ἤλθαν ὡς πρόσφυγες καὶ ἐκάθισαν στὸ χωριὸ τὲς μέρασαν καὶ ἀρκοῦνται νὰ πέρνουν τὸν καρπὸ ποῦ θὰ τοὺς δώσουν. Πολλοὶ μάλιστα χωρικοὶ καθὼς μᾶς εἶπαν τὲς κόβουν καὶ τὲς καίουν. Φαντασθῆτε τὸ κακὸ

ποῦ κάμνουν. "Αν καταλάβαιναν τὴν ἀξία τους καὶ τὲς περιποιοῦνταν θὰ εἶχαν ἄφθονο λάδι. Δὲν μπορούσε νὰ τὲς ἔχομε ἡμεῖς;

6. Ἐκτὸς ἀπὸ τὲς ἐληές ἔχουν καὶ ἄλλα καρποφόρα δένδρα στὴν ἴδια κατάσταση ἀμυγδαλιές, ἀχλαδιές κ.λ.π.

7. Τὸ χωριὸ ἔχει καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα δένδρα (δρῦς) τὰ ὅποια στολίζουν τὸ χωριὸ καὶ τοῦ φέρουν ὑγεία. Ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ἐπάνω στὴ πλαγιά τοῦ βουνοῦ ἔχει δάσος ὁλόκληρο. Οἱ χωρικοὶ ὅμως δὲν καταλαβαίνουν τὴν ἀξία του καὶ κόβουν καὶ τὰ καίουν ἢ τὰ πηγαίνουν στὴν πόλη καὶ τὰ πωλοῦν ἢ τὰ κάμνουν κάρβουνα.

8. Τὸ χωριὸ ἔχει καὶ πέτρες καλές. Οἱ κάτοικοι ἔχουν ἀνοίξει γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ ὁλόκληρα λατομεῖα καὶ βγάζουν μὲ δυναμίτιδα καὶ φουρνέλα ἢ μὲ λωστοὺς ὠραῖες πέτρες, τὲς ὅποιες μεταφέρουν μὲ τὰ κάρρα των στὴ πόλη καὶ τὲς πωλοῦν 80 δραχμές τὸ κυβικό. "Ολα τὰ νέα σπίτια ποῦ γίνονται στὴν πόλη, κτίζονται μὲ τὲς πέτρες αὐτές.

9. Ἡ πλατεῖα τοῦ χωριοῦ εἶναι μεγάλη καὶ ἐπίπεδος. Εἶναι στὴ μέση στὸ χωριὸ καὶ ἔχει ἓνα πολὺ μεγάλο καὶ ὠραῖο δένδρο, στὴ σκιά τοῦ ὁποίου καθίσουμε μεῖς χθές.

"Ἐχει ἓνα ἀλῶνι στὸ ὅποῖον οἱ κάτοικοι ἀλωνίζουν τὰ σιτάρια καὶ κριθάρια τους καὶ ξηραίνουν καὶ τοὺς ἄλλους καρπούς, φακές, φασόλια, ἀμύγδαλα, τοὺς ὁποίους κατόπιν τινάσουν καὶ ἀποθηκεύουν. Κοντὰ στὸ ἀλῶνι ἔχει μία τουλοῦμπα (ἀντλίαν) δυστυχῶς ὅμως δὲν βγάζει νερό. Τὴν ἔκαμαν οἱ κάτοικοι μὲ τὴν ιδέαν ὅτι θὰ βροῦν νερό. Καὶ βρήκανε μὲν νερό, ἀλλὰ εἶναι τόσο βαθειὰ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βγάλῃ ἡ τουλοῦμπα. Γιαυτὸ φροντίζουν νὰ ἀγοράσουν ἓνα Moteur μὲ τὸ ὅποῖον θὰ κατορθώσουν νὰ βγάλουν νερό, τὸ ὅποῖον καθὼς λέγουν θὰ εἶναι πολὺ καλό. Ἐπειδὴ δὲν ἔχουν χρήματα νὰ ἀγοράσουν τὸ

Μοτέρ τοὺς ὑπεσχέθη ὁ ἐποικισμὸς πῶς θὰ δώσῃ πενήντα χιλιάδες δραχμὲς νὰ τὸ ἀγοράσῃ καὶ κατόπιν οἱ κάτοικοι θὰ τὸ πληρώσουν σιγὰ σιγὰ. Ἄν κατορθώσουν καὶ φέρουν τὸ νερό, τὸ χωριὸ αὐτὸ ποῦ εἶναι πάρα πολὺ ὑγιεινόν, θὰ γίνῃ ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα χωριά τῆς περιφερείας. Τώρα οἱ κάτοικοι βασανίζονται καὶ μεταφέρουν τὸ νερὸ μὲ τὰ βαρέλια ἀπὸ μιὰ ὥρα μακρὰ, τὶς τρεῖς βρῦσες ποῦ εἶναι κοντὰ στὸ ποτάμι.

10. Τὸ σχολεῖο εἶναι στὴν ἄκρῃ στὴν πλατεῖα καὶ εἶναι κτίριο διώροφο. Στὸ ἐπάνω πάτωμα εἶναι τὸ σχολεῖο καὶ στὸ κάτω εἶναι ἡ ἐκκλησία. Ἡ αἵθουσα τοῦ σχολείου εἶναι καλὴ καὶ τὴν βλέπει ὅλην τὴν ἡμέρα ὁ ἥλιος. Τὰ ἔπιπλα τοῦ σχολείου, θρανία, πίνακες, καθίσματα, τραπέζια εἶναι ὅλα καινούργια. Ἔχει καὶ ἓνα δωμάτιο στὸ ὁποῖον κάθεται ἡ διδασκά-λιστα.

11. Ἡ ἐκκλησία εἶναι στὸ κάτω πάτωμα τοῦ σχολείου. Ὅπως εἶναι δὲν κάνει γιὰ ἐκκλησία. Τὸ ἱερὸ τὸ ἔχουν χωρισμένα μὲ σανίδια. Εἰκόνες ἔχουν λίγες πολὺ παλῆς ἀλλὰ εἶναι καλές. Ἔχουν ἐπιγραφές βουλγάρικες. Δὲν μᾶς φαίνεται καλὸ νὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία κάτω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Καθὼς φαίνεται ὅμως σκέπτονται νὰ φιάσουν νέα ἐκκλησία. Διότι πάρα πέρα εἶδαμε ἀνοιγμένα θεμέλια γιὰ νέα ἐκκλησία καὶ πέτρες πολλὰ μαζευμένες. Μάθαμε πῶς ὁ καλὸς παπᾶς μὲ τὰς συμβουλὰς τοῦ κατῶρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς χωρικοὺς ποῦ δὲν πήγαιναν οὔτε στὴν ἐκκλησία, ὅχι μονάχα στὴν ἐκκλησία νὰ πηγαίνουν, ἀλλὰ νὰ ἀνοίξουν τὰ θεμέλια νέας ἐκκλησίας, νὰ μεταφέρουν πέτρες, νὰ προσφέρουν χρήματα καὶ νὰ κάμουν καὶ προσωπικὴ ἐργασία, γιὰ νὰ κάμουν νέα ἐκκλησία. Πιστεύουμε ὅτι μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Παπᾶ θὰ γίνῃ ὅχι μόνον ἡ ἐκκλησία γρήγορα ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα καλὰ πράγματα. Ἐνας καλὸς παπᾶς πολλὰ κατορθώνει νὰ κάμῃ.

**Πόσο υλικὸ γνώσεων ἀπεκόμισαν τὰ παιδιὰ
ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴ τῆς Δάμιας καὶ πῶς τὸ ἐπεξ-
ειργάσθησαν.**

Αὐτὰς τὰς παρατηρήσεις ἔκαμαν τὰ παιδιὰ γιὰ
τὸ χωριὸ καὶ τὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν τῆς Δάμιας καὶ
αὐτὰ τὰ συμπεράσματα ἔβγαλαν, τὰ ὅποια καὶ μᾶς
ἀνεκοίνωσαν μὲ κάθε ἀκρίβειαν.

Ἄν λάβωμε δὲ ὑπ' ὄψει τὸ υλικὸ τὸ ὅποϊον συνεκέν-
τρωσαν μὲ τὰς παρατηρήσεις ποῦ ἔκαμαν καθ' ὅλον
τὸ διάστημα τῆς ἐκδρομῆς ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρού-
πολη στὸ χωριὸ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς
των εἰς τὸ χωριό, εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσωμε πόσον
χρόνον ἐχρειάσθημεν νὰ ἐπεξεργασθοῦμε ὅλο αὐτὸ
τὸ υλικό, ἀπὸ ὅλες τὲς πλευρὲς του καὶ πόσες γνώσεις
ζωντανὲς ἀπέκτησαν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία
τοῦ υλικοῦ αὐτοῦ τῆς ἐκδρομῆς.

α') Γιὰ τὴν ἐργασίαν καὶ ζωὴν τῶν γεωργῶν.

β') Γιὰ τὴν ἐργασία καὶ ζωὴν τῶν κτηνοτρόφων.

γ') Γιὰ τὴν ἐργασία καὶ ζωὴ τῶν χωρικῶν.

Πῶς δὲ ἔγινε ἡ κατανομὴ τοῦ υλικοῦ αὐτοῦ εἰς
τὰ διάφορα μαθήματα καὶ ἡ ἐπεξεργασία, αὐτὸ νομί-
ζομε πῶς εἶναι περιττὸ νὰ τὸ ἀναφέρωμε, ἐφ' ὅσον
παρα πάνω ἐκάμαμε ἐπανειλημμένως λόγο γι' αὐτὸ
καὶ στὴν ἐπίσκεψιν ποὺ κάμαμε στὸ ἐργοστάσιο τῶν
χαλιῶν καὶ στὴν ἐκδρομὴ ποὺ κάμαμε κοντὰ στὴ
θάλασσα.

Ἐκεῖνο μόνο ποῦ ἔχομε νὰ ἀναφέρωμε εἶναι ὅτι
οἱ συνάδελφοι τῶν χωριῶν, ὅσοι ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν
μποροῦν νὰ γίνουν αὐτὰ στὰ σχολεῖα τῶν χωριῶν,
ἔχουν ἄφθονο υλικὸ νὰ μελετήσουν καὶ ἐπεξεργασθοῦν
μὲ τὰ παιδιὰ των καὶ ὅτι, ἂν θέλουν νὰ μελετήσουν
τὴν κίνησιν καὶ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, μπο-
ροῦν ἂν προσπαθήσουν νὰ βροῦν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπι-
σκεφθοῦν τὴν πόλιν ποῦ θὰ εἶναι κοντὰ των μὲ τὰ
παιδιὰ, ἂν δὲ τοῦτο εἶναι δύσκολο, καὶ βέβαια εἶναι

για ὅσους εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλιν, εἶναι ὅμως εὐκόλο γιὰ κείνους ποῦ εἶναι κοντὰ στὴ πόλιν, οἱ ὅποιοι μποροῦν νὰ κάμουν μιὰ δυὸ καὶ περισσό-
τερες ἐπισκέψεις καὶ νὰ γνωρίσουν τὰ παιδιὰ καλὰ τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ ὅλες τὲς πλευρὲς τῆς καὶ νὰ βγάλουν ἀπὸ μέσα τους τὴ δειλία ποῦ τὰ πιάνει, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζονται ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴν πόλιν.

Πῶς διδάχθηκε τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας εἰς τὸ σχολεῖόν μας.

Παράλληλα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐργασία τῶν παιδιῶν γιὰ τὴν ὁποία πολὺν λόγον ἐκάμαμε πάρα πάνω, νομίσσαμε καλὸ νὰ ἀναπτύξωμε καὶ τὴν χειροτεχνικὴν τοιαύτη, ἐπειδὴ πιστεύαμε ὅτι ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία ἐξυπηρετεῖ πάρα πολὺ τὴν καθημερινὴν ζωὴ καὶ τὲς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Γιαυτὸ στὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας δώκαμε πολὺ μεγαλύτερη σημασία, ἀπὸ κείνη ποῦ εἶχε ὡς τὰ σήμερα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ μάθημα αὐτό, ἔπρεπε νὰ ἔχωμε α') δάσκαλον καλὰ παρεσκευασμένον καὶ τεχνικῶς μορφωμένον γιὰ νὰ ἐκλέγῃ καὶ δίδῃ στὰ παιδιὰ μὲ τὴ σειρά τὴν ἐργασία ποῦ θὰ ἐκτελοῦσαν, β') αἵθουσα στὴν ὁποία νὰ ἐργάζωνται τὰ παιδιὰ καὶ γ') κατάλληλα ἐργαλεῖα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικίαν τῶν παιδιῶν. Δυστυχῶς ὅμως, οὔτε δάσκαλο τεχνικῶς μορφωμένον εἶχαμε, οὔτε ἰδιαιτέρα αἵθουσα, οὔτε κατάλληλα ἐργαλεῖα, μαχαιράκια, τρυπάνια, πριονάκια, ψαλίδια, σφυράκια κ.λ.π. ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῆς πλαστικῆς γλυφίδες, πινακίδες, διαβῆτες, τὰ ὅποια κατεσκεύαζαν μόνοι των, διότι καὶ τὰ παιδιὰ μας ἦταν πτωχὰ καὶ τὸ σχολικὸ μας ταμεῖο δὲν εἶχε χρήματα νὰ ἀγοράσῃ τὰ ἐργαλεῖα. Τὸ δὲ ὑλικὸ μὲ τὸ ὅποιο θὰ ἔκαμναν τὰ χειροτεχνήματα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πηλό, τὸν ὅποιον εἶχαν ἄφθονο, θὰ ἦτο ἢ κανένα κομμάτι χαρτόνι, ἢ

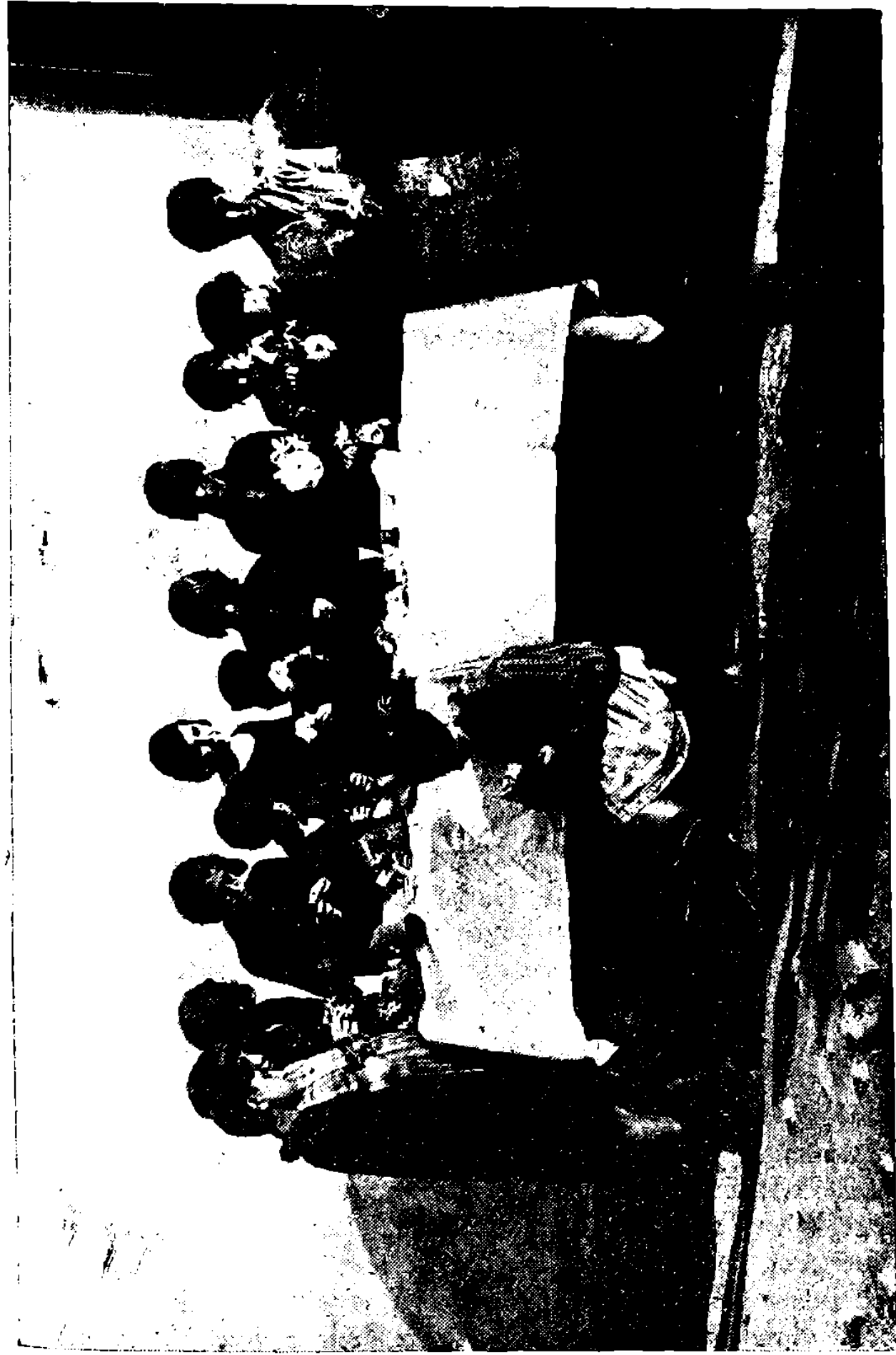
σανίδι ἀπὸ κάσες σταφίδος γιὰ τὰ ἄρρενα, ἢ κανένα κομματάκι πανὶ γιὰ τὰ κορίτσια. Μὲ τὰ ὑλικά λοιπὸν τοῦ διαθέταμε καὶ τὰ ἐργαλεῖα τοῦ εἶχαν τὰ παιδιά, μόνον ἡ πηλοπλαστικὴ καὶ ἡ χαρτοτεχνία ἦτο δυνατό νὰ διδαχθῇ καὶ αὐτὲς ὅχι μὲ δάσκαλο εἰδικό, ἀλλὰ μόνο μὲ τὲς ὁδηγίες τοῦ θὰ πέραμε ἀπὸ τοὺς ὁδηγοὺς τῆς χειροτεχνίας (Μαραγγουδάκη). Τὰ παιδιά ὅμως τῆς Εἰς καὶ ΣΤῆς τάξεως τοῦ σχολείου μας, εἶχαν τέτοια ἀντίληψη καὶ ἔδειχναν τόση προθυμία καὶ ζῆλο γιὰ νὰ μάθουν καὶ ἄλλα εἶδη χειροτεχνίας, ὥστε ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ διδαχθῇ καὶ ἡ ξυλοτεχνία, ἡ γυψοτεχνία, τὰ κεντήματα ἐργοχείρων, ἡ καλαθοπλεκτικὴ καὶ ἂν ἦτο δυνατόν ἡ κοπτικὴ καὶ ραπτικὴ γιὰ τὰ κορίτσια. Εἶχαμε δὲ τὴ γνώμη ὅτι ἂν κατάρθωναν νὰ μάθουν τὰ εἶδη αὐτὰ τῆς χειροτεχνίας τὰ παιδιά, θὰ γινόνταν ἱκανὰ νὰ κατασκευάζουν παντὸς εἶδους ἀντικείμενα καὶ θὰ μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν πολλὰς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των.—

Τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς διδασκαλίας γιὰ ὅλα τὰ εἶδη τῆς χειροτεχνίας ἦτο γιὰ μᾶς ἓνα σπουδαῖο πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὅσες φορές ἐπιχειρήσαμε νὰ τὸ λύσωμε, βρεθήκαμε σὲ ἀδιέξοδο καὶ δὲν ξεύραμε τί νὰ κάμωμε καὶ πολλὰς φορές ἀπεφασίσσαμε νὰ ἀφήσωμε αὐτὸ στὴν τύχη καὶ νὰ γίνεται ἡ χειροτεχνία ὅπως γινόνταν ὡς τώρα, μόνον γιὰ νὰ φαίνεται στὸ πρόγραμμα ὅτι γίνεται μάθημα χειροτεχνίας, χωρὶς ὅμως πραγματικὰ νὰ γίνεται τίποτε.

Ἵστερα ὅμως ἀπὸ πολλὴ σκέψη τοῦ ἔκαμα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ εὔρηκα ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ τὸ ἐξῆς.

α') Γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ δασκάλου τῆς Χειροτεχνίας.

Εἶχα παρατηρήσει ὅτι μιὰ ἀπὸ τὲς δασκάλες τοῦ σχολείου μου, εἶχε ἀρκετὴ εὐφυΐα καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ μπορούσε νὰ ὑποδεικνύῃ στὰ κορίτσια τὴν κατασκευὴ χειροτεχνημάτων. Ἐκτὸς τούτου κατάρθωνε νὰ ἐμβάλῃ στὰ παιδιά τὴν προθυμία καὶ τὸ ζῆλο νὰ

Τὰ κορίτσια κατασκευάζουν μὲ χαρτὶ διαφόρων εἰδῶν κνήθη

ἐργάζονται. Στὴν δασκάλα αὐτὴ ἀνέθεσα τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας, ἀφ' οὗ τῆς ἐνέβαλα τὴν πεποίθησιν ὅτι ἂν θελήσῃ μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ μεγάλα πράγματα στὴ χειροτεχνία καὶ πρὸ πάντων τῶν κοριτσιῶν καὶ ὅτι περιμένω νὰ μοῦ παρουσιάσῃ τοιαῦτα. Καὶ ἔτσι τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας τῶν παιδιῶν τῆς Εἰς καὶ ΣΤ' τάξεως τὸ ἀνέθεσα στὴν διδασκάλισσα Δίδα Κιακίδου ἣ ὁποία πραγματικῶς παρουσίασε πολὺ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα στὸ μάθημα αὐτό, διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς καὶ ἡ ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τὸ ζῆλο καὶ τὴν προθυμία ποῦ ἔδειξε, μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ἐγίνε εἰδική.

β') Γιὰ τὸ ὑλικὸ καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς χειροτεχνίας.

Γιὰ νὰ κατορθώσω νὰ ἔχω ἄρκετὸ ὑλικὸ ποῦ θὰ ἐχρειάζετο γιὰ τὰ χειροτεχνήματα, σκέφθηκα νὰ ἀνοίξω μιὰ πίστωση τοῦ σχολείου στὴν ἀγορὰ καὶ ὅλο τὸ ὑλικὸ ποῦ θὰ ἐχρειάζοντο τὰ παιδιά καὶ τὰ ἐργαλεῖα νὰ τὸ ἀγοράζωσι μὲ πίστωση, τὰ δὲ χρήματα θὰ τὰ ἐπλήρωνε τὸ σχολεῖον, ὅταν θὰ πωλοῦνταν τὰ χειροτεχνήματα, τὰ ὁποῖα θὰ κατεσκευάζαν τὰ παιδιά καὶ πρὸ παντὸς τὰ κορίτσια. Αὐτὸ καὶ ἐγίνε. Τὰ παιδιά τῆς Εἰς καὶ ΣΤ' τάξεως πιστώθηκαν εἰς τοὺς ἐμπόρους τὰ ὑλικά ποῦ τοὺς ἐχρειάζοντο γιὰ τὴν χειροτεχνία καὶ τοὺς λογαριασμοὺς κρατοῦσαν εἰς βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν μερίδα γιὰ κάθε ἔμπορον, στὴν ὁποία ἔγραφαν τὰ εἶδη ποῦ ψώνιζαν καὶ ἔγραφαν τὴν ἀξία μὲ τὴν ὁποία ἐπιστώνοντο.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ λύθηκε τὸ σπουδαῖο πρόβλημα τῆς χειροτεχνίας, γιὰ μὲν τὰ κορίτσια ὅπως δὴποτε καλὰ, διότι ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν παντὸς εἶδους χειροτεχνήματα, νὰ κεντοῦν, νὰ κόπτουν, νὰ ράπτουν, καὶ κατεσκευάσαν πολλὰ καὶ καλὰ τοιαῦτα, τραπεζομάνδηλα, πάντες, μαξιλαράκια, βουρτσοθήκες, κτενοθήκες, μανδηλάκια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξέθηκον κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους στὴ σχολικὴ μας ἐκθεσὴ καὶ εἰσέπραξαν τόσα χρήματα, ὥστε ὅχι μόνον τὰ

Τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου κεντοῦν διάφορα χειροτεχνήματα.

χρέη τους εἰς τοὺς ἐμπόρους νὰ πληρώσουν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλες ἀνάγκες τοῦ σχολείου νὰ θεραπεύσουν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πάρα πάνω χειροτεχνήματα τὰ κορίτσια ἔμαθαν καὶ τὴν καλαθοπλεκτικὴν, τὴν χορτοτεχνίαν καὶ χαρτοτεχνίαν καὶ κατεσκεύασαν καλαθάκια, τσάντες, γραμματοθῆκες, τραπεζάκια καὶ διάφορα εἶδη ἀνθέων, τὰ ὅποια καὶ ἐξέθηκαν στὴ σχολικὴ μας ἐκθεσὴ.

Γιὰ τὰ ἄρρενα ὅμως παιδιὰ τὸ ζήτημα τῆς χειροτεχνίας ἐξακολουθοῦσε νὰ παρουσιάζη δυσκολίαν, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς χειροτεχνίας ἔπρεπε νὰ μάθουν καὶ τὴν ξυλοτεχνίαν καὶ γυψοτεχνίαν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ξυλοτεχνίαν ἄρχισα νὰ δίδω μόνος μου ὁδηγίαις τὰς ὁποῖας ἔπερνα ἀπὸ τοὺς ὁδηγοὺς τῆς χειροτεχνίας, τὰς περισσότερας ὅμως φορές, ἐπειδὴ ἔβλεπα ὅτι ὅλα τὰ παιδιὰ ἔδειχναν μεγάλο διαφέρο γιὰ τὰ ἔργα τῆς ξυλοτεχνίας τὰ ἄφηναι ἐλεύθερα νὰ κατασκευάζουν ὅτι τοὺς ἤρεσκε ἢ τοὺς ἔκαμνε ἐντύπωση. Αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀποδειχθῇ τὸ δαιμονισμένο μυαλὸ τῶν παιδιῶν, τὰ ὅποια μὲ τὴν ἐλευθερίαν ποῦ τοὺς δίδαμε, μᾶς παρουσίαζαν μόνον τῶν ἔργων, τὰ ὅποια ὅχι μόνον σὲ μᾶς, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσους τὰ ἔβλεπαν προκαλοῦσαν τὴν ἐκπληξὴ διὰ τὴν ἐφευρετικότητά, τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν. Κατεσκεύασαν ἀπὸ ξύλο μερικὰ παιγνίδια πρότυπα τὰ ὅποια, ἂν ἐστέλλοντο εἰς ἐκθέσεις θὰ ἐβραβεύοντο. Μὲ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴ ἐφαίνετο καθαρὰ καὶ τὸ διαφέρον τῶν παιδιῶν. Τὰ παιδιὰ τῶν σιδηροδρομικῶν κατεσκεύαζαν μηχανὰς σιδηροδρόμων, βαγόνια, ἀμάξια, αὐτοκίνητα. Παιδιὰ γεωργῶν γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἄροτρα, ἀξίνας, καροτσάκια, σκαλιστήρια, γεωργικὰ ἀμάξια, λιχνιστήρια, πτυάρια, παιδιὰ ξυλουργῶν, τραπεζάκια, καναπεδάκια, σκαφίτσες, καθίσματα, ντουλαπάκια, πριονάκια, σκεπαρνάκια. Παιδιὰ τῶν ναυτικῶν κατε-

Τὰ κορίτσια ἀσχολοῦνται εἰς τὴν χορτοτεχνίαν. Κατασκευάζουν τσάντες, βουρτσουθῆκες
χτενοθήκες, τραπεζάκια κ.λ.π.

σκεύαζον βαρκοῦλες, ἄγκυρες, πλοιαράκια καὶ ἄλλων ἄλλα.

Μὲ τὴν αὐτενέργειά των αὐτὴ ἐμάθαιναν τὰ παι-
διὰ τὴν ξυλοτεχνίαν εἰς τὸ σχολεῖον. Τόσον δὲ ζῆλον
καὶ προθυμίαν ἔδειχναν καὶ τόσῃν ἄμιλλαν εἶχαν
μεταξύ των, ὥστε εἰργάζοντο ὄχι μόνον εἰς τὸ scho-
λεῖον, ἀλλὰ καὶ στὰ σπήτια των. Πολλὰ παιδιὰ ἔφε-
ρον εἰς τὸ σχολεῖον ἐργασίες τὲς ὅποῖες μόνον των
εἰργάζοντο εἰς τὸ σπήτι των.

Εὐτυχῶς γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου μας, τὰ
ὅποια τόση προθυμία καὶ ζῆλο εἶχαν εἰς τὸ μάθημα
τῆς χειροτεχνίας τοποθετήθηκε κατὰ τὸ τελευταῖο
τρίμηνο τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους
διδασκάλους ὁ κ. Δ. Δελόπουλος, ὁ ὅποῖος μόλις
ἀντελήφθηκε τὴν κατεύθυνση ποὺ εἶχαμε δώσει στὴν
ἐργασία τοῦ σχολείου, ἀφωσιώθηκε ἐξ ὁλοκλήρου
εἰς αὐτὴν μὲ τόσον ἐνθουσιασμό, ὥστε μπορούμε νὰ
ποῦμε ὅτι πολλάκις λησμονοῦσε καὶ νὰ φάγῃ. Καὶ
ἔτσι καὶ τὴν ὅλη ἐργασία τοῦ σχολείου δυνάμωσε
καὶ ἐτόνωσε σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ ὅλας τὰς παρα-
τηρουμένας ἐλλείψεις τῆς χειροτεχνίας διώρθωσε,
ἐπειδὴ ἦτο εἰδικῶς μορφωμένος στὸ μάθημα τοῦτο.
Ἄναψε κυριολεκτικῶς φωτιὰ εἰς ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ
τὰ ἔκαμε νὰ ἐργάζονται μὲ ὅλη των τὴν χαρά,
ὅλες τὲς ὥρες κατὰ τὲς ὅποῖες δὲν εἶχαν ἄλλη
ἀπασχόληση ἀπὸ τὸ πρωτὶ ὡς τὸ βράδυ ὁ πραγμα-
τικὸς δάσκαλος τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Τὰ ἔργα τῆς χειροτεχνίας τῶν παιδιῶν ἦσαν
τόσα καὶ εἶχαν τόση χαρὰ γι'αυτά, ὥστε μὲ κάθε τρόπο
ἤθελαν καὶ ζητοῦσαν νὰ τὰ ἐπιδείξουν. Ἀπὸ τὰ ἴδια
δὲ παιδιὰ προῆλθε ἡ σκέψη νὰ κάμουν ἐκθεσὴ χειρο-
τεχνημάτων στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἡ ὅποια
καὶ ἐγίνε καὶ προκάλεσε τὸ διαφέρο καὶ τὴν προσοχὴ
τῶν γονέων πρὸς τὴν μορφωτικὴ δύναμη ποῦ ἔχει
ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία εἰς ἓνα σχολεῖον.

Πῶς διδάσκονταν τὰ διάφορα μαθήματα εἰς τὸ σχολεῖόν μας.

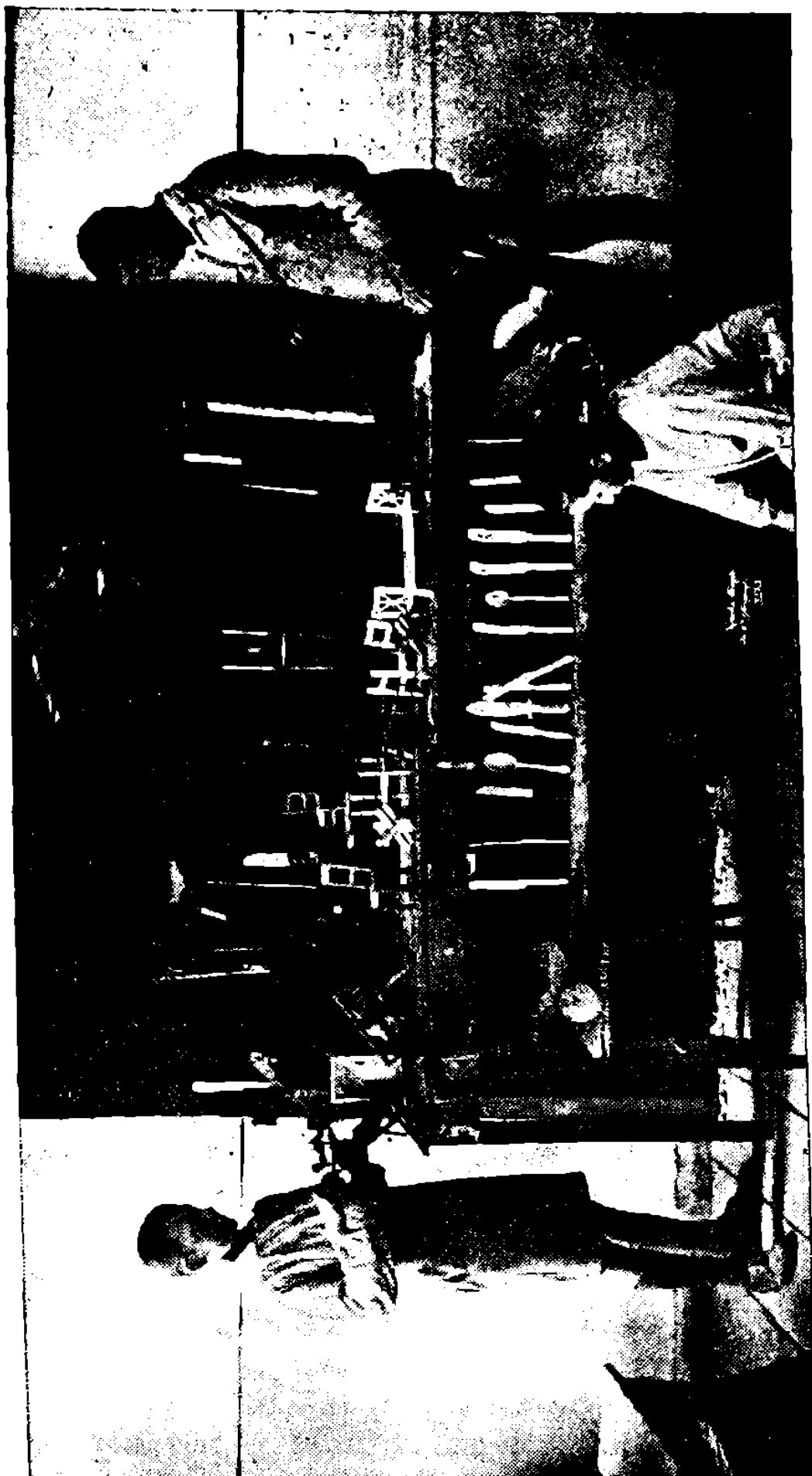
Καθὼς εἶπαμε παραπάνω ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ διδάσκονταν στὸ σχολεῖο μας ἢ καλύτερα ὅλες τὲς γνώσεις τοῦ μάθαιναν τὰ παιδιά, τὲς μάθαιναν μὲ τὲς συζητήσεις τοῦ ἑκάμαν. Τὸ δὲ ὑλικὸ τῶν γνώσεων τοῦ ἔπρεπε νὰ μάθουν καὶ διὰ τὸ ὁποῖο γινόνταν αἱ διάφορες συζητήσεις εἰς τὰ μαθήματα, τὸ ἔπερναν ἀπὸ τὲς ἐκδρομές, τὲς ἐπισκέψεις, τὴν περιβάλλουσα φύση, τὸ σχολικὸ κῆπο καὶ τὴν περιβάλλουσα κοινω-
νία. Καίτοι δὲ ἔχομε περιγράψει τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο τὰ παιδιά ἔκαμαν τὲς διάφορες συζητήσεις, τόσο ὅταν ἤθελαν νὰ λάβουν ὠρισμένες ἀποφάσεις γιὰ νὰ ἐκτελέσουν διάφορες πράξεις, ὅσο καὶ εἰς τὰ διάφορα μαθήματα, ἐν τούτοις δὲν θεωροῦμε ἄσκοπο, νὰ ἀναφέρωμε καὶ ἐνταῦθα σύντομα τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο γινόνταν ἡ συζήτηση εἰς μερικὰ μαθήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἴσως νὰ θεωρῇται δύσκολη.

α') Στὴν Ἀνάγνωση. Ἐν τὸ Ἀναγνωστικὸ βιβλίον περιεῖχε ὑλικὸ ἀπὸ τὲς παρατηρήσεις τοῦ ἑκάμαν τὰ παιδιά, τὰ παιδιά ἐγνώριζαν ὅτι στὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως θὰ διαβάσαμε τὸ σχετικὸ αὐτὸ κε-
φάλαιο καὶ παρασκευάζονταν ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἡμέρα. Ὅταν δὲ ἤρχετο ἡ σειρά τοῦ μαθήματος τῆς Ἀναγνώσεως ἐξέφραζαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ διαβάσουν τὸ κεφάλαιον αὐτό. Ἐν ὅμως τὸ Ἀναγνωστικὸ δὲν περιεῖχε τοιοῦτον κεφάλαιον, τότε ὠρίζαν ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἡμέραν τὸ κεφάλαιον στὸ ὁποῖον θὰ ἔ-
καμαν Ἀνάγνωση. Ἡ ἀνάγνωση γινόνταν ἀπὸ τὰ παιδιά κατὰ τὴν σειράν τοῦ ζητοῦσε τὸ καθένα νὰ ἀναγνώσῃ, ὥστε νὰ θεραπεύεται ὅλων ἡ ἐπιθυμία μὲ τὴν σειράν. Τὰ λάθη ποὺ γινόνταν κατὰ τὴν ἀνά-
γνωση διορθόνονταν ἀπὸ τὰ παιδιά μὲ τὴν συζήτηση. Φροντίζαμε νὰ κατανοήσουν καλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνότητος. Μετὰ τὴν τελείαν κατανόησιν ἀπέδιδαν

ἐλεύθερα τὸ περιεχόμενον ἢ ἀναπαρίστανον ἢ ἀπεικόνιζαν αὐτό. Π.χ. Ἐάν ἀνεγίνωσκον ὅτι «δύο παιδιὰ ποῦ ἦσαν στὰ ξένα συνέβη νὰ ἀνταμωθοῦν εἰς τὸ πλοῖο, ὅταν ἐπέστρεφαν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ διηγεῖτο τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, πῶς τὰ πέρασε στὰ ξένα καὶ τί σκέπτεται τὸ καθένα νὰ κάμῃ στὴν πατρίδα του» ἔπρεπε νὰ ἀναπαραστήσουν τὰ δύο αὐτὰ παιδιὰ καὶ νὰ ἀναφέρουν ὅσα εἶπαν τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα μεταξὺ των καὶ εἰς τὸ ἴδιο τόνο ποῦ τὰ ἔλεγαν. Τὴν ἀναπαράστασιν αὐτὴ παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ διώρθωναν ὅσα λάθη παρατηροῦσαν.

Ἐάν τὸ περιεχόμενον ἦτο δραματικὸν τὰ παιδιὰ δὲν τὸ ἀπέδιδαν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναπαρίστανον ἀκριβῶς ὅπως ἔγινε τὸ δράμα. Π. χ. Ἐάν ἀνεγίνωσκον γιὰ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου ὅχι μόνον θὰ ἀπέδιδον τὸ πῶς ἔγινε ἡ ἔξοδος, ἀλλὰ καὶ θὰ τὴν ἀναπαρίστανον ἀκριβῶς ὅπως ἔγινε. Καὶ ἔτσι ἐτελειοποιοῦντο τὰ παιδιὰ ὅχι μόνον νὰ ἀναγινώσκουν ὅπως ἔπρεπε, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπαριστοῦν τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων γιὰ τοὺς ὁποίους ἀνεγίνωσκον. Μετὰ ταῦτα γινόνταν συζήτησις γιὰ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἢ δι' ὅ,τι ἄλλο θὰ ἔγραφε τὸ κεφάλαιον ποῦ ἀνέγνωσαν καὶ θὰ ἔβγαναν διάφορα συμπεράσματα ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν στὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν.

Στὰ Θρησκευτικά. Τὸ ὑλικὸν γιὰ τὸ ὁποῖον θὰ συζητοῦσαν τὰ παιδιὰ στὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν τὸ ἔπερναν ἀπὸ διάφορες ἀφορμὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς των ἢ τῆς οἰκογενείας των ἢ τῆς κοινωνίας. Π.χ. Διότι ἔλαβαν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν κλοπὴν ποῦ ἔγινε εἰς ἓνα φοῦρνον, ὅπου ἔκλεψαν δύο σακκιὰ ἀλεῦρι καὶ τὴν ὁποίαν κλοπὴν ἔμαθον ὅταν ἐπεσκέφθησαν τὸ φοῦρνον, ἔγινε συζήτησις γιὰ τὴν κλοπὴν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς κλοπῆς καὶ βγῆκε ὡς συμπέρασμα τὸ «οὐ κλέψεις». Διότι κάποιον ἡμέραν εἶδαν τοὺς χωροφύλακας νὰ φέρουν δύο παιδιὰ δεμένα τὰ ὁποῖα σκό-

Τὸ ἐφηρμοσμένο σχολεῖο ἐργασίας

Τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου τακτοποιοῦν τὰ ξυλοτεχνήματά των γιὰ τὴ σχολικὴ ἔκθεση

τωσαν μιὰ γρηὰ νὰ τῆς πάρουν τὰ λεπτά, ἔγινε συζήτηση γιὰ τὸ φόνο καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φόνου καὶ βγῆκε τὸ συμπέρασμα τὸ «οὐ φονεύσεις».

Ἄν τὸ ὑλικὸ ἦτο ἐκκλησιαστικὴ ἢ λειτουργικὴ πράξη ἔπρεπε νὰ τὴν παρακολουθήσουν καὶ τὴν παρατηρήσουν καλὰ καὶ ἔπειτα νὰ τὴν ἀναπαραστήσουν καὶ τὴν συζητήσουν καὶ βγάλουν διάφορα συμπεράσματα.

Ἄν τὸ ὑλικὸ ἦτο διήγησις ἔπρεπε νὰ ἀπομιμηθοῦν τὰ διάφορα πρόσωπα ποῦ παρουσιάζονταν στὴ διήγησις καὶ ἔπειτα νὰ συζητήσουν τὸ περιεχόμενον τῆς διηγήσεως καὶ νὰ βγάλουν συμπεράσματα.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν γινόνταν ὅσον ἦτο δυνατόν μὲ τὴν αὐτενέργειαν τῶν παιδιῶν.

Εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν. Τὸ ὑλικὸ ποῦ χρειαζόνταν γιὰ τὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς τὸ ἔπερναν τὰ παιδιά ἀπὸ τὲς καθημερινὲς ἀνάγκες των καὶ τὲς συναλλαγὰς ποῦ εἶχαν γιὰ τὴ ζωὴ των. Τὰ διάφορα προβλήματα διὰ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀριθμῶν τὰ ἔπερναν πάντοτε ἀπὸ τὴν ζωὴ των καὶ μὲ τὴν συζήτησις εὐρισκαν τὸ καλὺτερο καὶ εὐκολώτερο τρόπο γιὰ τὴ λύση των. Ἐγνώριζαν τὰς τιμὰς ὅλων τῶν τροφίμων, τῶν ὑφασμάτων ποῦ ἐχρειάζοντο διὰ τὰς ἐνδυμασίας, τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ὑποδημάτων, τῶν διαφόρων ἐπίπλων καὶ σκευῶν τῶν οἰκιῶν των, ἐμάθαιναν νὰ ζυγίζουν, νὰ μετροῦν τὰ ὑφάσματα, νὰ πληρώνουν τὰ χρέη ποῦ εἶχαν εἰς τὴν ἀγοράν, τοὺς τόκους ποῦ πλήρωναν οἱ γονεῖς των διὰ τὰ δάνεια ποῦ ἔκαμναν, τὰς πληρωμὰς τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐν γένει ὅλα ὅσα ἀφοροῦσαν τὰς σχέσεις τῆς ζωῆς των.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, ἂν τὸ ὑλικὸ τὸ ὁποῖο ἤθελαν νὰ γνωρίσουν ὑπῆρχε εἰς τὴν περιβάλλουσαν τὸ σχολεῖο φύσιν, τὰ παιδιά θὰ ὠδηγοῦντο εἰς τὸ μέρος ὅπου θὰ ὑπῆρχε τὸ ὑλικὸ αὐτό, δένδρα, ἄνθη, φυτά, κ.λ.π. καὶ μὲ τὴ μελέτη των αὐτὴ θὰ

μάθαιναν τὸ ὕλικὸ αὐτὸ καὶ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιήσουν καλύτερα αὐτὸ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς των. Π.χ. "Ἄν ἐπρόκειτο νὰ μάθουν γιὰ τὴν Ἑλῆά, ἔπρεπε νὰ πᾶμε στὸ μέρος ποῦ θὰ εἶχε ἐλῆες καὶ ἐκεῖ θὰ ἐξήταζον τὸ φυτὸ ἀπὸ ὅλες τὰς πλευρές. Δηλαδή εἰς ποῖο χῶμα εἶναι φυτευμένη καὶ εἰς ποῖα χῶματα εὐδοκιμεῖ (ἀσβεστοῦχα, ἀργιλλώδη). Τί θερμοκρασίαν πρέπει νὰ ἔχη. Πῶς μπορούμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε γιὰ νὰ προκόψῃ περισσότερο. Πῶς εἶναι ὁ κορμὸς τῆς, τὰ φύλλα τῆς, τὰ ἄνθη τῆς, ὁ καρπὸς τῆς. Τί χρειάζεται διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ καρπὸς τῆς καὶ τὸ ξύλον τῆς. Πῶς πολλαπλασιάζεται διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῶν μοσχευμάτων καὶ καταβολάδων καὶ πότε γίνεται ὁ πολλαπλασιασμός, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐκτελοῦσαν τὰ εἶδη τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Ἀπὸ ποίας ἀσθενείας προσβάλλεται, τί εἶδους ἀσθένειαι εἶναι ὁ βάκχιλος, ἡ βαμβακίαισις καὶ ἡ καπνία ποῦ προσβάλλουσι τὴν ἐλῆά. Μὲ ποῖα μέσα μπορούμε νὰ θεραπεύσωμεν τὶς ἀσθενείες αὐτές κ.λ.π.

"Ἄν τὸ φυτὸν δὲν ὑπῆρχε στὴν περιβάλλουσα φύση, ἀλλὰ εὐρίσκετο εἰς ἄλλας χώρας θερμάς, τὴν ἀφορμὴν γιὰ νὰ ἐξετάσωμε τὰ φυτὰ, τὴν λαμβάναμε ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων αὐτῶν ποῦ πωλοῦνται στὴν ἀγορὰ ὡς ὁ καφές, ἡ βανάνα, οἱ χουρμάδες, ἡ κανέλλα, τὸ μοσχοκάρυον, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα χρειάζονταν γιὰ τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

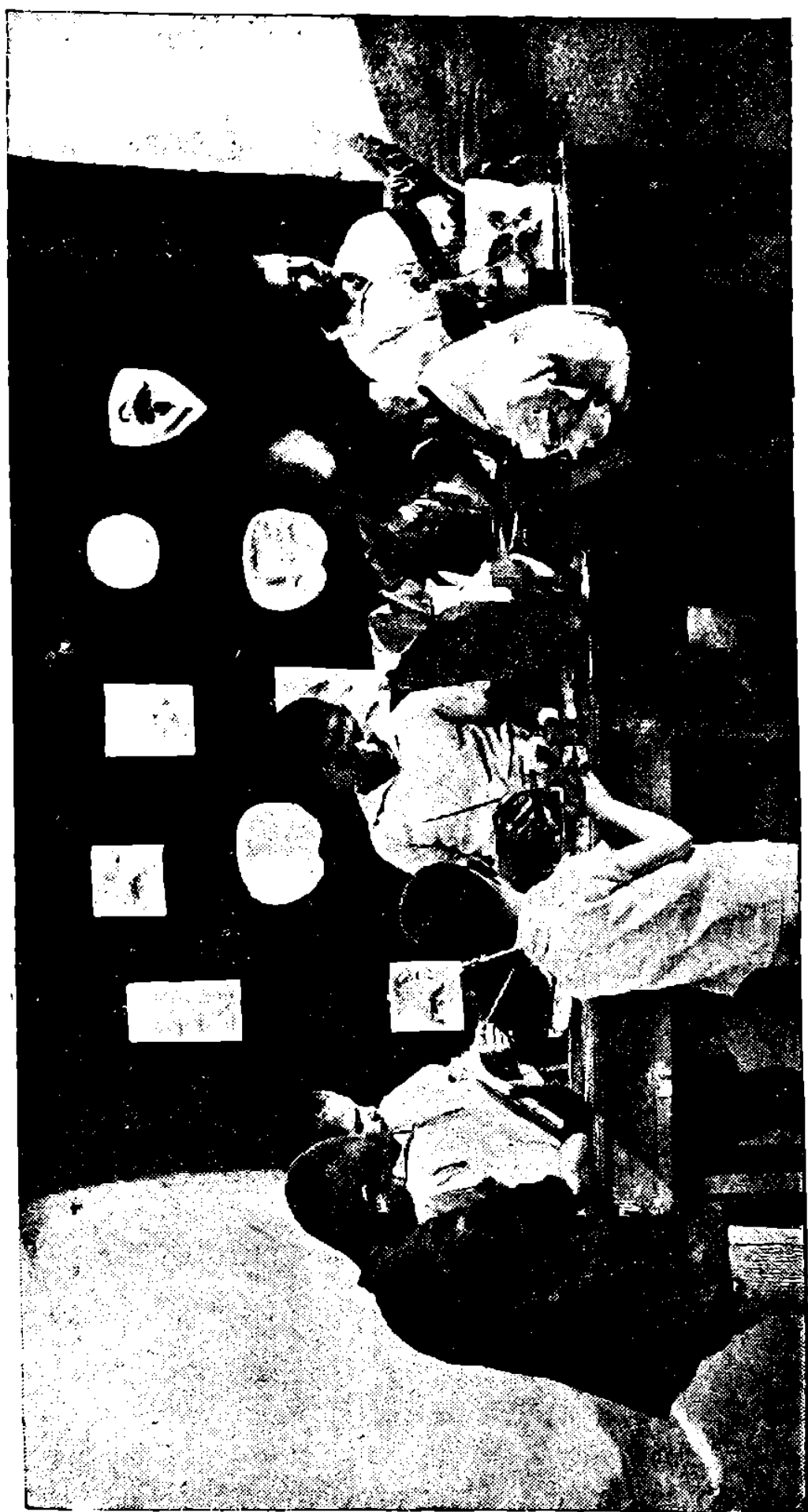
Γιὰ νὰ σχηματίζουν δὲ μιὰ εἰκόνα σωστὴν τί εἶδους εἶναι κάθε φυτὸ ἀπὸ αὐτά, προσπαθούσαμε νὰ τὸ παρομοιάσωμε μὲ ἄλλα φυτὰ ποῦ παρατηροῦσαν στὴν πέριξ φύση καὶ ὁμοιάζαν μὲ τὰ ξένα αὐτὰ φυτὰ εἴτε ἐν συνόλῳ, εἴτε ὡς πρὸς τὰ φύλλα, ἢ τὰ ἄνθη ἢ τοὺς καρποὺς καὶ μὲ τὴν σύνδεσιν τῶν μερῶν αὐτῶν ἐσχημάτιζαν τὴν ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ φυτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἂν εἴχαμε εἰκόνα τοῦ φυτοῦ τὴν δίδαμε στὰ παιδιὰ καὶ τὴν παρατηροῦσαν καὶ ἔτσι αἱ γνώσεις ποῦ ἀποκτοῦσαν γιὰ τὰ ξένα φυτὰ ἦσαν ἀκριβεῖς καὶ σαφεῖς.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς τὸ ὑλικὸ ποῦ χρειαζόνταν γιὰ τὸ μάθημα, τὸ ἔπερναν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα τὰ ὅποια παρατηροῦσαν εἰς τὴν φύσιν κατὰ τὰς ἐκδρομὰς ἢ τὰς ἐπισκέψεις εἰς τὰ ἐργοστάσια ἢ τὴν καθημερινή των ζωή.

Καὶ ὅσα πειράματα ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθοῦν ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ εἵχαμε τὰ κατάλληλα ὄργανα ἢ μπορούσαμε μὲ μικρὰ δαπάνη νὰ κατασκευάσωμε τοιαῦτα ὄργανα τὰ ἐκτελοῦσαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας μόνον. Λ.χ. Τῆξιν καὶ πῆξιν σωμάτων, διάλυσιν, βρασμόν, ἐξαέρωσιν, ὑγροποίησιν ἀτμῶν, ἀπόσταξιν καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ ὅποια ἔβλεπαν τὰ παιδιὰ νὰ γίνωνται στὴν καθημερινή ζωὴ των καὶ διὰ τὰ ὅποια μπορούσαν νὰ ἐξευρεθοῦν τὰ κατάλληλα ὄργανα.

Ὅσα ὅμως φαινόμενα φυσικὰ ἢ χημικὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθοῦν ἀπὸ τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖον, γιὰ νὰ παρατηρήσουν καὶ παρακαλουθήσουν τὰ παιδιὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν καὶ τὰ κατανοήσουν, τὰ ὡδηγούσαμε εἰς τὰ μέρη ποῦ ἐκτελοῦνταν τοιαῦτα φαινόμενα καὶ παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Π.χ. Γιὰ νὰ ἐννοήσουν τὴ λειτουργίαν τῆς ἀτμομηχανῆς ὡδηγήσαμε τὰ παιδιὰ εἰς τὸ ἐργοστάσιον τῆς διορθώσεως τῶν μηχανῶν τῶν σιδηροδρόμων, ὅπου ὁ διευθυντὴς κατέδειξε στὰ παιδιὰ τὰ μέρη τῆς μηχανῆς καὶ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας αὐτῆς τόσο καλὰ, ὥστε τὰ παιδιὰ ἔμαθαν τὴ λειτουργίαν τῆς ἀτμομηχανῆς. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Τηλεγραφείου γιὰ τὴ λειτουργίαν τοῦ τηλεγράφου καὶ Τηλεφώνου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἄλλα μὲν πειράματα ἐξετέλεσαν μόνον τὰ παιδιὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μας, ἄλλα δὲ παρηκολούθησαν καὶ παρετήρησαν πῶς ἐκτελοῦνται καὶ κατενόησαν τοὺς φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους.

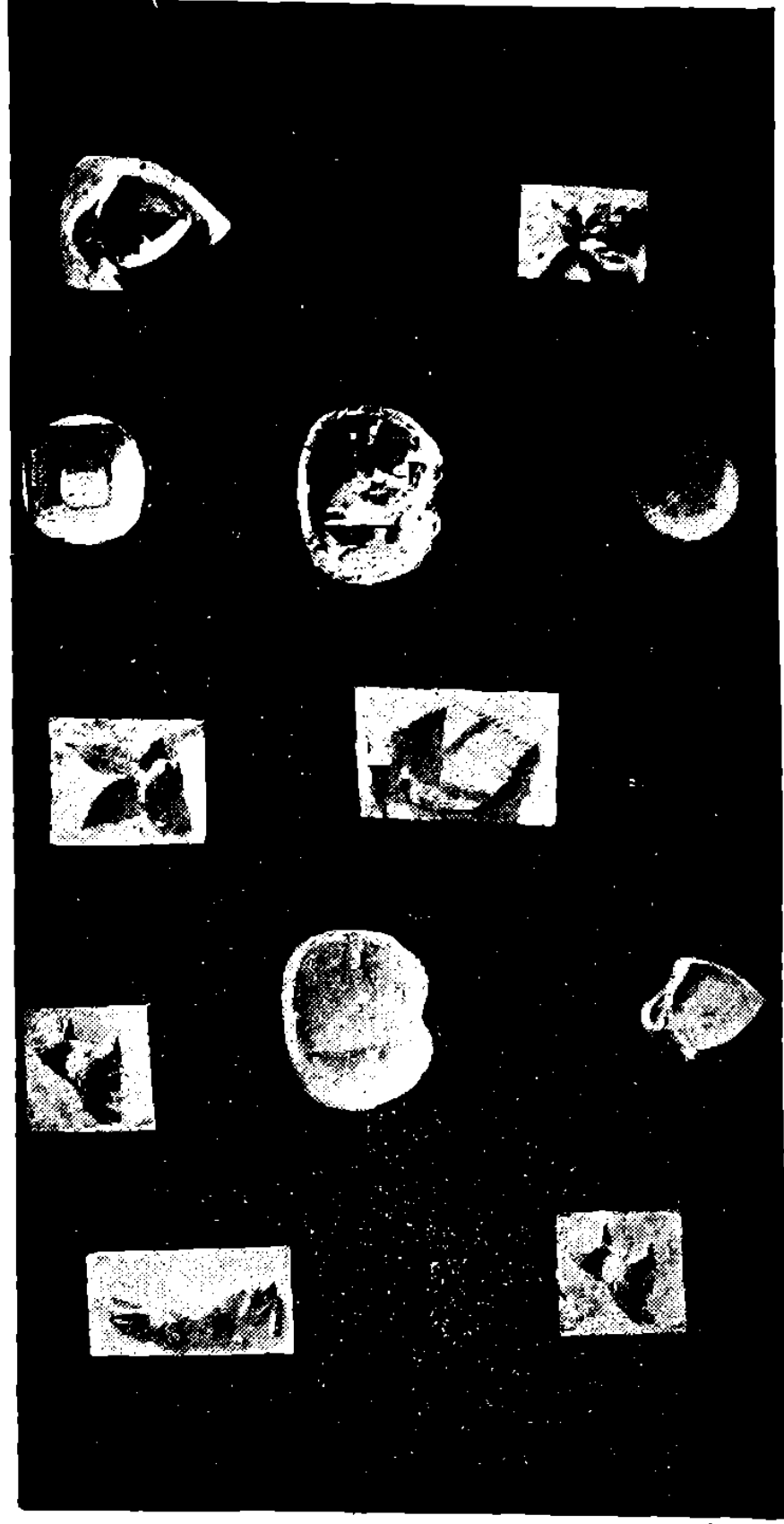
Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας διὰ τὸ ὑλικὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ διδαχθῇ στὰ παιδιὰ, ἐδίδετο ἀφορμὴ ἀπὸ

Ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γυψοτεχνίαν.

τὲς διάφορες ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Λ.χ. Ἐπειδὴ εἶχαμε ἀνάγκη νὰ φέρωμε βώδια καὶ πρόβατα ἀπὸ τὴν Βουλγαρία γιὰ νὰ ἔχωμε κρέας καὶ ἀπὸ τὲς διάφορες ἀγέλες τῶν βωδιῶν καὶ προβάτων ποῦ ἔβλεπαν τὰ παιδιά νὰ κατεβάζουν οἱ ζωέμποροι ἀπὸ τὴ Βουλγαρίαν, ἢ ἀπὸ τὴν πολλὴν ξυλείαν ποῦ ἔβλεπαν τὰ παιδιά νὰ φέρουν τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν Ρουμανία καὶ Σουηδίαν, ἢ ἀπὸ τὰ παιδιά ποῦ ταξείδευαν στὴν Γερμανίαν καὶ στὴν Ἑλβετία γιὰ νὰ σπουδάσουν διάφορες ἐπιστῆμες, ἐδίδετο ἀφορμὴ στὰ παιδιά νὰ ἐξετάσουμε γιὰ τὲς χῶρες αὐτές. Ἐξήταζαν καὶ εὔρισκαν στὸ χάρτη πῶς μπορούμε νὰ ταξιθεύσωμε καὶ νὰ πᾶμε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴ χώρα ποῦ θέλαμε ἀπὸ τὴν ξηρὰ ἢ τὴν θάλασσα ἢ καὶ ἀπὸ τὲς δύο, ἂν εἶχε διπλὴ συγκοινωνία. Ποιὲς μεγάλες πόλεις ἢ ποιὰ ποτάμια ἢ ποιὲς θάλασσες ἢ ποιὰ μεγάλα βουνὰ ἢ ποιὰ Κράτη θὰ περνούσαμε. Σὲ ποιὰ πόλιν τῆς χώρας ποῦ θέλαμε, θὰ πρωτομπαίναμε. Ποιὰ ἄλλα κράτη εἶχε γύρω της. Πῶς ἦτο ὁ τόπος της. Τί θερμοκρασία μπορούσε νὰ ἔχη καὶ γιατί. Τί εἰσοδήματα (προϊόντα) εἶχε. Τί ἐργασία μπορούσαν νὰ ἔχουν οἱ κάτοικοι. Ποία ἦτο ἡ κατάστασή των, δηλαδὴ τί πολιτισμὸ εἶχαν. Πῶς διοικοῦνταν κ.λ.π. Μετὰ τὴν ἐξέταση αὐτὴ ποῦ γινόνταν μὲ κάθε ἀκρίβεια τὰ παιδιά ἔκαμναν τὸ χάρτη τῆς χώρας. Ἄν εἶχαμε καὶ ἀμμοδοχεῖο θὰ ὠδηγούσαμε τὰ παιδιά νὰ κάμουν τὴ χώρα αὐτὴ μὲ τὴν ἄμμο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας αἱ γεωγραφικὲς γνώσεις τῶν παιδιῶν ἦταν τόσο σαφεῖς, ὥστε σὲ κάθε στιγμὴ μπορούσαν νὰ κάμουν διάφορα νοερὰ ταξείδια σὲ ὅλες τὲς χῶρες ποῦ εἶχαν ἐξετάσει.

Αὐτὸς περίπου ἦτο ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο τὰ παιδιά μάθαιναν γνώσεις εἰς τὸ σχολεῖον μας. Εἰς τὲς διάφορες συζητήσεις, ἢ τάξιν ποῦ παρατηροῦνταν, ἢ τόλμην, τὸ θάρρος τῆς γνώμης, τὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα ὑπεστήριζαν τὴ γνώμην των, ἢ ἀποδοκιμασίαν ἐκείνων ποῦ ἔλεγαν ἀνοησίες, ἢ ἐπα-

Διάφορα γυψοτεχνήματα τῶν παιδιῶν ἀπὸ τῆ σχολικῆ ἐκθεσῆ

ναφορὰ εἰς τὴν τάξιν τῶν παρεκτρεπομένων, ἢ ἄμιλλα ποιὸς πρῶτος νὰ πῇ τὴ γνώμη του καὶ τὴ στηρίξιν καλύτερα, ἤνάγκαζαν τὰ παιδιὰ νὰ εἶναι προσεκτικά, νὰ παρατηροῦν μὲ κάθε ἀκρίβεια τὰ πράγματα καὶ νὰ σχηματίζουν ὀρθότερες γνώμες.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψω ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρω, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ θὰ δώσῃ τὴν κατεύθυνσιν μιᾷ τοιαύτης ἐργασίας εἰς τὰ παιδιὰ θὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος θὰ παρακολουθῇ μὲ μεγάλη προσοχὴ τὴν ἐργασία αὐτή, θὰ προφυλάσῃ αὐτὰ ἀπὸ κάθε παρεκβασῆς, θὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ συμπληρώῃ κάθε κενὸν καὶ θὰ λύῃ ὅλες τὰς ἀπορίες τῶν παιδιῶν καὶ πολλές φορές μάλιστα τὰς πλέον ἀπροσδόκητες. "Ἄς εἶναι δὲ βέβαιος ὅτι μὲ μία τοιαύτη ἐργασία τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔφερε τὸ μέχρι σήμερον ἰσχύον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα.

Πῶς ιδρύθησαν αἱ σχολικαὶ κοινότητες εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις Δη, Εη καὶ ΣΤη καὶ τί κατώρθωσαν νὰ κάμουν.

"Ἀρχισε τὸ σχολικὸ ἔτος καὶ εἶχε περάσει ἀρκετὸς καιρὸς τὰ δὲ παιδιὰ εἶχαν κατορθώσει ἐν τῷ μεταξὺ νὰ τελειώσουν μόνον τῶν ἡμερικῶν σχολικῶν ἐργασίαι ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ ἀναφέραμε παρὰπάνω. Αὐτὸ μᾶς ἔκαμε νὰ σχηματίσωμε τὴ γνώμη ὅτι τὰ παιδιὰ θὰ μπορούσαν νὰ ἀναλάβουν καὶ ἄλλες σχολικὰς ἐργασίας καὶ νὰ τὰς φέρουν εἰς πέρας, ἐὰν ἔκαμναν σχολικὴν κοινότητα ἢ ὁποῖα νὰ ἀναλάβῃ τὰς ἐργασίας αὐτές. Μὲ τὸν τρόπο δὲ αὐτὸ θὰ συνήθιζαν ἀπὸ τὴν ἡλικίαν αὐτή, τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ θὰ μάθαιναν, πῶς ἡ ἐργασία τοῦ καθενὸς δὲν φέρει καλὸ, μόνον γιὰ κεῖνον ποῦ τὴν κάνει, ἀλλὰ γιὰ ὅλη τὴν ὁμάδα στὴν ὁποῖα ἀνήκει καὶ μάλιστα ὅταν ὁ καθένας ἐργάζεται πρόθυμα, ὅταν πρέπει καὶ ὅπως πρέπει.

Τὸ Κουρεῖον τοῦ σχολείου. Τὰ παιδιά κουρεύονται τὸ Σάββατον μετὰ μεσημβρίαν.

Ἐπίσης πιστεύαμε ὅτι ἐὰν ἔκαμναν σχολικὴ κοινότητα, μὲ τὰς διαφόρους σχέσεις ποῦ θὰ εἶχαν μεταξύ των θὰ ἀναπτύσσονταν συμπαθητικὰ συναισθήματα τὰ ὅποια θὰ τὰ μόρφωναν ἠθικῶς. Θὰ ἀναπτύσσονταν εἰς αὐτὰ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης καὶ θὰ ἐννοοῦσαν τὴ σημασία ποῦ ἔχει ἡ ἐργασία καὶ γι αὐτὰ καὶ γιὰ τὴν κοινότητα.

Ἐπειδὴ εἶχα τὴ γνώμη αὐτὴ ἀνέπτυξα πολλές φορές στὰ παιδιὰ, ὅτι ἐὰν ἐργάζονταν ὅλα μὲ προθυμία καὶ αὐταπάρνηση, θὰ κατάρθωναν νὰ κάμουν πολλὰ καλὰ πράγματα γιὰ ὅλο τὸ σχολεῖο καὶ θὰ τὸ ἔκαμναν τόσο καλὸ σχολεῖο ποῦ νὰ προκαλῇ τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου καὶ νὰ τὰ καμαρώνουν οἱ γονεῖς των. Γιὰ νὰ τοὺς δώσω δὲ καλύτερα τὴν εἰκόνα τί μποροῦν νὰ κατορθώσουν ὅταν ἐργάζονται ὅλα μαζὶ μὲ ἀγάπη καὶ προθυμία, τοὺς συνέστησα νὰ ἐξετάσουν τί κάμνει ἓνα χωριὸ ἢ μιὰ πόλη, ὅταν θέλῃ νὰ προοδεύσῃ καὶ γίνῃ καλή, μὲ δρόμους καλοὺς, μὲ ἐκκλησίες, μὲ σχολεῖα, καθαριότητα, φωτισμὸ κ.λ.π. Τοὺς ἀνέπτυξα ὅτι τότε μόνο ἓνα χωριὸ ἢ μιὰ πόλη μπορεῖ νὰ γίνῃ καλή, ὅταν ὅλοι οἱ κάτοικοι μὲ προθυμία ἐργασθοῦν γιὰ τὸ κοινὸ καλόν, καὶ ὅταν ἐκλέγουν ἓνα τὸν καλύτερο, ποῦ νὰ τοὺς ὀδηγῇ καὶ τοὺς συμβουλεύῃ τί νὰ κάμουν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ τὰ παιδιὰ μοῦ ἐξέθηκαν πῶς τὰ χωριὰ ἐκλέγουν τὸν καλύτερο ὡς πρόεδρο καὶ αἱ πόλεις τὸν Δήμαρχο, ἂν θέλουν νὰ προοδεύσουν καὶ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὅποιο κάμνουν τὴν ἐκλογή.

Ἀφ' οὗ εἶδα ὅτι τὰ παιδιὰ εἶχαν τὴν προθυμίαν νὰ ἐργασθοῦν καὶ ἐγνώριζα ὅτι καὶ προτῆτερα εἶχαν τελειώσει μερικὲς ἐργασίες τοῦ σχολείου τοὺς εἶπα πῶς καὶ αὐτὰ μποροῦν ἅμα θέλουν νὰ κάμουν κοινότητα καὶ νὰ συζητοῦν καὶ ἐργάζονται ὅλα γιὰ τὸ καλόν τους καὶ ὅ,τι δὲν γνωρίζουν αὐτὰ θὰ τὰ ὀδηγοῦμε ἡμεῖς πῶς νὰ τὸ κάνουν. Τοὺς ἀνέπτυξα ἐπίσης μὲ λόγια κατανοητὰ τί σκοπὸ ἔχει τὸ σχολεῖο καὶ ὅτι γιὰ τὸ

σκοπὸ αὐτὸν ἔρχονταν εἰς τὸ σχολεῖο καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχη ὁ σκοπὸς αὐτός, πρέπει νὰ ἐργασθοῦμε ὅλοι μαζί καὶ μὲ ἀφοσίωση γιὰ νὰ ἐπιτύχη εὐκολώτερα. Γιὰ νὰ συζητοῦμε λοιπὸν ὅλοι μαζί, νὰ ἀποφασίζουμε καὶ ἐργαστοῦμε γιὰ τὸ καλὸ ὅλων μας πρέπει νὰ ἔχωμε κοινότητα.

Τὰ παιδιὰ δέχθηκαν τὴ σύσταση αὐτὴ καὶ ἀπεφασισαν νὰ κάμουν κοινότητα πρῶτα τὰ παιδιὰ τῆς ΣΤης τάξεως καὶ ἂν ἐπιτύχαιναν αὐτὰ τότε νὰ κάμουν καὶ αἱ ἄλλαι τάξεις Δη καὶ Εη. Πράγματι ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες τὰ παιδιὰ ἀφοῦ συζήτησαν τὸ ζήτημα αὐτό, μαζεύθηκαν καὶ ἱδρυσαν κοινότητα τῆς ΣΤης τάξεως καὶ ἐξέλεξαν καὶ ἐπιτροπὴν ἀπὸ τρία παιδιὰ τὰ καλύτερα, Πρόεδρον, Γραμματέα καὶ Ταμίαν, ἡ ὁποία θὰ τὰ ἀντιπροσώπευε καὶ θὰ τοὺς κανόνιζε τὰς ἐργασίας ποῦ θὰ ἔκαμναν. Μὲ μεγάλη χαρὰ ἦλθαν καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσαν τὴν ἱδρυση τῆς κοινότητος καὶ τὴν ἐκλογὴ τῆς ἐπιτροπῆς.

Τοὺς εὐχρήθηκα πρόοδο στὰς ἐργασίας τους καὶ τοὺς δῆλωσα ὅτι περιμένω ἀπὸ αὐτὰ πολλὰ καλὰ πράγματα καὶ νὰ ἰδῶ τὸ σχολεῖο μοναδικὸ σχολεῖο.

Δὲν πέρασαν πολλὰς μέρες ἀπὸ τὴν ἐκλογήν, ὅποτε μιὰ μέρα εὐτυχὰ τὰ παιδιὰ συγκεντρωμένα μέσα στὴν αἴθουσα σὲ ὥρα ποῦ δὲν εἶχαμε μάθημα. Τὰ ρώτησα τί συμβαίνει. Ἐνα παιδί μοῦ ἀπάντη· «Κύριε ρίξαμε τὸν Πρόεδρο καὶ κάνομε ἄλλον». Αὐτὸ ἔρθασε γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὰ παιδιὰ ὅτι λυποῦμαι ποῦ ὕστερα ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπα δὲν κατάλαβαν τίποτε καὶ νόμισαν ὅτι πρέπει μόνο νὰ ἐκλέγουν Πρόεδρους καὶ νὰ τοὺς ρίχνουν καὶ ἀφ' οὗ εἶναι ἔτσι, δὲν πρέπει νὰ ἔχουν κοινότητα.

Τὰ παιδιὰ σὲν νὰ προσβλήθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ μοῦ ἀπάντησάν. «Κύριε, κατάλαβαμε πολὺ καλὰ, ἀλλὰ μεῖς δὲν ἐκλέξαμε Πρόεδρο ποῦ νὰ μᾶς νομίζη, ὅλους δοῦλους καὶ νὰ μᾶς προσβάλλη. Ἡμεῖς θέλομε Πρόεδρο νὰ μᾶς ἡδηγῇ καὶ μᾶς συμβουλεύη. Γι' αὐτὸ

σὲ παρακαλοῦμε νὰ μὴ μᾶς διαλύσης τὴν κοινότητα καὶ θὰ ἐκλέξωμε ἄλλον Πρόεδρο καὶ θὰ κάμωμε ὅσα μπορούμε καλὰ». Γιὰ νὰ δοκιμάσω τοὺς ἐπέτρεψα νὰ κάμουν νέα ἐκλογή. Ἐξέλεξαν Πρόεδρο τὸ χρηστότερο καὶ καλύτερο παιδὶ καὶ ἡ κοινότης ἄρχισε νὰ λειτουργῇ.

Δὲν θὰ ἀναφέρω ὅλες τὰς ἐργασίες τοῦ κατώρθωσε νὰ κάμῃ ἡ κοινότης ὅλη τὴ σχολικὴ χρονιά. Θὰ ἀναφέρω μόνον ὅτι τὰ ζητήματα τῆς καθημερινῆς τάξεως τῶν παιδιῶν, τῆς καλῆς καταστάσεως τῶν κλῆθουσῶν καὶ τῶν ἐπίπλων, τῆς καθαριότητος τοῦ σχολείου καὶ τῶν παραστημάτων, τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς τῶν παιδιῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου, τόσο καλὰ τὰ διεχειρίσθησαν, ὥστε εἶναι ζήτημα, ἂν δύο ἢ τρεῖς φορές ὅλη τὴ σχολικὴ χρονιά, μᾶς ἔφεραν στὴν ἀνάγκη νὰ ἐπέμβωμε. Παιδιὰ τοῦ ἦσαν πολὺ ζωηρὰ καὶ δημιουργοῦσαν ταραχὴ καὶ δὲν μπορούσαμε μὲ κανέναν τρόπο νὰ τὰ ἡσυχάσωμε, μὲ τὰ μέτρα τοῦ ἔλαβε ἡ κοινότης, τὰ ἔκαμε τὰ καλύτερα καὶ ἡσυχώτερα παιδιὰ τῆς τάξεως. Θὰ ἀναφέρωμε ἐπίτηδες ἓνα γεγονός γιὰ νὰ δείξωμε τὴ δύναμη τοῦ ἔξασκοῦσε ἡ κοινότης.

Δύο ζωηρές μαθήτριες τὴν ἡμέρα τῶν γερουσιαστικῶν ἐκλογῶν, ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο τοῦ ἦτο ἐκλογικὸ τμήμα ἔπαιζαν σχεινάκι μπροστὰ στοὺς ἐκλογεῖς. Κάποιος ἐκλογεὺς τὰς μέμφθηκε γιὰ αὐτὸ μὲ τὴ φράση «Μπράβο μπράβο δὲν ντρέπεσθε καὶ εἰσθε καὶ μαθήτριες». Αὐτὸ τὸ ἤκουσε ἓνα ἄλλο κορίτσι καὶ τὸ κατήγγειλε τὴν ἄλλη μέρα στὸ συμβούλιο. Τὸ συμβούλιο εἰσήγαγε ἀμέσως τὴν ὑπόθεσιν στὴν κοινότητα μὲ τὴ κατηγορίαν, ὅτι τὰ κορίτσια αὐτὰ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τους ἠλάττωσαν τὸ γόητρο τοῦ σχολείου. Ἡ κοινότης πρὸ τοῦ συζητήσῃ τὴν ὑπόθεσιν, ἀνεκοίνωσε τὴν κατηγορίαν στὰ κορίτσια αὐτά, καὶ σὰν ὑπόδικα τὰ σήκωσε ὀρθία μέχρις ὅτου ἐκδῶσιν τὴν ἀπόφασιν. Τὰ κορίτσια χωρὶς ἀντιλογία,

ὠμολόγησαν τὸ λάθος των, σηκώθηκαν ὀρθὰ καὶ ἔκλαιαν. Μόλις εἰσῆλθα εἰς τὴν αἴθουσαν ἠρώτησα νὰ μάθω τί συμβαίνει. Ὁ πρόεδρος μοῦ τὰ ἀνέφερε ὅλα καὶ μοῦ προσέθηκε, ὅτι αὐτὸ κατεβάζει τὸ γόητρο τοῦ σχολείου καὶ πρέπει νὰ τιμωρηθῇ. Ἐπειδὴ ἡμην περίεργος νὰ ἴδω ποῦ θὰ καταλήξῃ ἡ ὑπόθεσις, δὲν ἐπεμβῆκα τὰ ἀφῆκα νὰ κάμουν τὴ δουλειά τους καὶ ἄρχισα τὸ μάθημα. Μετὰ τὸ μεσημέρι τὰ δυὸ κατηγορούμενα κορίτσια ἤλθαν στὸ γραφεῖο καὶ με παρεκάλεσαν νὰ ἐπέμβω, διότι ἡ κοινότης ἂν καὶ ὠμολόγησαν τὸ σφάλμα των καὶ ἐδήλωσαν μετάνοιαν, θέλει νὰ τὰ δικάσῃ αὐστηρὰ καὶ νὰ τὰ διαγράψῃ ἀπὸ μέλη της. Τοὺς εἶπα πῶς δὲν μπορῶ νὰ ἀναμιχθῶ στὰς ὑποθέσεις των καὶ νὰ φροντίσουν μόναι των νὰ εὔρουν τρόπο νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν κοινότητα καὶ τότε πιστεύω νὰ δικαστοῦν ἐπιεικῶς. Πράγματι τὴν ἄλλῃ μέρα, μόλις εἰσῆλθα στὴν αἴθουσα εἶδα τὰ δύο κορίτσια χαρούμενα. Αὐτὸ με ἔκαμε νὰ ρωτήσω τί ἀπεφάσισαν γιὰ τὰ δύο κορίτσια. Τότε ὁ Πρόεδρος μοῦ ἀνήγγειλε πῶς τὰ δυὸ κορίτσια ὠμολόγησαν στὴν κοινότητα τὸ σφάλμα των, μετενόησαν καὶ ὑπεσχέθηκαν γραπτῶς, ὅτι ποτὲ εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ πέσουν σὲ τέτοιο σφάλμα καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἀθωώσαμε καὶ τὰ δεχθήκαμε νὰ εἶναι μέλη τῆς κοινότητος, με τὴν ἐπιφύλαξιν αὐτή. Μόλις ἤκουσα αὐτὰ με ἓνα Μπράβο παιδιὰ, ἐπιδοκίμασα τὴν ἀπόφασιν. Ἀπὸ τότε τὰ κορίτσια αὐτὰ ἔγιναν τὰ καλύτερα καὶ ἐπιμελέστερα κορίτσια τῆς τάξεως.

Ἡ κοινότης τῶν παιδιῶν τῆς ΣΤης τάξεως ἀνέλαβε καὶ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἄλλων ἐργασιῶν τὰς ὁποίας ἡμεῖς νομίζαμε πῶς δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὲς ἐκτελέσουν. Διῶρθωναν σπασμένα θρανία, σπασμένες θύρες, ἀσβέστωναν τὰ ἀποχωρητήρια καὶ γενικῶς ὅσα μπορούσαν νὰ κάμουν. Εἰς ὅλες δὲ αὐτὰς τὰς ἐργασίας των, τὰ παρακολουθοῦσαμε με μεγάλη προσοχὴ καὶ ἄλλοτε μὲν τὰ ἐνθαρρύναμε, ἄλλοτε δὲ τοὺς

δίδαμε ὁδηγίας, ὅταν βρίσκονταν σὲ δύσκολη θέση.

Τὸ παράδειγμα τῶν παιδιῶν τῆς ΣΤης τάξεως ἠκολούθησαν καὶ τὰ παιδιὰ τῆς Εης καὶ Δης τάξεως καὶ ἱδρυσαν καὶ αὐτὰ κοινότητας, αἱ ὁποῖαι συνεργάζονταν εἰς κοινὰ σχολικὰ ζητήματα.

Αἱ κοινότητες αὐταὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν καθαριότητα τῶν παιδιῶν διετήρουν καὶ κουρεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐκουρεύοντο τὰ ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ ἐπλήρωναν μόνον μίαν δραχμὴν διὰ τὸ μαθητικὸν ταμεῖον, τὰ δὲ ἄπορα ἐκουρεύοντο δωρεάν.

Αἱ ἴδιαι κοινότητες στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δασκάλων διωργάνωσαν σχολικὴ ἔκθεση, εἰς τὴν ὁποία ἐξέβηκαν ὅλα τὰ ἔργα των. Ἀπὸ τὴν ἔκθεση αὕτῃ τὴν ὁποία ἐπεσκέφθησαν ὁ Νομάρχης, ὁ Δήμαρχος, ὁ Μητροπολίτης, οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν, καὶ πολὺς ἄλλος κόσμος εἰσεπράχθησαν μὲ λαχεῖα, τὰ ὁποῖα διένειμαν τὰ ἴδια παιδιὰ, περισσότεραι ἀπὸ πέντε χιλιάδες δραχμαί, μὲ τὲς ὁποῖες ἐπληρώθηκαν ὅλα τὰ χρέη ποῦ εἶχε τὸ σχολεῖο διὰ τὰ ὑλικά τῆς χειροτεχνίας καὶ πολλὰς σχολικὰς ἀνάγκας.

Συμπέρασμα.

Ἀπὸ ὅλη αὕτῃ τὴν ἐργασία ποῦ ἐγίνε εἰς τὸ σχολεῖο μας, πρὸ πάντων εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τὴν Εη καὶ ΣΤη κατὰ τὸν τρόπο τὸν ὁποῖον περιεγράψαμε μὲ ἀκρίβεια, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ σχολείου ἐργασίας καὶ μὲ τὴν ὕλην τοῦ ἰσχύοντος Προγράμματος τῶν σχολείων, ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς, εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ παρουσίαζε τὸ μέχρι σήμερον ἰσχύον ἐκπαιδευτικὸ σύστημα καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς αὐτενεργείας τῶν παιδιῶν μᾶς παρουσιάζει ἐκπλήξεις, ἀρκεῖ ὁ δάσκαλος νὰ γνωρίζῃ νὰ δίδῃ τὴν κατεύθυνση τῆς ἐργασίας, νὰ ψυχο-

λογῇ τὰς διαθέσεις τῶν παιδιῶν καὶ νὰ δύναται νὰ λύῃ κάθε ἀπορίαν αὐτῶν.

Τὸ μέχρι σήμερον ἐκπαιδευτικὸ σύστημα περιορίζει τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μέσα στὸν κύκλο τῶν γνώσεων τοῦ δασκάλου καὶ τὰ συνειθίζει νὰ λογι-
κεύωνται ἀφηρημένα, ὅπως λέγει ὁ Ferrière. Ἡ ἐ-
λευθερία ὅμως τῆς αὐτενεργείας ἀνοίγει ὁλόκληρον
κόσμον γνώσεων μπροστὰ στὸ δάσκαλο, τὰς ὁποίας
ὄχι μόνον ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἀλλὰ καὶ νὰ τὲς ἐπεξερ-
γάζεται μὲ τὰ παιδιὰ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος.....	5
Ἀπὸ ποῦ ὠρμήθηκε ἡ ἐργασία τοῦ Σχολείου.....	7
Ἡ ἐργασία τοῦ Σχολείου στηρίχθηκε εἰς τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας	9
Ποία ἰδέα ἐπικρατεῖ γιὰ τὸ σχολεῖο ἐργασίας	10
Διατί τὸ σημερινὸν σχολεῖον πρέπει νὰ εἶναι σχολεῖ- ον ἐργασίας	13
Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς	15
Ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου τῆς νεωτέρας ἐποχῆς	17
Ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ποὺ γι- νόταν ὡς τὰ σήμερα στὰ σχολεῖα μας.....	22
Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπαντᾷ τὸ σχολεῖο ἐργασίας	23
Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι σήμερον	25
Ποῖο πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας τῶν παιδιῶν καὶ πόθεν πρέπει νὰ λαμβάνεται τοῦτο.	29
Ἐπρεπε τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου μας νὰ συνειθί- σουν νὰ ἐργάζωνται.....	32

	Σελίς
Μία εργασία γιὰ τὰ κορίτσια. Τὸ μάθημα τῆς τα- κτητικῆς. Μία ἐπίσκεψις στὸ ἐργαστήριον τῶν χαλιῶν.....	33
Τι ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν μέρα τῆς ἐπισκοπῆς.....	38
Ἡ συζήτησις τῶν παιδιῶν περὶ τοῦ ὅτι οἱ κορίτσια ἐξοικονομοῦν τὰ κορίτσια τοῦ σχολείου νὰ μὴ θύ- νουν καὶ ἐφαίνονται χαλιὰ.....	39
Πῶς πετυχεύουσιν οἱ ἐργασταὶ καὶ ἐκπαιδευ- νίσθη ἡ ἐργασία τῶν κοριτσιῶν.....	45
Πῶς πληροῦσθαι οἱ ἐργασταὶ.....	50
Ποῖα καὶ πόσα μαθήματα διδάχθηκαν ἐπὶ τὴν παρατηρήσας τὴν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐργαστηρίου τῶν χαλιῶν.....	53
Ὁ σχολικὸς κήπος.....	60
Μία ἐπίσκεψις στὸν μελισσοκομικὸ σταθμὸν Θράκης. Τὸ μάθημα τῆς μελισσοκομίας εἰς τὸ σχολεῖον.....	72
Πῶς συντάσσον τὸ ἑλικὸ τῶν παρατηρήσεων καὶ παιδιὰ ἀπὸ τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἐπισκοπὰς.....	76
Μία ἐκδρομὴ ποντιὰ στὴ θάλασσα. Αἱ παρατηρήσεις καὶ συζητήσεις τῶν παιδιῶν.....	78
Ἡ ἐκδρομὴ τοῦ ἑλικὸ τῆς ἐκδρομῆς. Μία συζή- τις ἐκδρομῆς ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα.....	84
Μία ἐκδρομὴ στὴ Δάμια, χωρὶς μὲν ὅρα εἶναι ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρούπολιν.....	88
Τι μὲν εἶπεν τὰ παιδιὰ τὴν ἑλληνικὴν μέρα γιὰ τὴν ἐκδρομὴν.....	98
Πόσο ἑλικὸ γνῶσιν ἀποκόμωσιν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴν τῆς Δάμιας καὶ πῶς τὸ ἐκπαιδεύουσιν.....	102
Πῶς διδάχτην τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας εἰς τὸ σχολεῖον μας.....	108
Πῶς διδάσκονται τὰ διάφορα μαθήματα εἰς τὸ σχο- λεῖον μας.....	11
Πῶς ἐκπαιδεύονται οἱ σχολικαὶ κοινότητες εἰς τὰς ἀνα- τάξεις τῆς Δ. Β. καὶ Σ.Τ. καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐκδρομὴν.....	120
Συμπέρασμα.....	128